

Analýza postojů mládeže ke stáří a seniorům

Bc. Jana Pekárková, DiS.

Diplomová práce
2021

 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana Pekárková, DiS.**
Osobní číslo: **H180092**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Analýza postojů mládeže ke stáří a seniorům**

Zásady pro vypracování

Zpracování řešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti postojů, mládeže a stáří.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování diplomové práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2010. Fenomén stáří. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 978-80-87109-19-9.
- CHRÁSKA, Miroslav, 2016. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5326-3.
- TOŠNEROVÁ, Tamara, 2002. Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří. Praha: Ambulance pro poruchy paměti. ISBN 80-238-9506-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, 2008. Sociální psychologie. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1428-8.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Iva Staňková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **15. ledna 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **23. dubna 2021**

L.S.

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 5.3.2021

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47o Zveřejňování závěrečných prací;

²⁾ Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být těm nejmeně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracovníků vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené zátkem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělení svolení bez vádného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybnějičho projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá analýzou postojů mládeže ke stáří a seniorům. Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zmapovat postoje mládeže z pohledu tří komponent – kognitivní, afektivní a konativní a zjistit, jak mládež vnímá pojmy stáří, mládež a senior. V teoretické části jsou vymezeny základní pojmy související s tématem práce. Charakterizuje postoje, jejich složky, funkce a způsoby měření, zmiňuje také některé výzkumy zaměřené na mapování postojů ke stáří a seniorům. Věnuje se stáří, jeho znakům, mýtům spojeným se stářím a mezigeneračním vztahům se zaměřením na vztahy mezi prarodiči a mládeží. Popisuje vývojové období dospívání a adolescence, do kterého patří mládež, která je předmětem výzkumného šetření. Praktická část prezentuje výsledky dotazníkového šetření, které bylo realizováno prostřednictvím online platformy Survio. Výzkumným vzorkem byli žáci středních škol a gymnázií ze Zlínského, Jihomoravského a Moravskoslezského kraje. Vyhodnocená data nám ukazují, že mládež zaujímá ke stáří a seniorům spíše pozitivní postoje.

Klíčová slova: postoje, stáří, senior, mládež, adolescence

ABSTRACT

The diploma thesis deals with the analysis of youth attitudes towards old age and seniors. The main goal of the research was to map the attitudes of young people from the perspective of three components - cognitive, affective and conative, and to find out how young people perceive the concepts of old age, youth and senior. The theoretical part defines the basic concepts related to the topic of the work. It characterizes attitudes, their components, functions and methods of measurement, it also mentions some research focused on mapping attitudes towards old age and seniors. It deals with old age, its features, myths associated with old age and intergenerational relationships with a focus on relationships between grandparents and youth. It describes the developmental period of adolescence and adolescence, which includes youth, which is the subject of research. The practical part presents the results of a questionnaire survey, which was conducted through the online platform Survio. The research sample was students of secondary schools and grammar schools from the Zlín, South Moravian and Moravian-Silesian regions. The evaluated data show us that young people have rather positive attitudes towards old age and seniors.

Keywords: attitudes, old age, senior, youth, adolescence

Děkuji PhDr. Ivě Staňkové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a vstřícnost při konzultacích. Dále bych ráda poděkovala ředitelům škol, kteří mi umožnili realizovat výzkumné šetření a respondentům, díky kterým jsem získala potřebná data.

„Již od mládí je třeba mít před očima stáří.“

Gaius Lucilius – římský satirik

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 POSTOJE	13
1.1 STRUKTURA POSTOJŮ	15
1.2 PŘEDSUDKY	17
1.3 FUNKCE POSTOJŮ	19
1.4 ZNAKY A VLASTNOSTI POSTOJŮ.....	20
1.5 ZMĚNA POSTOJŮ	21
1.6 MĚŘENÍ POSTOJŮ.....	22
1.7 VÝZKUMY ZAMĚŘENÉ NA POSTOJE K SENIORŮM	24
2 STÁŘÍ	28
2.1 VYMEZENÍ POJMU SENIOR	30
2.2 ZMĚNY VE STÁŘÍ	31
2.2.1 Tělesné změny	33
2.2.2 Psychické změny	33
2.2.3 Emoční prožívání	34
2.2.4 Vztah ke vnoučatům.....	34
2.3 MÝTY O STÁŘÍ.....	36
2.4 AGEISMUS	37
2.5 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY	40
3 MLÁDEŽ	42
4 ADOLESCENCE	45
4.1 KOGNITIVNÍ VÝVOJ	46
4.2 EMOCIONÁLNÍ VÝVOJ	47
4.3 VÝVOJ SOCIÁLNÍCH VZTAHŮ	48
4.3.1 Vztahy k rodičům	49
4.3.2 Vztahy k vrstevníkům	50
4.3.3 Vztahy k druhým lidem.....	51
4.4 PSYCHOSOCIÁLNÍ VÝVOJ	52
5 VZTAH TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE	53
II PRAKTICKÁ ČÁST	56
6 DESIGN VÝZKUMU	57
6.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	57
6.2 VÝZKUMNÝ CÍL	57
6.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	58

6.4	VÝZKUMNÝ NÁSTROJ	58
6.5	VÝZKUMNÝ SOUBOR	59
6.6	VÝZKUMNÁ METODA	61
6.6.1	Likertovy škály.....	62
6.6.2	Sémantický diferenciál.....	64
6.7	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	65
7	ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	68
7.1	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	85
7.2	DISKUSE	103
7.3	DOPORUČENÍ PRO SOCIÁLNĚ PEDAGOGICKOU PRAXI	106
	ZÁVĚR	108
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	111
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	117
	SEZNAM OBRÁZKŮ	118
	SEZNAM TABULEK.....	119
	SEZNAM GRAFŮ	120
	SEZNAM PŘÍLOH.....	122

ÚVOD

Stáří je neodmyslitelně spojeno s naším životem. Každý jej pozná. Nejdříve v rodině, kde se setkáváme se svými prarodiči. Posléze potkáváme staré lidi na ulici, v hromadných prostředcích, v obchodech, u lékaře, ... Jak dospíváme, zdá se nám, že jsou najednou všude, že nám začíná vadit jejich pomalé tempo, řeči o tématech, které nás nezajímají, jako jsou nemoci a zdravotní potíže. Senioři se nám začínají vzdalovat svým myšlením, zájmy či životním stylem. Mládež a senioři mají odlišné životní zkušenosti, vyrůstali v rozdílném sociokulturním prostředí. Mladí nedokážou pochopit, že jejich prarodiče neumí používat nové technologie, nemají zájem o nové poznatky, mají omezené zájmy. Neuvědomují si, že tyto projevy patří ke stáří a sami je jednou také poznají. Mediální obraz seniorů je často spojen s předsudky, a dokonce i zesměšňováním. Setkáváme se se ztrátou respektu, tolerance a obdivu vůči starší generaci. Současná společnost často chápe stáří jako nutné zlo, přítěž pro společnost. Přitom hlavním přínosem této generace je moudrost, bohaté zkušenosti a vědomosti, které mohou předávat dále. V současné době se řeší hlavně problémy mládeže ve vztahu ke škole, vrstevníkům, rodičům či společnosti. Neméně důležité jsou postoje mladých lidí ke stáří a seniorům. Vzhledem k tomu, že současná společnost postupně stárne a narůstá počet seniorů v populaci, je potřeba se tomuto tématu věnovat. Soudobá společnost pod silným vlivem médií vyznává hodnoty mládí, výkonu, pružnosti, dokonalosti. To vše vede ke špatnému obrazu těch, kteří tyto aspekty nespĺňují. Tato situace může vyústit až v diskriminaci uvedené části společnosti, tedy zejména seniorů. Rodina je místo, kde se utváří od dětství osobnost člověka. Ovlivňuje jej a má nezanedbatelný podíl na tvorbě jeho názorů. Dítě vnímá již od útlého věku, jak se rodina chová ke svým příbuzným v seniorském věku. Tento vzor chování pak často přebírá. V dřívějších dobách bylo přirozené, že staří lidé dožívali v rodinách svých potomků a ty se o ně postaraly. Tento zvyk není možné v dnešní době ve všech rodinách z různých důvodů dodržet. Lidé pracují do vyššího věku, často se mladí lidé stěhují do jiných měst v rámci naší republiky či dokonce do zahraničí. Vztahy v rodině mohou utrpět nedostatkem kontaktu, který staří lidé tam moc potřebují, aby se necítily osamocení.

V naší závěrečné práci jsme se zaměřili na postoje mládeže ke stáří a seniorům. Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část práce se zabývá základními pojmy, které souvisí s tématem práce. V první kapitole jsou vymezeny postoje, jejich struktura, funkce, vlastnosti, možnosti změny a způsoby měření. Zmínujeme také některé výzkumy zaměřené na mapování postojů k seniorům. Druhá kapitola popisuje stáří

z pohledu vývojové psychologie, zabývá se znaky a chováním, které jsou charakteristické pro toto období. Zmiňuje mýty spojené se stářím, vymezuje pojem ageismus a věnuje se mezigeneračním vztahům s bližším zaměřením na vztahy mezi prarodiči a mládeží. Třetí kapitola charakterizuje mládež jako stěžejní pojem pro výzkumné šetření. Čtvrtá kapitola se zabývá vývojovým obdobím adolescence, do kterého spadá mládež, která je předmětem našeho výzkumu. Hlavním cílem diplomové práce je analyzovat postoje mládeže ke stáří a seniorům. Dílčími cíli je analýza kognitivní, afektivní a konativní složky postojů mládeže ke stáří a seniorům. Dále zachytit za pomoci metody sémantického diferenciálu, jak vnímá mládež pojmy stáří, mládež a senior. K získání potřebných údajů byla zvolena kvantitativní metoda sběru dat. Výzkumným vzorkem jsou žáci SŠ a gymnázií ze Zlínského, Jihomoravského a Moravskoslezského kraje na základě záměrného výběru. Vzhledem ke stále probíhající pandemii jsme zvolili sběr dat prostřednictvím on-line platformy pro tvorbu dotazníků Survio.

Výsledky výzkumného šetření mohou být využity sociálními pedagogy, pedagogy volného času či pedagogy v rámci výuky společenskovedních předmětů. Mladá generace by měla přijmout principy solidarity a úcty, pochopit chování seniorů a respektovat je. Vliv školy na utváření postojů je nezanedbatelný. Mohou být využity programy zaměřené na mezigenerační soužití a projekty směřující k budování dlouhodobých vztahů mezi seniory a mladými lidmi.

Diplomová práce se zabývá tématem postojů mládeže ke stáří a seniorům. Samozřejmě existují i jiné pohledy. Postoje seniorů k vlastnímu stáří či k mládeži. I zde se jedná o aktuální téma, kterému je třeba se věnovat.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POSTOJE

V úvodní kapitole se zaměříme na vymezení pojmu a struktury postojů, popíšeme jejich funkce, znaky a možnosti změny. Dále se budeme zabývat způsoby měření postojů a zmíníme některé výzkumy zaměřené na postoje k seniorům. Jandourek (2001, s. 189) definuje postoje jako „naučené dispozice jedince reagovat pozitivně nebo negativně na nějaký objekt (předmět, osobu, ideu) určitými pocity, představami, hodnocením a způsoby chování“. Přitom ke zjišťování postojů nedochází přímo, ale prostřednictvím projevů chování a smýšlení. Postoje mají trvalý charakter, který se projevuje v opakující se odezvě na totožný stimul. Čížková (2000, s. 94) vidí postoje jako „individuální mentální procesy, určující odpovědi jedince v sociální realitě, která ho obklopuje.“ Postoj zahrnuje sociální aspekt představovaný vztahem k nějakému předmětu (náklonost či nenávisť k osobám, přijetí či odmítnutí určitého postupu apod.) a psychologickou stránku projevující se v samotném prožívání smyslu postoje. Fishbein a Ajzen (1975 in Hayesová, 1998, s. 95) vymezují postoje jako „naučené predispozice k celkově příznivé nebo nepříznivé reakci na daný objekt, osobu či událost“. Promítají se zde tři znaky postojů, naučenost, soudržnost a spojitost s příhodnými i nevhodnými odezvami.

Práce Polský sedlák v Evropě a v Americe W. J. Thomase a F. Znanieckeho (1918), která je mimo jiné významná jako studie osobních dokumentů, přináší pojem postoje do sociologie a sociální psychologie. Postoje vymezili jako „individuální protějšek společenské hodnoty“ a hodnotu vnímali jako „objekt společensky důležitý“. Obecně je tedy za postoj považován hodnotící vztah k nějakému předmětu. Tato definice vychází z Allportova (1935) klasického konceptu postojů: „Postoj je mentální a nervový stav pohotovosti, organizovaný zkušeností, vyvíjecí direktivní nebo dynamický vliv na odpovědi individua vůči všem objektům a situacím, s nimiž je v relaci.“ Toto pojetí vnímá postoje spolu s motivy, což není přesné, neboť jednání není vždy v souladu s postoji. Newcomb (1950) uvádí, že postoje určují, jak se jedinec bude chovat a motivy odráží důvod, proč se tak chová (in Nakonečný, 2009, s. 239).

Jak bylo uvedeno, postoje vyjadřují hodnotící vztah k objektům. Prostřednictvím postojů dáváme najevo, že jsou pro nás prospěšné či škodlivé, přijatelné či nevyhovující, významné či zbytečné, hezké či ošklivé, pravdivé či nepravdivé apod. S postoji tedy blízce souvisí pojem hodnota, který charakterizuje Kluckhohn (1951 in Nakonečný, 2009, s. 240) jako „explicitně nebo implicitně pro individuum nebo skupinu charakteristické pojetí žádoucího, které ovlivňuje volbu způsobů chování, jeho prostředků a cílů“. V jeho představě se jedná o

pozitivní stránku hodnot, jejich negativní aspekt přiřadil časem do pojetí jen zčásti a zůstal u svého komplexně pojatého konceptu hodnot odpovídajícího dnešnímu pojetí postojů, které zahrnuje složku afektivní (chtěné), kognitivní (koncept) a konativní (výběr). Katz a Stotland vycházejí z tohoto pojetí postojů a chápou je jako výsledek hodnocení, ve kterém jsou začleněny složky kognitivní, emotivní a konativní. Mínění je verbálně vyjádřené hodnocení a přesvědčení představuje hodnocení již upevněné. U obou se projevuje emotivní složka v podobě subjektivního přístupu k hodnocení (Nakonečný, 2009, s. 240-241). Fishbein a Ajzen (1975 in Hayes, 1998, s. 96) vidí rozdíl mezi postoji a názory z hlediska emocionálního rozměru. U názorů se jedná o neutrální výroky, u kterých se domníváme, že jsou pravdivé. Zatímco postoje zahrnují hodnotící složku, naznačují emoce vůči určitému objektu. Stěžejní pro identifikaci postoje je tedy jeho spojitost s hodnotami, které se dají považovat za podklad postojů. Hodnoty pro jedince představují mravní a požadované chování ve společnosti, plní roli normy, podle které hodnotíme nejen své chování ale i chování druhých lidí. Postoje mají svůj základ v primárním hodnotovém žebříčku jedince. Postoje určují podobu chování a jsou s nimi v případě možností koherentní. Nakonečný (2009, s. 242) uvádí situaci, kdy jedinec pomůže druhé osobě, která to bude potřebovat, v případě, že k ní zaujímá kladný postoj a učiní tak z vnitřních pohnutek. Ale pokud mu to okolnosti nedovolí, může se zachovat odlišně. Podobně se může rozdílným způsobem zachovat vyšetřovatel k vyšetřovanému, ke kterému má sympatie. V případě vhodných podmínek se mu bude snažit poskytnout pomoc, výhody. Jakmile se situací změní a nebude to možné, neposkytne pomoc vůbec nebo se projeví jen v přívětivějším chování. Jednání vyšetřovatele je ale ovlivněno celou řadou faktorů souvisejících s vyšetřováním, tudíž jedná se o ryze osobní přístup každého člověka. Ajzen (1988 in Hayes, 1998, s. 96) si myslí, že jednání lidí je ovlivněno jejich postoji. Hayes (1998, s. 96) zastává jiný názor. Uvádí, že postoje člověka vždy nejsou v souladu s jeho jednáním.

O vztahu postojů a jednání přemýšlel Myers (1993 in Nakonečný, 2009, s. 244) a dle něj se navzájem ovlivňují, kdy myšlení člověka podněcuje k nějakému činu a také nějaký čin vede k myšlení. Existují tři teorie, které objasňují vliv činů na postoje:

- teorie sebe prezentace – založena na ovládnutí dojmů, které o nás mají druzí, zachování soudržnosti činů a postojů,
- teorie disonance – pokud je jednání jedince zaměřeno proti jeho hodnotám, má potřebu své činy obhájit, aby nedospěl k pocitu rozporu,

- teorie sebepercepce – jedinec poznává své postoje prostřednictvím pozorování svého chování, které si vysvětluje, aby zamezil vnitřnímu rozporu.

Dle Kohoutka (1998, s. 8-9) přejímá jedinec postoje od druhých lidí či skupin, aby byl akceptován jinou osobou či skupinou. Často tedy projevuje postoje, které nevyjadřují jeho pravé stanovisko, ale takové, které jsou pokládány za správné a ve společnosti upřednostňované. Čížková (2000, s. 98) spatřuje potřeby jako důležitý faktor při utváření postojů. Uspokojení potřeb vede k utváření postojů dle prožitků, které přitom jedinec získal. V případě, že mu objekt zprostředkuje uspokojení potřeby, zaujímá k němu pozitivní postoj. Negativní postoj si vytváří k předmětům, které uspokojení potřeb znemožňují.

Gálík (2012, s. 18) vychází z Perloff (2008) a shrnuje:

- postoje jsou naučené – formují se až v průběhu života prostřednictvím kontaktu s objektem postoje a získáváním informací o něm,
- postoje jsou hodnocení – objektům se připisují emoce a třídí se do kategorií,
- postoje ovlivňují chování – postoje působí na percepci a mínění o okolním světě,
- postoje mají valenci a intenzitu – valence reprezentuje orientaci hodnocení (pozitivní, negativní), intenzita představuje míru pozitivního či negativního hodnocení, př. slabý negativní postoj – špenát – negativní valence, slabá intenzita. („Nemám rád špenát, ale přesto ho sním, protože vím, že je zdravý.“)

1.1 Struktura postojů

Dle Nakonečného (2009, s. 246-247) se postoje skládají ze tří částí:

- a) kognitivní (poznávací) – poznatky, které jedinec o předmětu postoje má,
- b) emotivní (citové, afektivní) – pocity, které jedinec k předmětu postoje má,
- c) konativní (behaviorální) – tendence chovat se k předmětu postoje určitým způsobem.

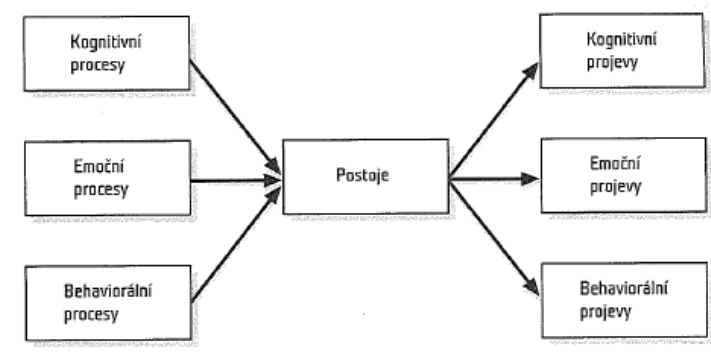
Musil (2005, s. 76) uvádí tři složky postojů – kognitivní, afektivní a akční. Dále postoje člení na:

- a) mínění – mínění, názory, přesvědčení (verbalizované postoje),
- b) akční postoje – navenek se projevují i neverbálně prostřednictvím chování jedince,
- c) spontánní verbální postoje.

Všechny tyto typy postojů zahrnují i emočně vystižený postojový prvek – sentimenty. Je potřeba rozlišovat mezi postoji a rysy a postoji a zvyky. Postoj představuje systém, předpoklady konspektu chování. Rys se zaměřuje na hodnocení projevů, jednání či dispozice ke konání, které je ve shodě s charakterovými vlastnostmi jedince. Zvyk se projevuje sklonem zavedeným a zautomatizovaným způsobem jednat.

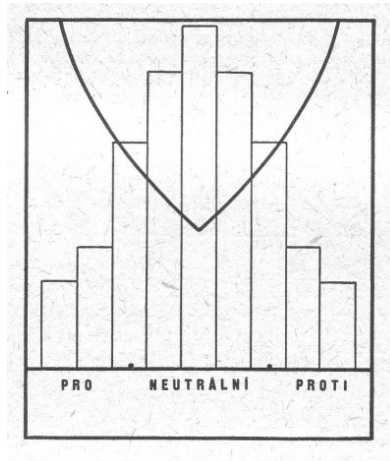
Také Kohoutek (1998, s. 8) uvádí tříložkový model postojů zahrnující afektivní, poznávací a behaviorální složku. Postoje se utvářejí v průběhu ontogeneze, kdy se jedinec stává členem různých skupin. Postoje se vztahují k názorům skupiny a formují se v rámci skupinové interakce. Projevuje se v nich přání být přijímán určitou osobou či skupinou. Jedinec si přisvojuje postoje vybrané osoby či skupiny, aby byl přijat. Lidé jsou při projevování svých postojů ovlivňováni tím, co se považuje za přijatelné a žádoucí. Nemalý vliv na utváření postojů mají média. Postoje se vyznačují určitou silou, směrem a působením na jednání. Zastávají hodnoty negativní i pozitivní, pevné i volné, snadno i těžko ovlivnitelné apod.

Dle Čížkové (2000, s. 97) se v kognitivní složce projevuje vnímání a ustálené chování jedince, názory na určitý předmět, jak jej vnímá a kategorizuje. Přitom vychází z informací, které jej obklopují a jednoduše je může zaznamenat. Vedle vlastních zkušeností s předmětem může obsahovat kognitivní složka i mínění či dojmy o postupech chování ve spojitosti s předmětem. V afektivní složce jsou obsaženy city, které jedinec zažívá v souvislosti s předmětem postoje. Jde o dobré i špatné zkušenosti. Afektivní složka představuje ráz a zaměření postoje. Konativní složka znázorňuje připravenost jedince k chování, které je ve vztahu k postoji. U pozitivního postoje se dá předpokládat ochota postavit se za předmět postoje.

Obrázek 1 Jednosložková teorie postojů (Hewstone, Stroebe, 2006)

Neutrální postoje se vztahují k předmětům, které nemají pro jedince význam nebo o nich nemá dostatek informací (např. ani ano – ani ne, ani souhlasím – ani nesouhlasím, nevím). Extrémní postoje vyjadřují nejsilnější vztah k objektu, jsou rezistentní vůči změnám a vyskytují se málo. Následující obrázek znázorňuje vztah mezi silou a četností postoje.

Obrázek 2 Vztah intenzity a frekvence postoje (Nakonečný, 2009)

Postoje mohou být reprezentovány následujícími formami (Musil, 2005, s. 79):

- kognitivně zdůrazněný postoj (smýšlení),
- citově zdůrazněný postoj (víra),
- iracionálně přejatý postoj (předsudek),
- slovně vyjádřený postoj (mínění),
- postoj s převahou představového prvku (názor),
- postoj, který je neuvědomovaný a stálý v čase (tendence),
- stabilnější postoj, který je uvědomovaný (záměr, úmysl).

1.2 Předsudky

Nakonečný (2009, s. 276, 278) vnímá předsudky jako příklad specifických postojů, které mají velmi výraznou citovou složku a je těžké je změnit. Předsudky se zaměřují často na fyzický vzhled či výraz tváře, což jsou zavedená mylná zevšeobecnění, kdy je již složité vypátrat jejich počátek v historii. Musil (2005, s. 83) uvádí, že jedinci si formují pevné citové vazby k jiným lidem jako je láska, ale jsou schopni také silné nenávisti bez racionálního zdůvodnění. U předsudků si všímá těchto podstatných znaků:

- předsudek vystihuje negativní až nenávistná mínění, které se týkají obvykle všech členů skupiny jedinců,
- tato mínění jsou typická zkresleným pohledem z důvodu nedostatku či mylných informací,
- předsudky jsou odolné vůči pokusům o jejich přeměnu, podložené důkazy proti předsudkům způsobují jejich upevnění a gradaci.

Hayes (1998, s. 121) vidí předsudek jako upevněný, předem vytvořený postoj k určitému předmětu, přitom nebere zřetel na jeho specifickou či charakter. Předsudek může zastávat kladné i záporné povahy. Výzkumy v psychologii či sociologii se orientují spíše na negativní předsudky, zejm. na ty nepřátelské až radikální vůči jiným etnikům či rasám. Předsudky se dle Musila (2005, s. 83) vyznačují negativním ustáleným způsobem jednání a smýšlení nějaké sociální skupiny, které se projevuje prostřednictvím neobjektivních předpokladů a mínění. Dopředu lidem přiřazujeme většinou negativní vlastnosti, aniž bychom tyto osoby poznali. Jsou považovány za negativní stereotypy. Stereotyp můžeme chápat jako stabilní, obvyklý a neměnný způsob vystupování vůči druhým lidem, kterým přisuzujeme nějaké typické znaky. Má podobu předsudků či diskriminace.

V současné době se můžeme setkat s následujícími předsudky (Musil, 2005, s. 83):

- a) sexismus – diskriminace na základě pohlaví,
- b) rasismus – předsudek orientovaný vůči příslušníkům jiných ras a etnik; podobný je předsudek vůči cizincům – xenofobie,
- c) ageismus – předsudek vůči starším lidem,
- d) předsudek sebeobhajoby u indoktrinovaných osob – jedinci, kteří pod nátlakem zaslepeně a oddaně přijímají určitou teorii, názor či postoj.

Možnost zmírnění předsudků vidí Hayes (1998, s. 127) ve splnění pěti důležitých předpokladů:

1. Rovnoprávné postavení účastníků – pokud minoritní skupina vyniká v určité oblasti a dochází k rovnoprávnosti ve vztazích mezi menšinovou a většinovou skupinou, je to cesta ke změně postojů.
2. Možnost osobního kontaktu – důležité je osobní setkávání a poznávání.

3. Nutnost kontaktu s nestereotypními jedinci – nejsou všichni členové skupiny stejní, kontakt o odlišnými jedinci vede ke zmírnění předsudků, protože tito lidé jsou pak vnímáni jako jedinečné osobnosti, které bourají zavedené předsudky vůči dané skupině.
4. Podpora kontaktu mezi skupinami ze strany společnosti – kontakt mezi jedinci musí být podporován nejen ze strany společnosti ale také ze strany přátel či rodiny.
5. Možnost spolupráce – při řešení společného úkolu či nějakého problému se skupiny spojí a již se striktně neodlišují na „my“ a „oni“.

1.3 Funkce postojů

Katz (1960 in Nakonečný, 2009. s. 248) definuje následující funkce postojů:

- a) instrumentální, adjustační nebo utilitární – pozitivní postoje jsou vázány na objekty, s nimiž má jedinec spojenou odměnu nebo předpoklad odměny; negativní postoje na objekty, které si spojuje s tresty – jsou projevem generalizace zkušeností.
- b) ego-defenzivní – postoje mohou zamezovat úzkostným stavům, vyrovnávat negativní vnímání jedince sebe sama, poskytovat jedinci ochranu před přijetím nelibé pravdy o jeho skutcích a rysech osobnosti a tím napomáhat obraně osobní integrity,
- c) hodnotově expresivní – možnost projevovat své postoje a snažit se je uskutečňovat v životě může mít pro jedince velký význam,
- d) kognitivní – jedinec si utváří postoje, které vycházejí ze zkušeností získaných z okolního světa a sebepoznání. Těmto poznáním přiřazuje určitý význam a smysl. Jeho postoje v sobě odrážejí poznatky a vnímání, které vytváří hodnotou strukturu.

Obdobně přistupuje k třídění funkcí postojů W. J. McGuire (1964 in Čížková, 2000, s. 96):

- a) utilitární postoje – napomáhají jedinci najít postup, který jej dovede k cíli,
- b) ekonomické postoje – jedná se o třídy a zevšeobecnění, které způsobují simplifikaci složitosti světa a poskytují možnost jednat vhodným způsobem v nových podmínkách,
- c) expresivní postoje – napomáhají duševní očistě, pozitivnímu jednání jedince, self-affirmation,

- d) sebeobranné postoje – mohou participovat na rozhodování interpersonálních konfliktů.

Smith, Bruner a White (1964 in Hayes, 1998, s. 97) rozlišují tři funkce postojů:

- a) hodnocení objektů – hodnocením předmětů regulují postoje reakce na objekty a situace tím, že již není nutné při každém dalším shledání s nimi přemýšlet nad tím, jak na ně reagovat,
- b) sociální přizpůsobení – projevením názorů dochází ke zpevnování sociálních vztahů, nárůstu skupinové soudržnosti, posilování příslušnosti ke skupině a napomáhání sociální identifikaci,
- c) externalizace – jedinec dává do spojitosti neuvědomělé pohnutky nebo duševní stavy s tím, co se v tuto chvíli odehrává v nejbližším okolí. Tento proces vede k formování postojů vůči existujícímu vnějšímu předmětu.

Musil (2005, s. 77) uvádí následující funkce postojů:

- a) adjustace – dosáhnout cílů, které splní očekávání jedince,
- b) obrana – buď svého „já“ či vlastního systému hodnot a postojů k sobě samému,
- c) hodnotová exprese – kognitivně srovnat své znalosti a zážitky.

1.4 Znaky a vlastnosti postojů

Musil (2005, s. 79) charakterizuje následující znaky postojů:

- a) extrémnost – extrémní postoje se vyskytují méně, ale zato jsou silnější a odolnější ke změnám,
- b) multiplexita – interní rozdílnost od náklonosti po odpor, jednoduchost – komplikovanost, jednoduché postoje snáze podléhají změně a nejsou tak rozličné,
- c) konzistence – soudržné postoje jsou stálější a jejich složky ucelenější, u rozporných postojů se vyskytuje větší variabilita a nesoulad,
- d) interkonexe – vzájemná souvislost mezi postoji dává možnost jejich přizpůsobení,
- e) konsonance postojového trsu – shodné postoje vykazují vyšší odolnost vůči působení objektů, které by byly v jiném případě schopné způsobit radikální změnu postojů, ale jsou přístupné k zesilování postojů v rámci jedné dimenze,

- f) síla a množství potřeb – postoje, které vycházejí ze silných a četných potřeb, jsou odolnější vůči změnám proti původnímu směru postoje,
- g) vztažné hodnoty – postoje, které jsou založeny na hodnotách důležitých pro jedince a schválených kulturou, je složité změnit v opačném směru; důraz je kladen na přitažlivost – odpor, vč. postojů k pomyslným hodnotám.

Musil (2005, s. 80) uvádí následující vlastnosti postojů:

- a) směr – zaměření postoje k určitému objektu,
- b) intenzita – síla postoje (odráží se v různých projevech obrany postoje či uplatňování svého názoru),
- c) pozice – postoje zaujímají své místo v rozmezí negativní-indiferentní-pozitivní vztah, jedná se o tzv. valenci postoje,
- d) frekvence – četnost výskytu v populaci; negativní postoje jsou nejsilnější, silné postoje vykazují menší frekvenci, nejslabší jsou neutrální postoje,
- e) polarita – protilehlost postojů,
- f) trvání – závisí na posilování či utlumování, krátkodobé či dlouhodobé postoje,
- g) obsahová a výrazová stránka – shoda obou stránek, obsahová je formována nějakým vzorem chování (činy, jazyk, vyjadřování aj.),
- h) komplexita – postoj jako ucelený psychický fenomén zahrnuje složku emocionální, kognitivní, resp. konativní.

1.5 Změna postojů

Postoje se formují v průběhu socializace v kontinuitě na prožitky a požadavky jedince. Jsou závislé na „vztažném systému jedince (empiricky získaný základ determinující vnímání a interpretaci skutečnosti podmíněný subjektivními i objektivními faktory)“, který je formován slovně a může být původem předsudků. Předsudky představují specifickou formu postojů, je pro ně charakteristická strnulost, jsou upevněné a vztahují se k projevům citů a nálad jedince. Projevují se nejčastěji negativně a značí rozpad psychických funkcí, sociální nezabezpečení a těžkou životní situaci, ze které nevidí jedinec východisko. Jejich vznik ovlivňuje zejména rodinné prostředí, výchova, sociální skupiny, ekonomický status či nedostatky v sociálním životě jedince (Musil, 2005, s. 77). Ke změně postojů může dojít různými způsoby a za daných podmínek. Musil (2005, s. 77) považuje za významné

hledisko, jaký je původní status postoje. U neutrálních a rozporuplných postojů je změna jednodušší. Mnoho autorů se zabývalo otázkou, jak postoje změnit. Podle nich má hlavní roli ve změně postojů persvaze čili přesvědčování (Eagly, Himmelfarb, 1978; Chaiken, Stangor, 1987; Tesser, Shaffer, 1990; Petty, Wegener, 1998 in Výrost a Slaměník, 2008, s. 138). Musil (2005, s. 77) shledává přemlouvání méně efektivní než diskusi. Neopomenutelný vliv mají masmédia v závislosti na skutečnosti, do jaké míry je jedinec schopen se jimi nechat ovlivnit. Změna postoje se odvíjí od osobnostních charakteristik jedince, zej. intelektových schopností. Někteří jedinci jsou náchylnější k přesvědčení, které je jedním z prostředků vedoucích k přeměně postojů pomocí důkazů (Čížková, 2000, s. 102).

Nejsilněji působí při změně postojů referenční skupina. Pro jedince má větší význam názor skupiny než odborníků. Citové zdůvodnění je pro něj působivější než rozumová stránka. Ke změně postoje je třeba přistupovat pomalu, nejdříve docílit neutrálního postoje a až poté dospět k opačnému (Musil, 2005, s. 78). Festinger (1957 in Hayes, 1998, s. 103) vychází z Heidenových myšlenek a považuje za významný prostředek změny postojů kognitivní disonanci, pokud dojde k nesouladu v postoji nebo stanovisku u jedné osoby. Festinger uvádí (in Kohoutek s kol., 1998, s. 9), že se jedinec chová v souladu se svými postoji a ty jsou soudržné. Ovšem někdy může dospět k rozporu a ten se projeví v kognitivní disonanci. Jedinec ji prožívá jako nechtěnou situaci a snaží se ji vyřešit buď přeměnou jednoho z postojů či připojením ještě dalšího postoje, který mu dovolí vyložit danou situaci odlišně (Hayes, 1998, s. 103). U jedinců s ustáleným názorem se projevuje odolnost vůči informacím, které jsou v rozporu s jejich míněním a nechtějí tyto informace přijmout. Buď je přehlížejí nebo je pozmění tak, aby vyhovovaly jejich smýšlení. Ke zkreslení informací dochází (Hayes, 1998, s. 104):

- a) diskreditací pramene informací (ztráta důvěryhodnosti),
- b) novou analýzou informací – z té se vyvozují jiná východiska,
- c) účelovým výběrem částí informace – ty buď přijme či si je zapamatuje.

1.6 Měření postojů

Hayes (1998, s. 112) vidí měření postojů i jejich prosté rozpoznání jako velmi problematické. Při měření postojů se vystavujeme riziku, že získáme nepřesné údaje od respondentů. Důvodem je neochota sdělit skutečný postoj, pokud se jedinec domnívá, že nebude všeobecně přijatelný. Svě odpovědi se snaží přizpůsobit očekávání výzkumníka a

neformuluje svůj vlastní postoj. Na odpovědi působí sociální desirabilita. Úskalí představuje i správné sestavení otázek, na které respondenti budou odpovídat. Postoje a mínění vykazují vysokou míru proměnlivosti a respondenti mnohokrát nevyčíti při výběru odpovědi komplikovanost a propojenost vlastních postojů. Z toho důvodu se snaží vybírat odpovědi, které dle nich korespondují s konkrétním případem nebo navazují na předchozí otázku. Nesnáze jsou spojeny i s vysvětlením formulovaného postoje. Ve výzkumu se zpravidla vychází z předpokladu, že slovně projevený postoj je zřejmý a explicitní, na což se ovšem nedá spoléhat. Potíže se mohou vyskytnout také při exaktním stanovení intenzity či míry postoje. V praxi to není vždy jednoduché.

Pro měření postojů se využívá různých technik. Hayes (1998, s. 112-114) zmiňuje nejpoužívanější z nich:

1. Likertova škála

Likertova škála reprezentuje jednu z nejpřesnějších technik používaných pro měření postojů. Podstatou je pětibodová škála zahrnující výroky od „zcela nesouhlasím“ přes „nevím“ až po „zcela souhlasím“. Základním principem je pokrýt prostřednictvím škály kompletní rozsah potenciálních mínění a postojů. Likertova škála je často užívaný a efektivní nástroj, který umožňuje zkoumat kromě významu postoje také jeho orientační intenzitu.

2. Sémantický diferenciál

Sémantický diferenciál jako techniku měření postojů zformovali v roce 1957 ve své práci *The Measurement of Meaning* američtí psychologové C. E. Osgood, G. Suci a P. Tannenbaum. Tato metoda je založena na rozpoznávání jemných rozdílů v postojích respondentů. U Likertovy škály je možné objevit pouze jeden rozměr odezvy na postoj – souhlas či nesouhlas. Sémantický diferenciál využívá pár odlišných dimenzí k odhalení reakcí na daný výrok. Aplikují se škály o pěti či sedmi stupních, kdy hraniční hodnoty rozmezí představují extrémy v hodnocení, např. silný – slabý, rychlý – pomalý, krásný – škaredý apod. Ke klasifikaci postojových výrazů se využívá osmi či devíti dimenzí, se kterými si respondent spojuje daný výraz či pro něj má určitý význam. Chráska (2016, s. 215) uvádí, že každý jedinec vnímá předložené objekty, většinou pojmy, rozdílně. Tyto sekundární (konativní), psychologické obsahy odráží osobité rysy jednotlivých recenzentů. Respondenti uvádějí své postoje k určenému objektu výběrem hodnoty ve škále. Dle Osgooda je vhodné hodnotit každý objekt z hlediska tří faktorů – hodnocení, potence a aktivity. V naší práci jsme se přiklonili ke dvoudimenzionálnímu pojetí sémantického

diferenciálu dle Chráska, který uvádí, že k popisu edukační reality postačuje využití dvou faktorů sémantického diferenciálu – faktoru hodnocení a faktoru energie (Chráska, 2007, s. 227). Faktor hodnocení působí nejsilněji a vyjadřuje míru vnímání pojmu z hlediska dobré či špatné stránky. Faktor energie vychází z původního pojetí Osgoodova faktoru potence a aktivity. Vyjadřuje, nakolik je pojem vnímám v souvislosti se změnou, námahou či aktivitou (Chráska, 2007, s. 228).

3. Sociometrie

Autorem techniky sociometrie je J. L. Moreno. Umožňuje stanovit vzájemné vztahy uvnitř dané skupiny. Každá osoba volí někoho ze skupiny, kdo dle něj odpovídá stanovené charakteristice (přítel, vůdce apod.) Ze získaných dat se uspořádá sociogram, který uvádí volby jednotlivých členů a uvádí, kteří jedinci jsou považováni za vůdce, kteří jsou populární a kterým hrozí osamělost a vyloučení.

4. Bogardova škála sociální vzdálenosti

Využívá se k měření rasistických projevů a ostatních etnických předsudků. Původcem je Emory Bogardus. Stupnice se sestává z výroků představujících „sociální vzdálenost“ respondentů od druhých skupin. Výsledky ukazují, do jaké míry jsou respondenti ochotni se začlenit do sociálních kontaktů příslušníka jiných rasových a etnických skupin. Tato metoda slouží k rozpoznávání různorodých předsudků.

5. Analýza rozhovoru

Eiser (1983) si myslí, že rozborem emočně zabarvených výrazů používaných jedinci v mluveném projevu, přinese obraz o postojích, které tito lidé zaujímají, i když je otevřeně nezmiňují. Výzkumníci vycházejí z transkripce rozhovorů, ze kterých zjišťují hlavní verbální souvislosti a tvrzení. Na jejich základě odvozují postoje respondentů.

1.7 Výzkumy zaměřené na postoje k seniorům

Na postoje mládeže k seniorům mají velký vliv zavedené předsudky. Žáci jinak hodnotí staršího učitele, který má dle nich zaostalé metody výuky, nmoderní oblečení, nemá vztah k novým technologiím a odlišně přistupují k mladším učitelům. Často na starším učiteli nenachází nic pozitivního. U mladých učitelů jsou tolerantnější k chybám, vystupování či způsobu výkladu učební látky. Mladí lidé jsou z velké části ovlivňováni tím, jak jsou senioři představováni v médiích. Často jsou spojováni s nějakým nezdarem, problémem či potížemi, které je potkaly. Senioři jsou prezentováni jako osoby nemocné, závislé na pomoci,

zatěžující ekonomický systém. V současné epidemiologické situaci tyto tendence ještě sílí. V reportážích vidíme záběry na nemocnice, domovy pro seniory, které jsou zatíženy vysokou nemocností a vyžadující pomoc. Přitom je spousta seniorů, kteří sami aktivně pomáhají. Již v jarní vlně epidemie se zapojili do šití roušek. V době, kdy byly zavřené školy, hlídali vnoučata, pomáhali jim s distanční výukou. Ne vždy je oceněna jejich snaha a zásluhy.

1. „Názory a postoje české populace k seniorům“

V roce 2008 bylo provedeno výzkumné šetření, jehož řešiteli byli Petr Sak a Karolína Kolesárová-Saková. Cílem výzkumu bylo zmapovat, jak česká populace přistupuje k problematice stáří a seniorů ve společnosti. Předmětem výzkumu se staly postoje, mínění, znalosti a hodnoty, které populace vnímá v souvislosti se seniory. Výzkumný vzorek představovali respondenti od 15 let ze všech krajů ČR. Jednalo se o kvótní výběrový soubor, kdy předpokladem pro výběr do souboru byl věk a vzdělání. Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že respondenti nejsou jednotní ohledně věku, od kterého se člověka dá považovat za seniora. Polovina uvedla, že seniorský věk začíná v 60 letech. Méně častý byl věk 65 let, který za vstup do seniorského věku vidí třetina populace. Zbytek se přiklonil k věku 70 let. Souhrnně lze konstatovat, že za seniora se pokládá osoba v rozmezí 60-70 let, přičemž se zvyšujícím se věkem respondenta dochází k posouvání věkové hranice seniorského věku. Pokud se jedná o vymezení pojmu senior, nejčastěji byl pojem vázán se stářím či starým člověkem, dále dle ekonomické role ve společnosti, kdy senior již nepracuje a požívá důchodu, role prarodiče, zdravotní stav či lepší časové možnosti. Pozitivní přínos stáří spatřuje většina populace v možnostech disponovat s volným časem a k nim se vztahující kvalitě způsobu života. Ve stáří může člověk relaxovat, užívat si klidu, nemusí chodit do zaměstnání. Zmíněna byla také moudrost, získané zkušenosti a nadhled. V jednotlivých věkových skupinách vidí největší pozitivní přínos stáří kategorie 45-59 let, nejmenší přínos je pro skupinu mladých lidí ve věku 15-29 let (Sak a Kolesárová, 2012, s. 26-32).

2. „Jak děti a mládež vidí seniory“

V roce 2015 uskutečnila Eva Stiborová, vedoucí aktivizačního oddělení Domova pro seniory v Sokolnicích, výzkumné šetření, ve kterém se zaměřila na to, jak vnímají mladí lidé seniory. Výzkumným vzorkem bylo 4000 žáků základních a středních škol. Výsledky nepřinesly povzbudivá zjištění. Třetina žáků s rodiči nemluví o svých prarodičích, polovině středoškoláků vadí, když senioři pracují. Ale téměř polovina žáků ví, z čeho se vyplácejí důchody. Většina žáků a studentů si myslí, že by senioři měli žít v domovech pro seniory a

pouhá jedna desetina se domnívá, že by měli dožít v domácím prostředí. Negativně reagují děti zejména na to, že senioři často navštěvují obchody, kde zdržují v řadě a v dopravních prostředcích se dožadují místa k sezení. Přitom tyto názory přejímají z okolního prostředí a vážou se k cizím lidem. V případě vlastního prarodiče již tak razantní v názorech nejsou. Stiborová se domnívá, že je třeba povzbuzovat v dětech už od útlého dětství dobré mínění o starých lidech. Cesta musí vést přes rodinu, kde by mělo docházet k pravidelným kontaktům s rodiči a prarodiči. Děti tak získají pozitivní vzor chování od svých rodičů a těm se to v budoucnu vrátí.

3. „Eurobarometer 2012“

Výzkum statistického úřadu Evropské unie Eurobarometr z června 2012 se zabýval tématem diskriminace v členských státech EU. Z výsledků vyplývá, že některé státy mají vážnější problém s diskriminací starších osob. Nejzásadněji se to projevilo v Maďarsku, kde se tři čtvrtiny obyvatel domnívaly, že v jejich zemi lidé zastávají negativní postoj k osobám ve věku 55+, v ČR tomu tak bylo u 68 % populace, na Slovensku byly výsledky obdobné (66 %). Tato situace je rozšířena zejména v zemích bývalého východního bloku. Ze zemí nepatřících do bývalého východního bloku jsou to pouze Kypr a Francie, kde dle výsledků šetření více jak polovina populace zastává negativní postoj ke starším lidem (na Kypru 59 %, ve Francii 56 %). Naopak obyvatelé zemí jako je Rakousko, Lucembursko a Dánsko si myslí, že diskriminace se objevuje pouze u třetiny obyvatel. Minimální projevy diskriminace ve své zemi vnímají obyvatelé Irska, kde je to pouze pětina obyvatel. Pokud se týká hodnot za EU jako celek, projevy diskriminace starších osob pozoruje 45 % respondentů.

4. „Ageismus 2007“

Tento výzkum proběhl v roce 2007 a navazoval na šetření „Ageismus 2003“, které obohatil o novou oblast týkající se věkové ideologie. V rámci výzkumu byly zjišťovány jednak ageistické postoje a stereotypy týkající se stáří a seniorů a zároveň osobní zážitky respondentů s takovým chováním. Výzkumným vzorkem byly osoby ve věku 15-83 let. Postoje ke stáří byly měřeny pomocí tříložkového modelu měření postojů prostřednictvím afektivní, kognitivní a behaviorální složky. Ageistické projevy představují spojení všech tří složek, kdy každá z nich může zastávat jak pozitivní, tak negativní hodnoty. První složka představuje projev věkové ideologie, kdy respondenti uváděli své postoje a pocity ke stáří, svému věku a věku jiné osoby. Druhá složka vyjadřovala ageistické projevy, kdy respondenti uváděli stereotypy, které mají spojeny s osobami určitého věku či kohorty. Třetí složka

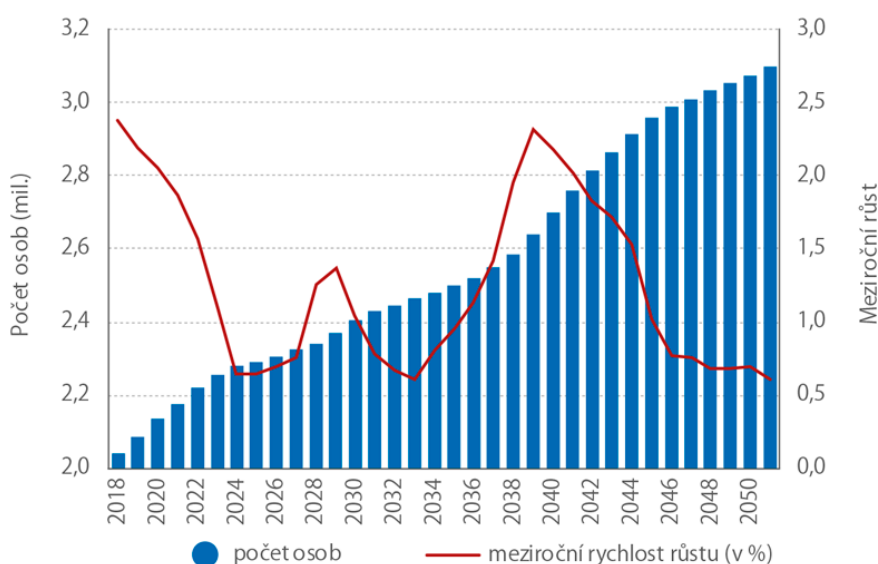
představovala věkovou diskriminaci, kdy respondenti vyjadřovali své zážitky a zkušenosti s chováním ovlivněným věkovým rozlišováním. Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo mimo jiné, že ageismus je často spojen s dalšími formami diskriminace. Zároveň je věk faktor, který má vliv na možný zvýšený výskyt jiných typů diskriminace. Významné je zjištění, že věkové vyloučení vede k projevům ageismu. Lidé, kteří jsou v kontaktu s osobami ve starším věku, vnímají tuto životní etapu empatičtěji a jejich postoje vykazují nízkou míru ageistických projevů na rozdíl od osob, které jsou zastánci věkové segregace. Bylo také prokázáno, že v české společnosti se zvyšuje výskyt věkové diskriminace (Vidovičová, 2008, s. 62-63, 65, 193-194).

5. „Povaha a prevence diskriminace seniorů v ČR“

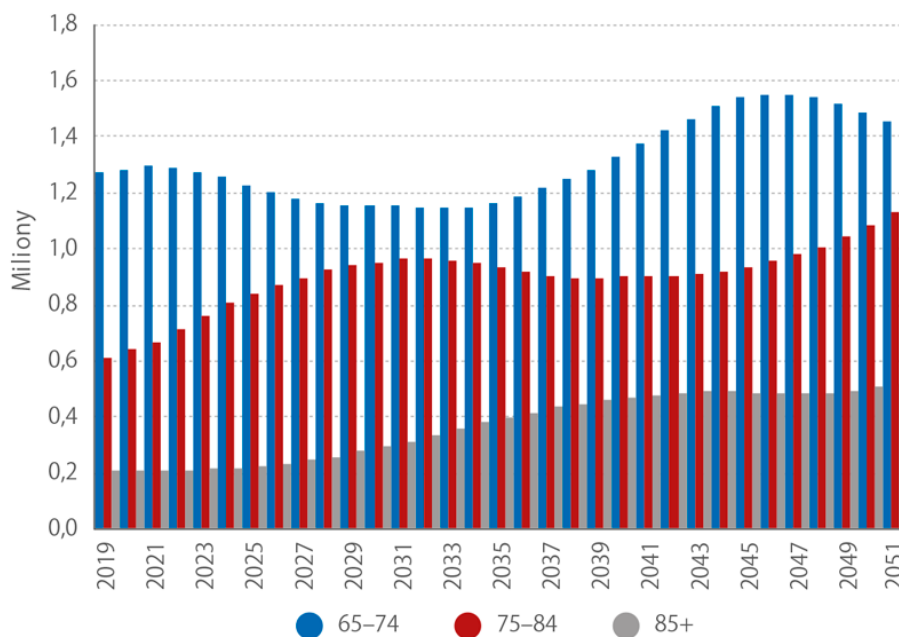
Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity uskutečnilo v roce 2008 výzkum zaměřený na povahu a prevenci diskriminace seniorů v ČR. Autorkami výzkumu byly Lucie Vidovičová a Eva Gregorová, které pomocí metody ohniskových skupin (Focus Group) zkoumali oblast věkové diskriminace v současné společnosti. Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že pojem diskriminace je charakterizován jako „něco, co se vám stane, když už se nemůžete bránit, protože jste sám, a/nebo nemocen, a/nebo závislý na nízkém důchodu, a/nebo jste jiným způsobem ohrožen sociální exkluzí“. Uvedené příznaky jsou ve vzájemné souvislosti. Čím je jedinec starší, tím častěji jsou mu uvedené rysy přisuzovány. Diskriminace je staršími lidmi vnímána jako mezigenerační problém, a i když mluví o diskriminaci ze strany „mladých“, nemyslí tím jen děti a mládež, zahrnují sem i své potomky, kteří mohou být ve středním věku. Na vznik diskriminace má vliv špatná výchova a zlepšení vede přes rodinu. Zde dochází k předávání hodnot mezi generacemi a vytváří se základ dobrých vztahů. Škola poskytuje vzdělání a výchovu, společnost nastavuje hodnotový žebříček a kulturu. Politický systém je zodpovědný za zabezpečení životních podmínek. Tyto kroky jsou již uskutečňovány, přesto je senioři považují za neuspokojivé. Není tedy jednoduché určit způsob a prevenci diskriminace seniorů dle toho, jak je vnímají samotní senioři (Vidovičová a Gregorová, 2008).

2 STÁŘÍ

Stáří patří neodmyslitelně k životu. S prodlužujícím se věkem člověka a se stále pokročilejší medicínou, bude seniorský věk pro většinu z nás velkou částí našeho života. A nemusí být spojen jen s léky a s nemocemi. Zvyšuje se věk dožití a z toho důvodu přibývá starších lidí v populaci. V 1. čtvrtletí 2020 došlo k mírnému nárůstu obyvatel ČR na 10,694 milionu obyvatel. Poslední definitivní údaje k počtu obyvatel uvádí ČSÚ k počátku roku 2018, kdy žilo v ČR 2,040 milionu obyvatel ve věku 65 let a více. Tyto osoby představovaly téměř 20 % celkového počtu obyvatel. Od roku 2005 dochází ke zvyšování skupiny seniorů vzhledem ke skutečnosti, že důchodového věku začaly dosahovat silné ročníky narozené v období druhé světové války a krátce po jejím skončení. Od té doby do roku 2017 dosáhl počet osob v seniorském věku 2,7 milionu, což činí o 5 % více než v roce 2005. Dle ČSÚ se bude počet starých lidí postupně zvyšovat až do roku 2058. Ke konci roku 2050 se předpokládá, že se bude ve výši 3,097 milionu, což představuje o více jak 50 % více než na konci roku 2017. Ke konci roku 2058 by měl činit nárůst obyvatel ve věku 65 let a více ještě dalších 100 tis. osob, kdy bude tato skupina představovat 30 % všech obyvatel. Rychlejší nárůst proběhl v období 2018 až 2021, další se očekává s dosahováním věku 65 let u osob narozených v období silné populační vlny od počátku 70. let (tzv. „Husákovy děti“), zhruba od roku 2038 do roku 2044 (ČSÚ 2020).

Graf č. 1: Očekávaný vývoj počtu obyvatel ve věku 65+ a meziroční rychlost jeho růstu (v %), 2018–2051 (1. 1., střední varianta projekce), údaje k 1. 1. 2018, zdroj: ČSÚ

Graf č. 2: Očekávaný vývoj početní velikosti seniorských věkových skupin, 2019–2051

(1. 1., střední varianta projekce) (mil.), zdroj: ČSÚ

Výše uvedená data vyvolávají potřebu zabývat se tématem stárnutí a stáří. Přístup k vnímání starších lidí je závislý na spoustě okolností. Jiný pohled budou mít mladí lidé, odlišný lidé ve středním věku a jinak se vidí samotní senioři. Od se dá člověk považovat za seniora? Jak se to pozná? Podle toho, že má vrásky? Nebo že je už méně aktivní? Na tuto otázku neexistuje jednoznačná odpověď. Záleží na samotném jedinci, v jaké se cítí kondici, jak aktivní život vede, jak přistupuje k faktu, že dosáhl chronologického věku odpovídajícího stáří. Pro posouzení je mnohem důležitější biologický věk, který dle toho, jak dotyčný jedinec vypadá a jak se cítí, ukazuje, v jakém věku se doopravdy nachází.

Se stářím a seniory se pojí spousta stereotypů, jejichž důsledkem je vnímání seniorů jako zbytečných a bezvýznamných. Takové předsudky negativně ovlivňují pohled společnosti na seniory, utváření postojů ke stárnutí a seniorům a v konečném stádiu i to, jak bude jedinec později vnímat vlastní stáří (Kisvetrová, 2019). Společnost podléhá „kultu mládí“. Oceňováno je věčné mládí, prosazuje se atraktivita a dynamičnost. Stáří je posuzováno jako nepřínosné a ztělesňující ekonomickou přítěž společnosti (Jirásková, 2005, s. 24). Projevuje se to zejména v profesním životě, kdy starší lidé nejsou žádoucí v mladém kolektivu. Ať se mladý člověk snaží, jak chce, chybí mu něco, co je starší generaci vlastní. Životní zkušenosti. Ty nedokáže získat učení, k těm musí časem dospět. Jak uvádí Sak a Kolesárová (2012, s. 21), teprve se stáří disponuje jedinec nejširším rozsahem životních zkušeností, poznal

společnost napříč lety, zažil různá politická zřízení a s nimi spojené krize a dívá se tedy na společenské dění s odstupem. Ve stáří jedinec využívá naplno své možnosti, kdy může zužitkovat za celý život nabyté znalosti a zkušenosti a tím upevnit své postoje, mínění, hodnoty a sociální pravomoci. Jirásková (2005, s. 24-25) soudí, že staří lidé proto, aby se vyhnuli zavržení, pocitům méněcennosti a zaujatosti proti své osobě, přijmou raději nežádoucí kritiku své generace či dokonce souhlasí s nesnášenlivostí vůči věkové skupině, jíž je sám součástí. Přitom tento přístup jen přiživuje negativní postoje vůči nim. Cesta vede přes zvyšování sebedůvěry a sebeúcty.

2.1 Vymezení pojmu senior

Sak a Kolesárová (2012, s. 25) vidí pod pojmem senior jedince, který prochází poslední životní etapou, která je ohraničena koncem středního věku na jedné straně a smrtí na straně druhé. Z výzkumu *Názory a postoje české populace k seniorům z roku 2008* vyplývá, že za seniora je považována osoba v rozmezí věku 60–70 let. Průměrně respondenti uváděli věk 63 let, nejčastější volba byla 60 let. Není tedy možné určit jednotný věk, od kterého se dá člověk považovat za seniora (Sak a Kolesárová, 2012, s. 24). Období raného stáří je vymezeno věkem 60-75 let a pravé stáří 75 a více (Haškovcová, 2010, s. 21; Vágnerová, 2007, s. 299, 398). V odborné literatuře Pro tuto skupinu se ujalo označení „young old“ či „old“. Pro jedince ve věku 75-85 let se používá pojem „old old“ a pro ty, kteří již dosáhli věku 85 let se říká „very old old“. Přičemž u raného stáří je zájem směřován na okolnosti spojené s odchodem do důchodu, zatímco u pozdního stáří je v popředí zájmu ztráta soběstačnosti a z toho vyplývající potřeba péče. V současné době jsou senioři v lepší tělesné i zdravotní kondici, dochází k neurčitým přechodům mezi etapami stáří, proto je vhodnější vymezení: 60+, 70+, 80+ atd. (Haškovcová, 2010, s. 21).

Dvořák (2018) zmiňuje, že dosud nedošlo k právnímu ukotvení pojmu senior. Dokonce jsou tak nazýváni také sportovci, kteří jsou ve věku vnuků současných seniorů. Přesto je tento pojem všeobecně používán v médiích, společenském dění i v běžném hovoru. Bylo by tedy potřeba vymežit, že se za seniora považuje osoba, která vyhověla zákonodárným požadavkům pro získání starobního důchodu. Stáří se dá vymežit dle různých kritérií. Nejčastěji využívaný je chronologický (tzv. kalendářní) věk. V podstatě se jedná jen o číslo. Nevypovídá nic blíže o stavu, v jakém se jedinec nachází. Sociální věk předpokládá určitý způsob chování odpovídající biologickému věku. Stárnutí je spojeno se změnou sociální

pozice. Biologický věk v sobě odráží změny v tělesné i psychické oblasti (Stuart-Hamilton, 1999, s. 19-21).

V souvislosti s vymezením stáří se užívají následující tři znaky (Haškovcová, 2010, s. 24-25):

1. Chronologický (kalendářní) věk – vychází z data narození. Tato veličina nám ovšem neřekne více o skutečném stáří či mládí.
2. Biologický (funkční) věk – proces stárnutí se týká každého jedince a je ovlivněn geneticky a stylem života. Vychází z posouzení tělesné kondice v porovnání s obvyklým stavem v daném věku.
3. Psychosociální (dříve sociální) věk – vypovídající o skutečném stáří, „měnící se životní styl, jeho znaky a vztahy v různých obdobích životního cyklu“. Psychosociální věk představuje změnu životního stylu, chování, které se očekává u určité věkové skupiny.

2.2 Změny ve stáří

Erikson (2002 in Vágnerová, 2007, s. 299) ve své teorii psychosociálního vývoje uvádí, že ve stáří před jedincem stojí vývojový úkol spočívající v dosažení integrity svého života. Člověk by měl akceptovat svůj život v konceptu, který by dodal jeho životu význam. Důležité je přijmout život, tak jak proběhl, třeba i s neúspěchy. K dosažení integrity je nutné být upřímný sám k sobě, vyrovnat se s vlastním životem a přijmout ho, protože nelze se vracet. Na základě získaných zkušeností dokázat svůj život pochopit v širším kontextu a jako integrální složku většího celku zahrnujícího vazby na minulost, přítomnost i budoucnost. V období pravého stáří jsou jedinci již se svým životem vyrovnání, nepřemýšlí nad tím, co měli udělat jinak. Vzrůstá nedůvěra v okolní svět, který může být pro staré lidi nevlídný, opovrhující. Jedinci v pravém stáří mají velmi omezenou autonomii, což dávají najevo negativními projevy. Snižuje se iniciativa a jde už o zachování dosavadních kompetencí. Identita může být posílena o jiné prvky, když má jedinec pocit, že by měl svou identitu upravit. V pozdních stáří je jedinec plně zaměřen na to, jak si poradit se svým životem, vyrovnat se s odchody blízkých lidí či úbytkem svých schopností a dovedností bez možnosti příznivé náhrady. Staří lidé si uvědomují těžkosti života a vymezený čas, který mají k dispozici, což přivádí jedince ke gerotranscendenci, tedy posunu od materialistického a racionálního pohledu na svět k překonání hranic, které jej dřív limitovali. Gerotranscendence

zahrnuje nové chápání sebe sama, proměnu vztahů k ostatním lidem a nový pohled na základní otázky bytí (Vágnerová, 2007, s. 299-300, 401).

Rané stáří je spojeno s přeměnou generativity, která se projevuje v proměně vnímání vlastního života i světa. Výrazně se projevuje orientace na druhé lidi, ať už ve vlastní rodině tak k lidem v okolí. Vzrůstá přání pomáhat, být ještě nějak platný. Tato pomoc může být představována péčí o blízkou osobu. Pokud starý člověk pociťuje, že už není prospěšný, má to negativní vliv na sebedůvěru. Podle Junga kulminuje ve stáří osobnostní vývoj a představuje významnou vývojovou krizi. Její vyřešení se projeví ve stabilitě prožívání stáří. Staří lidé mohou vnímat stáří jako období, kdy je již nezatěžují povinnosti, které již uskutečnili (výchova dětí, výkon zaměstnání apod.). Mají větší volnost v rozhodování o naplnění svého života. Může uskutečnit svá zatím nesplněná přání a touhy, věnovat se svým zájmům, koníčkům nebo dalšímu vzdělávání (Vágnerová, 2007, s. 301–303).

Identita starých lidí prochází změnou. Minulé význačné role a pravomoci patří stále do identity jedince, ovšem pouze v obrazné podobě. Starý člověk cítí silnou potřebu někam patřit, být součástí určité skupiny, místa. Důležitou roli hraje domov, který se spojen s rodinou, dále místo, kde žije a sociální skupina, jíž je součástí. Výrazné změny v životě (úmrtí partnera, odchod do domova pro seniory apod.) připraví jedince o část jeho identity (Vágnerová, 2007, s. 307). Eriksonova teorie psychosociálního vývoje staví před jedince ve stáří konflikt integrity a zoufalství. Zhodnocením svého života by měl dospět k přijetí svého života a pocitům spokojenosti a naplnění. Zoufalství se projevuje zklamáním, smutkem a neschopností vyrovnat se se svým životem. Podle Pecka (1968 in Stuart-Hamilton, 1999, s. 155), který teorii Eriksona rozvedl, jsou staří lidé postaveni před tři zásadní konflikty:

- diferenciacie ega versus lpění na pracovním zařazení – jedinci, kteří založili své sebehodnocení na postavení v zaměstnání, odchodem do důchodu přicházejí o svůj status. Důležité je vyrovnat s tímto krokem a nalézt jiné zaměření, které jim umožní nahradit ztracenou prestiž dříve plynoucí ze zaměstnání.
- transcendence těla versus zabývání se tělem – jedinci, kteří vnímají stáří jako nutný předpoklad spokojenosti. Zhoršení zdravotního stavu těžce nesou. Pro opětovný dobrý pocit je potřeba nalézt činnosti, které nevyžadují příliš vysoký tělesný výkon.
- transcendence ega versus zabývání se egem – jedinci by se měli smířit s vědomím blížící se smrti. Není to jistě příznivá představa a často je spojena se strachem. Cesta vede přes odpoutání od

Ve stáří člověk nevyhnutelně přichází do etapy života, která je zakončena smrtí. Staří lidé si smrtelnost uvědomují, a někteří se utápějí v úzkosti a strachu ze smrti. Podle Pecka by cílem starého člověka měla být péče o ty, kteří zde zůstanou, až člověk zemře, a o spokojenost nejbližší rodiny a blízkých lidí.

2.2.1 Tělesné změny

Tělesné změny ve stáří jsou ovlivněny (Vágnerová, 2007, s. 311-312):

1. Genetickými dispozicemi – mají vliv na začátek, samotný proces stárnutí a také jakého věku se pravděpodobně jedinec dožije – tzv. primární stárnutí.
2. Exogenní vlivy – determinují, zda jedinec dosáhne pravděpodobné délky života, ovlivňují činnost jednotlivých orgánových soustav – tzv. sekundární stárnutí.

Stárnutí je spojeno se slábnutím zraku a sluchu, které může neblaze ovlivnit schopnost vyjadřování a přijímání podnětů. S postupnými změnami zdravotního stavu je starý člověk nucen omezit aktivity, tráví více času doma a tím dochází k izolaci, poklesu sociálních kontaktů a s tím spojené komunikace (Stuart-Hamilton, 1999, s. 146).

Se vzrůstajícím věkem narůstá nemocnost, projevuje se polymorbidita, tj. přítomnost více chorob najednou. Ta má za následek snižování schopnosti postarat se o běžné záležitosti i o svou osobu. Takový stav může vyústit až k nemohoucnosti a nutnosti využít péče některého k tomu určeného zařízení. Zejména při vypuknutí demence se člověk stává zcela nesoběstačný. Někteří staří lidé jsou postiženi depresemi, které v sobě odráží strach z toho, co přijde, z beznaděje či jsou symptomem nějaké choroby (Vágnerová, 2007, s. 402-405). S tím, jak se snižuje soběstačnost, narůstá potřeba pomoci a člověk se stává nesamostatným. Pro seniory je těžké přijmout tuto skutečnost, neboť soběstačnost ve stáří je vysoce ceněna, a navíc nechtějí druhým lidem vadit (Haškovcová, 2010, s. 150). Důležité je, jak vnímá starý člověk své potíže a zhoršení zdravotního stavu, které ke stáří patří. Je potřeba se vyrovnat s různými omezeními. Upozorňovat na své zdravotní komplikace vede k odsuzování druhými lidmi. Nikdo nechce poslouchat neustálé nářky a stížnosti. Ostatní lidé to vnímají jako obtěžující a nebudou vyhledávat kontakt s takovým jedincem (Vágnerová, 2007, s. 313-314).

2.2.2 Psychické změny

Biologicky determinované změny se projevují v myšlení, prožívání a jednání starých lidí. Proces stárnutí je provázen změnami ve struktuře a fungování mozku, které se odráží

v psychické sféře. Dochází k úbytku mozkové tkáně, mozek vykonává svou funkci odlišně od mladších lidí. Snižuje se funkční asymetrie hemisfér mozku. Mozek je schopen přenést funkce z poškozených částí do těch zdravých (Vágnerová, 2007, s. 315-317).

Ve stáří dochází k útlumu kognitivních procesů, což způsobuje pomalejší reakce a pomalejší vyhodnocení informací v CNS. Oslabení sluchových a zrakových funkcí má za následek komplikace při orientaci či zachycení impulsů a informací (Vágnerová, 2007, s. 318-319). Znamé jsou u starých lidí potíže s pamětí. Obtížně si ukládají do paměti nové informace a vzpomínají na ty uložené. Staří lidé inklinují ke strnulému a nepružnému myšlení a řešení problémů. Nepřipouští si nový přístup, setrvávají u zavedených postupů. Jejich názory se tím upevňují (Vágnerová, 2007, s. 321, 329). Haškovcová (2010, s. 146) uvádí, že opakující se zapomětivost spolu s horším osvojováním nových informací a jejich vybavováním starému člověku velmi komplikuje život. Přibrzdit tento proces je možné pomocí aktivit určených k tréninku paměti. U starých lidí přetrvává krystalická inteligence ve formě moudrosti, ale dochází k poklesu fluidní inteligence, což se projevuje snížením intelektu a vynalézavosti (Stuart-Hamilton, 1999, s. 87).

2.2.3 Emoční prožívání

Vágnerová (2007, s. 336, 410-411) uvádí, že ve stáří dochází ke snižování síly, četnosti a někdy i kvality emočního prožívání. U počínajícího stáří jde o pozvolné změny. Staří lidé se snaží zachovat uspokojivé emoční prožívání, jejich reakce jsou méně silné, potěšení mají i z běžných věcí, které mladší lidé považují za všední. S postupujícím věkem se proměňuje vnímání životní spokojenosti. Ubývá kladných pocitů a snižuje se osobní pohoda. Pro staré lidi je důležitý kontakt s druhými lidmi, zejm. s blízkými osobami a přáteli. Tyto sociální kontakty posilují pocity sounáležitosti (Vágnerová, 2007, s. 344-345). S postupujícím stářím dochází k citové otupělosti, staří lidé se mohou chovat neuváženě. Když se k tomu přidá pokles zájmu o zevnějšek, vede k to negativnímu pohledu společnosti na seniory (Haškovcová (2010, s. 154-155).

2.2.4 Vztah ke vnoučatům

Prarodiče zaujímají ke svým vnoučatům vztah s převládající emocionální komponentou. Tím, že nejsou odpovědní za jejich výchovu, zastávají smířlivější a liberálnější postoje. Vztah prarodičů a vnoučat podléhá změnám v čase.

1. fáze nesouměrných vztahů prarodičů ke vnoučatům založených na autoritě – péče o vnoučata do období mladší školního věku, kdy jsou prarodiče autoritou i důležitou

osobou z pohledu emočních vztahů. Ke změně vzájemných vztahů dochází z důvodu stárnutí prarodičů a dospívání vnoučat.

2. fáze pozvolné souměrnosti vztahů – u dospívajících vnoučat dochází k odpoutávání z vazby na rodinu a spolu s tím se proměňuje vztah k prarodičům. Již nejsou vhodnými partnery pro volný čas, což si prarodiče mohou mylně vykládat jako projevy neúcty a pozbývání důležitosti. Uchylují se často k opětovnému připoutání pozornosti prostřednictvím peněžních darů. Ty od nich vnoučata přijímají bez výhrad, ale změny v citové oblasti prarodiče stejně nedosáhnou, a navíc se jim nedaří dovtípit se tohoto faktu. Pokusy o přiblížení se k vnoučatům nevedou k úspěchu, jejich zkušenosti a rady nechtějí vnoučata slyšet, neboť pro ně nemají patřičnou váhu.
3. fáze opětovných nesouměrných vztahů – staří lidé dospějí do stádia, kdy potřebují podporu ostatních rodinných příslušníků. Péče o prarodiče se týká i vnoučat, která jsou postavena před novou roli spojenou s určitou převahou a odpovědností za ně. Jejich přístup je odlišný od toho, který zastávají rodiče. Vnoučata jsou tolerantnější k individuálním změnám v životě prarodiče, nelpí tolik na dodržování zažitých pravidel. I když není péče o prarodiče výhradně v rukou vnoučat, zapojují se do ní a zlepšuje se tím i jejich soudržnost s nimi. Jejich odchod vnímají jako uzavření jedné etapy života – dětství – které mají spojené právě s prarodiči (Vágnerová, 2007, s. 393-394).

O tématu vztahu dospívajících k jejich prarodičům nenajdeme v české literatuře mnoho zmínek. Přínosná je proto práce Moniky Zemanové (2010), která se zabývala právě vztahem mezi adolescenty a jejich prarodiči. Ve výzkumném šetření zjišťovala pomocí inventáře NEO Big Five a škály emocionální blízkosti u vybraného vzorku adolescentů, jaké vztahy zauímají ke svým prarodičům. Z výsledků vyplynulo, že adolescenti vnímají své prarodiče velmi pozitivně, ale na druhou stranu vzájemné pochopení a důvěra dosahují nízkého stupně. Kateřina Sedláková (2015) se ve své práci zaměřila na úlohu prarodičů v životě jejich vnoučat. Kvalitativním empirickým šetřením zjišťovala vliv prarodiče na život vnoučat a jejich vzájemné vztahy. Z výsledků výzkumu vyplynula silná mezigenerační solidarita. Nejdříve se projevuje ze strany prarodičů ve formě péče o vnoučata. V pozdější době dochází ke změně a vnoučata pomáhají svým prarodičům.

2.3 Mýty o stáří

Se stářím je spojena spousta mylných představ, o jejichž pravdivosti jsou lidé pevně přesvědčeni (Haškovcová, 2010, s. 42):

- mýtus falešných představ – představa, že individuální spokojenost starých lidí je závislá pouze na hmotném zajištění.
- mýtus zjednodušené demografie – představa, že jakmile jedinec odejde do důchodu, považuje se za starého člověka.
- mýtus homogenity – představa, že všichni staří lidé mají stejné požadavky. Životy seniorů měly rozmanitou podobu, a proto také jejich potřeby jsou různorodé, odborníci zmiňují pojem „výrazná heterogenita potřeb seniorů“.
- mýtus neužitečného času – představa, že staří lidé mají spoustu času, nepracují a jsou neprospěšní pro společnost. To může přispívat k opovržení ke starým lidem.
- mýtus ignorace – tím, jak jsou staří lidé vnímáni jako nepotřební a jejich mínění nejsou důležitá, nepřistupuje k nim společnost jako k někomu, kdo by mohl někoho ohrozit nebo být soupeřem a pohrdá jimi či si jich nevšímá.
- mýtus schematismu a automatismu – vycházející z představy, že starý člověk nemůže již předat nějaké nové poznatky a ustrnul jen na zažitých vzorcích chování.
- mýtus o arterioskleróze – skleróza je vnímána společností jako typický znak starých lidí a přispívá k mýtu homogenity.
- mýtus o chudobě seniorů – vychází z výše starobních důchodů, které jsou prezentovány v nízké výši. Staří lidé mají v paměti ceny, které se neměnili a lidé věděli dopředu, co si mohou pořídit. Tato jistota v dnešní době není již možná.

Mýty o stáří se dle Haškovcové (2010, s. 47) vyskytují v různých obměnách a silně působí na přístup ke stáří. I když je ze strany společnosti a politické moci snaha o přeměnu pohledu na staré lidi a stáří, není situace optimální. Lidé jsou si vědomi, že by se měli určitým způsobem chovat ke starým lidem, ale realita je jiná. Stále je jejich jednání pod vlivem předsudků a mýtů. Palmore (1990 in Tošnerová, 2002, s. 7) vidí příčinu stereotypů o stáří v prostém hodnocení a černobílém vidění světa. Projevy ageismu může představovat preferování mládeže před stářím:

- Když jsou mladí lidé pomalí nebo se dopouští chyb, nejsou považováni za nemohoucí či senilní.
- Když mladí lidé zapomenou nějaký údaj, nejedná se s nimi s vlídným pohrdáním.
- U mladých lidí se podrážděnost a protivnost nepovažuje za projev potřeštěnosti či zvláštního chování.
- Když se mladí lidé baví na veřejnosti o sexuálních pocitech nebo citových projevech, nejsou považováni za chlípné či nemravné osoby.
- Když mladí lidé hovoří o svých nemocech či zdravotních potížích, upoutají pozornost bez toho, že by jim bylo sděleno, že nemoci patří k věku.

Podobně se rozvíjejí následující mýty o stáří (Palmore, 1990 in Tošnerová, 2002, s. 7):

- Pouze v rozvinutých zemích žijí staří lidé.
- Všichni staří lidé jsou stejní.
- Ženy i muži mají stejné stáří.
- Staří lidé jsou slabí, a proto potřebují péči.
- Staří lidé již nemají být čím užiteční pro společnost.
- Staří lidé představují ekonomickou zátěž pro společnost.

2.4 Ageismus

Erikson (2015, s. 120) popisuje změnu ve smýšlení o starých lidech. V dávných dobách požívali staří lidé úcty, v dnešní době se dočkají spíše posměšků, pohrdání, některým lidem se mohou dokonce ošklivit. Jsou považováni za nesvéprávné, nemohoucí, vyžadující neustálou pomoc. Nejistá chůze je vnímána stejně jako omezení kognitivních funkcí. Staří lidé ztrácejí sebedůvěru. Těžko se brání takovým výrokům. Dle Vágnerové (2007, s. 308) zaujímá česká společnost ke stáří a starým lidem odsuzující až znevažující postoje. Stáří je spojeno s úbytkem sil, přehlíží se zkušenosti a zdůrazňuje se malá výkonnost a užitečnost. Společnost se zaměřuje na mládí a s ním spojené charakteristiky.

Pojem ageismus vychází z anglického slova „age“, což znamená věk nebo stáří a představuje „předsudek vůči stáří“. Původně označoval pouze vymezenou skupinu osob na základě jejich chronologického věku. Vzhledem k tomu, že taková formulace působila lehce ageisticky, bylo nutné důmyslnější charakteristiky (Jirásková, 2005, s. 21). Sociální teorie se fenoménu

věku nevěnuje dlouhou dobu, ale pojmy ageismus a věková diskriminace jsou středem zájmu sociálně-politické praxe již od konce šedesátých let 20. století (Vidovičová, 2008, s. 111). Vidovičová (2005 in Vidovičová, 2008, s. 113) uvádí následující definici ageismu: „Ageismus je ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu, manifestované skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité kohortě/generaci.“ Podstatná je diferenciací kvality (normativní postoj) a úsudek o jednotlivých etapách životního cyklu, který vytváří referenční rámec. Nově se klade důraz na symbolické pojetí diskriminace a rozvedení definice o další faktory vztahující se k určité kohortě/generaci. Definice a pojem ageismu se během let měnily. Poprvé tento termín použil Robert Butler, což byl jeden z průkopníků výzkumů zaměřených na stárnutí. Dle něj se jedná o předsudky jedné věkové skupiny vůči druhé věkové skupině. Ageismus představuje diskriminaci ve společnosti ze strany osob ve středním věku proti mladším a starším lidem, neboť střední věková skupina se považuje za odpovědnou za blaho ostatních dvou skupin a považuje je za závislé na ní. Důsledky ageismu vidí podobně jako u rasismu či diskriminace na základě příslušnosti ke společenské třídě v negativních dopadech. V další práci srovnával ageismus nejen s rasismem, ale připojil i sexismus a konstatoval, že ageismus se projevuje v postojích, chování a institucionálních krocích politiky vůči starším lidem. Ageismus se může prezentovat v pozitivním i negativním smyslu, každopádně převládají negativní důsledky formováním seberealizujících předpovědí. (Butler, 1969, 1980 in Ayalon & Tesch-Römer, 2018, s. 2). V současné době se tento jev vyskytuje nejen v teoretické oblasti jako je sociální věda, ale také v praxi sociálně-politické a sociálně-psychologické. Ageismus je založen na stereotypizaci, která se projevuje negativními představami a předsudky vůči starým lidem (Jirásková, 2005, s. 21-22).

Předsudky vedoucí ke vzniku ageismu dle E. P. Palmore (Jirásková, 2005, s. 22):

- a) Nemoc – vychází z představy, že osoby ve věku 65+ jsou často nemocné, unavené, odkázáni na péči jiné osoby nebo institucionální a z toho důvodu se již nemůžou v plné míře zapojit do běžného života.
- b) Impotence – vychází z představy, že pro většinu starých lidí je oblast intimního života a sexuality nedůležitá a pokud se věnují pohlavní aktivitě, je to považováno za abnormální.

- c) Ošklivost – vychází z představy, že staří lidé už nejsou krásní, což se projevuje v ponižujícím pojmenování jako je bába, babizna, dědek, čarodějnice, stařec, ... V západní kultuře se krása pojí s mládím.
- d) Pokles psychických schopností – vychází z představy, že se středním věkem dochází ke snižování schopností, zejm. motivace ke vzdělávání a získávání znalostí a jedná se o nevratný děj.
- e) Psychická nemoc – vychází z představy, že duševní choroby souvisí s vyšším věkem a patří nezbytně ke stáří.
- f) Zbytečnost – vychází z představy, že lidé ve vyšším věku jsou postiženi zdravotními problémy či psychickými chorobami a z toho důvodu nemohou nadále vykonávat zaměstnání a pokud mohou, nemá již jejich práce přínos.
- g) Izolace – vychází z předpokladu, že téměř všichni starší lidé žijí izolovaně, straní se společnosti a jedná se o naléhavý problém jedinců nad 65 let.
- h) Chudoba – zahrnuje na jedné straně předpoklad, že staří lidé trpí hmotnou nouzí a na druhé straně představu, že jsou majetní. Obě mínění jsou přitom myšlena s negativním nádechem.
- i) Deprese – vychází z předpokladu, že se stářím se pojí nemoci, zapomětlivost, sešlost, izolace, chudoba, přítěž pro společnost a z toho vyplývající strádání a sklíčenost.
- j) Politická moc – vychází z ustáleného názoru, že staří lidé mají silnou politickou moc a znemožňují jakákoliv zlepšení a změny ve společnosti.

Traxler (1980 in Tošnerová, 2002, s. 12-13) vymezil čtyři zdroje ageismu, které způsobují negativní stereotypy a mýty o stáří v západních zemích:

- Strach ze smrti – snaha ignorovat smrt, předstírání, že neexistuje, nepřipouštět si svou smrtelnost. Stáří je často chápáno jako příznak blížící se smrti.
- Důraz na mládí a krásu – snaha ignorovat staré lidi, nesplňují daná měřítka. Důležité je také, jak staří lidé vnímají sami sebe.
- Produktivita je těsně spojena s ekonomickými možnostmi – děti a senioři jsou vnímáni jako ekonomická přítěž společnosti – děti jsou investice, senioři jsou závazek.

- Způsob prošetřování skutečné situace ve společnosti, který spěje k ageismu – výzkumy v amerických ústavech dlouhodobé péče posílily negativní vnímání seniorů, ale pouhých 5 % populace nad 65 let žije v ústavech.

V souvislosti se seniory jsou používány výrazy jako pomalý, líný, netečný, egoistický, hrubý či egocentrický. Ovšem tyto charakteristiky se hodí na jedince v jakémkoliv věku. Původcem takového hodnocení starých lidí se může stát skutečnost, že se často prezentují jako osoby, které mají již vše vykonáno, tvrdě si stojí za svým názorem, který je dle nich jediný správný, podceňují mladší lidi kvůli nedostatku zkušeností, prosazují svá práva a nepřipouští si nějakou zodpovědnost. Takové názory vyvolávají u mladších lidí odpor a ten zase upevňuje u starších lidí pocity nevděku, neužitečnosti, křivdy či zavržení. Přitom staří lidé hlavně potřebují, aby jim někdo naslouchal, porozuměl jim a umožnil jim uplatnit své schopnosti a možnosti (Jirásková, 2005, s. 24-25).

2.5 Mezigenerační vztahy

Jirásková (2005, s. 26, 59-61) uvádí, že důvodem mezigeneračních sporů je nejčastěji vzájemná zaujatost generací vůči sobě a lpění na zavedených stereotypech. To se může u dospívajících projevit v kritice vyučujícího, který se blíží k seniorskému věku, že má dle jejich mínění nevhodné oblečení, zastaralé metody, názory, myšlení a je příliš přísný. Přitom u učitele nižšího věku by ty samé faktory ocenili jako stylové a nadčasové. Kritika zaznívá i z druhé strany, od seniorů na mladou generaci. Prohřešky v chování hodnotí mnohem přísněji, než by tomu bylo u jejich vrstevníka. Konflikty mezi generacemi jsou způsobeny předpojatostí a nesprávnými představami o druhé generaci. Mezigenerační komunikace má velký význam pro kvalitu života. Umožňuje lidem dorozumívát se a dosáhnout porozumění. Komunikace napomáhá k udržení autonomie a kontroly i ve vyšším věku. Prostřednictvím vzdělávání je možné střetávání generací u stejného zájmu a jejich propojení. Starší lidé nemusí být ti, kteří pouze vzdělávají, ale mohou získávat nové informace od mladší generace, např. v oblasti nových technologií. Ty jsou důležité pro kontakt s příbuznými, kteří z důvodu časového zaneprázdnění či vzdálenosti bydliště nemají možnost se setkávat se seniory osobně. Mezigenerační vztahy zasahují do změn postojů společnosti k seniorům a negativního demografického vývoje. Média mají výrazný podíl na negativním znázorňování seniorů jako osob, které představují ekonomické zatížení společnosti. Klíčová pro pozitivní postoje ke stáří a stárnutí je výchova v rodině i školním prostředí již, a to již od nejnižšího věku. Cesta vede přes aktivity, které umožní mladým lidem pochopit, jak probíhá stárnutí a

jaké jsou potřeby seniorů. Zároveň seniorům objasní, jak žijí mladí lidé, což napomůže jejich vzájemnému porozumění. Dobrovolnictví je shledáváno jako důležitý prvek k posilování mezigenerační spolupráce. Plní funkci pomoci seniorům a tím napomáhá jejich lepšímu životu a zároveň je to příležitost pro zapojení do života společnosti po ukončení aktivního pracovního života a předcházení sociální exkluzi ve starším věku. K aktivizaci seniorů přispívají mezigenerační komunitní centra, poradenská oddělení při úřadech práce a v nemocnicích a také seniorské organizace. U seniorů musí docházet k podpoře jejich sebedůvěry, sebevědomí a uvědomění si svých schopností (Kalvach, Čevela, Čeledová, 2012, s. 94-95).

Vzdělávací systém dětí a mládeže by měl být obohacen o oblast znalostí o stáří. Upustit od ustálených frází představujících obecná pravidla slušného chování („Musíš pustit sednout starého člověka v MHD.“). Odklonit se od zastaralých stereotypizací stáří a zaměřit se na podporu aktivního stárnutí. Rozvíjet vlastní odpovědnost za své stáří, soudržnost a vzájemnou součinnost mezi generacemi. Zabývat se zejména následujícími tématy:

1. Principy základních pravidel slušného chování mezi lidmi a vzájemné pomoci a podpory – ochota, pozornost, pomoc a taktnost ke všem, kteří potřebují takový přístup.
2. Základní informace o stáří a stárnutí – odpovědnost za podobu vlastního stáří a zároveň napomoci spokojenému stárnutí.
3. Rodina a stáří – důležitá je vzájemná komunikace, významná je ošetrovatelská péče poskytovaná členy rodiny.
4. Pohled na stáří a život ve stáří – podstatné je pozitivní vnímání stáří a seniorů (lidé s bohatými zkušenostmi), naslouchání, komunikace, celoživotní vzdělávání, smysluplnost života, autonomie, zabezpečení.
5. Dobré sousedské vztahy – obce a jejich služby, dobrovolnictví, vztahy se sousedy.
6. Ekonomická oblast – seznámení mladých lidí s problematikou zabezpečení na stáří, vlastní rezervy, důchody od státu.
7. Bydlení ve stáří – možnosti bydlení, vhodné uspořádání domova (Čeledová, Kalvach, Čevela, 2016, s. 99-100).

3 MLÁDEŽ

Diplomová práce se zabývá postoji mládeže ke stáří a starým lidem. Je tedy důležité vymezit, co si pod pojmem „mládež“ představit. Charakteristikou mládeže se zabývá pedagogika, psychologie, sociologie, kriminologie a další vědní disciplíny. Měřítkem je způsob zkoumání mládeže z hlediska zaměření vědní disciplíny. Běžně se za mládež považují mladí lidé, kteří ukončili povinnou školní docházku a připravují se na své budoucí povolání, příp. jej již vykonávají. Věkově se jedná o období zhruba mezi 15–26 lety. Dolní hranice je ukotvena opuštěním ZŠ a ukončením povinné školní docházky, horní hranice není pevně daná. Záleží na faktu, kdy mladý člověk ukončí přípravu na své budoucí uplatnění a stane se ekonomicky a sociálně nezávislým. V dnešní době je nastaven trend odkládat vstup do světa dospělých se všemi povinnostmi z toho vyplývajícími. Projevuje se to zejména v prodlužování profesní přípravy, tj. v delším studiu nebo dalším studiu na VŠ. Mladí lidé mají nové možnosti, které se snaží využít. Studijní stáže v zahraničí jim umožní získat nové zkušenosti, praxi, jazykové znalosti a zároveň mohou poznat jiné země.

V pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová a Mareš, 2008, s. 125) najdeme následující definici mládeže: „Sociální skupina tvořená lidmi ve věku přibližně od 15 do 25 let, kteří ji ve společnosti neplní role dětí, avšak společnost jim ještě nepřiznává role dospělých. Má charakteristický způsob chování a myšlení, jiný systém vzorů, norem a hodnot.“ Mládež přejímá jen část kulturních hodnot společnosti, snaží se prosazovat své nové hodnoty. Sociologický slovník pojem mládež neuvádí, i když se jedná o neopomenutelný sociologický a sociální jev. Zmiňuje „mládí“, které definuje jako vývojovou fázi mezi dětstvím a dospělostí, kdy dochází k ukončení tělesného růstu, dokončení profesní přípravy, osamostatňování a přijmutí role dospělého. Přitom je nesnadné přesně určit časové rozmezí mládí. Obecně se dá vymezit od ukončení povinné školní docházky do zahájení pracovního života (Jandourek, 2001, s. 160). Ze sociologického hlediska je adolescence období, kdy před jedincem stojí Dle Krause (2006, s. 9) mládež představují jedinci, kteří procházejí životním obdobím mezi dětstvím a dosažením dospělosti. Jedná se o jev sociokulturní a mládí je jev biologický. Mládež je tedy sociální skupina, která již opustila vývojové období dětství, ale ještě se nezařadila do vývojové fáze dospělosti. Charakteristickým znakem je příprava na sociální role dospělých. Sociální role je určitý způsob chování, který je spojen s nějakým sociálním postavením a od jedince se očekává (Jandourek, 2001, s. 207).

Kraus (2006, s. 19) považuje za podstatný pro zařazení do kategorie mládež především věk. Dokumenty UNESCO uvádí horní hranici 26 let, materiály OSN 15–24 let, v některých

statistikách je rozpětí 15–29 let. V jeho pojetí se jedná o věkové rozmezí 15–25 (30) let. Pro určení horní hranice považuje za rozhodující, kdy jedinec dokončí přípravu na budoucí uplatnění. Kraus (2006, s. 12) z hlediska času vymezuje období mládeže do tří fází:

- a) hledání budoucího uplatnění, rozhodování o dalším studiu, ukončení ZŠ, pokračování na středním stupni vzdělání, příprava na vybranou profesi.
- b) postupná adaptace na roli dospělého, terciární vzdělávání, příp. vstup do prvního zaměstnání.
- c) téměř všichni jedinci vstoupili do pracovního procesu, navazování vážnějších vztahů, zakládání rodiny, vstup do veřejného života.

Těmito třemi fázemi prochází mladí lidé poměrně dlouho. Je to cesta ze závislosti na dospělých k nezávislosti plně zodpovědného dospělého jedince. Někteří se snaží tuto cestu urychlit, touží se stát dospělými, i když se tak doopravdy necítí. Projevuje se to v přejímání chování dospělých (vulgarismy, kouření, požívání alkoholu apod.). Jiní chtějí setrvat déle v období dětství a odložit vstup do světa dospělých na pozdější dobu. Potřebují delší čas na tzv. sociální zrání, při kterém si mění sociální role, chování a vytváří si hodnotový žebříček. Sociální zrání je završeno dokončením vzdělávání, získáním zaměstnání, osamostatněním a v konečné fázi vstupem do rodinného života. Dle Macka (2003, s. 9) se pojem mládež v širším pojetí používá v sociologii a pedagogice. Pro psychologii je charakteristické označení adolescence neboli dospívání. Také Smolík (2010, s. 20) vychází ze sociálněpsychologického pojetí mládeže a vymezuje období pubescence neboli dospívání a období adolescence neboli mládí. Pubescenci zařazuje do věkového rozpětí 11–15 let a adolescenci od 15–20 resp. 22 let. Stejně jako jiní autoři (Macek, Vágnerová) vidí počátek pubescence v ukončení tělesného růstu a dosažení plné pohlavní zralosti. Konec adolescence vnímá stejně jako oni v pedagogické, psychologické i sociologické rovině.

Mládež se vyznačuje specifickými osobnostními rysy. Mladí mají zájem, co nejdříve se osamostatnit, mít svobodu rozhodování o svém životě, prosazují svůj názor i za cenu konfliktů. Odmítají kompromisy a těžce přijímají kritiku. To se často projevuje v negativních reakcích na jednání druhých lidí. Mnohdy reagují podrážděně, uraženě nebo přecitlivěle na projevy starostlivosti ze strany dospělých (Kraus, 2006, s. 11). Mladí lidé nemají zatím utvořen hodnotový systém. Ten si dotváří v náročných podmínkách dnešní společnosti na základě zkušeností, vlivů okolního prostředí a získaných informací. Mládež tíhne ke spotřebnímu způsobu života dospělých. Dle různých výzkumů jsou hodnoty

mládeže většinou převzaté od běžné populace. Orientují se hlavně na kamarádské vztahy, způsob trávení volného času a možnosti cestování. Mladí ve věku 15–18 let se výrazně zaměřují na majetkové hodnoty, což je pro toto věkové období příznačné (Kraus, 2006, s. 61). Mládež je v okruhu zájmu české sociologie od poloviny 60. let 20. století. Studiu mládeže se věnuje sociologie mládeže (Sak a Kolesárová, 2012, s. 15).

Smolík (2010, s. 19) uvádí, že bylo v minulosti uskutečněno pedagogy, psychology i sociology velké množství výzkumů zaměřených na mládež. Zájmem byla zejména oblast výchovného působení, vzdělávacího procesu, vlivu marginální skupin na společnost a trávení volného času. Dále uvádí, že není jednoduché přesně vymezit, jaká je současná mládež. Do problematiky zasahuje i tzv. kult mládí, který v sobě promítá nový trend oddalování vstupu do světa dospělých.

Sociologové a psychologové (Kabátek, 1995 in Smolík, 2010, s. 20) vnímají mládí jako:

- a) přechodné období mezi závislostí dítěte a nezávislostí dospělého člověka, završení reprodukčního vývoje
- b) souhrn subkulturních znaků charakteristických pro mládež, které vycházejí ze spojení s daným historickým obdobím, jeho utvářením a změnami.

V současné době má mládež těžší vstup do světa dospělých. Kvalifikace a dosažení vysokoškolského titulu nezaručí budoucí uplatnění a získání odpovídajícího zaměstnání. Mladí se dostávají do svízelné situace. Mnohdy nemá vzdělání pro mladé lidi odpovídající hodnotu a studium považují za promarněný čas (Kraus, 2006, s. 14).

4 ADOLESCENCE

Z pohledu sociologie (Jandourek, 2001, s. 13) je adolescence období mezi 14–22 lety, které následuje po pubescenci. Je spojeno s přípravou na roli dospělého, začlenění do společnosti a upevnění sociální pozice v ní. Pedagogický slovník (Průcha, Walterová a Mareš, 2008, s. 12) za adolescenci považuje období od přechodu z dětství do dosažení dospělosti. Macek (2003, s. 9) vymezuje adolescenci podobně jako období mezi dětstvím a dospělostí. Věkově ji zařazuje do rozmezí 15–20 let, kdy měřítkem pro počátek adolescence jsou biologické předpoklady (ukončení tělesného růstu a pohlavního dozrávání) a konec určujících psychologických (osobní autonomie), sociologických (přijetí sociální role dospělého) a pedagogických podmínek (ukončení profesní přípravy). Adolescenci dále člení z hlediska věku na tři vývojové etapy, kdy každá z nich má své specifické znaky:

- a) časná adolescence – 10–13 let
- b) střední adolescence – 14–16 let
- c) pozdní adolescence – 17–20 let, příp. do ukončení profesní přípravy

Vágnerová (2012, s. 367) považuje dospívání neboli adolescenci podobně jako jiní autoři za „přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí“. Pokrývá celé jedno desetiletí života, začíná v 10 a končí ve 20 letech. Období dospívání dále člení na:

- raná adolescence (pubescence) – od 11 do 15 let, nejvýrazněji se projevuje v tělesné proměně, která je impulzem pro změny v myšlení, prožívání, vzrůstá význam vrstevnických skupin. Pubescenti začínají být nezávislejší na rodičích, jsou svobodnější v rozhodování, usilují o jistou pozici v sociální skupině.
- pozdní adolescence – od 15 do 20 let, dochází k celkové proměně v oblasti psychosociální, dozrává osobnost jedince a jeho pozice ve společnosti se upevňuje, jedinec usiluje o určitou sociální identitu, dokončuje přípravu na budoucí povolání, adolescent se ekonomicky osamostatňuje a vstupuje do světa dospělých se všemi právy a povinnostmi s tím spojenými, vrstevnické vztahy dostávají podobu partnerství (2012, s. 369-370).

Jednání a rozhodování je ovlivněno zráním prefrontální mozkové kůry, která má významnou roli v rozvoji kognitivních funkcí. Jedinec je schopen lépe pracovat se získanými informacemi, využívat potřebné a redukovat ty, které jsou pro něj nepodstatné. U adolescentů se výrazně projevuje emoční prožívání. To je způsobeno nerovnováhou

v dozrávání limbického systému a prefrontální mozkové kůry. Projevuje se to v silných emocích, zbrklém, často rizikovém, chování (Vágnerová, 2012, s. 372-373). Čačka (2000, s. 229) vnímá adolescenci jako „fázi postupného vyhraňování a stabilizace východisek sebeřízení. Podstatným úkolem adolescence je tedy dosažení úrovně zralé a kultivované osobnosti.“ Vývoj v adolescenci je ovlivněn dvěma provázanými procesy:

- personalizace nebo individualizace – utvoření a stabilizace systému hodnot, postojů, cílů, projevů.
- socializace a kultivace – začleňování se do sociálních vztahů, profesní příprava, svoboda rozhodování, dosažení sociální zralosti (odpoutání od závislosti na rodině, nezávislost dospělého jedince), biologické zralosti (navazování heterosexuálních vztahů), osobní zralosti (ujasnit si vlastní „Já“).

V adolescenci dochází k proměně osobnosti jedince v tělesné, psychické a sociální oblasti. V současnosti se snaží dospívající rychle projít fází dětství a dosáhnout co nejdříve osobních práv, svobody v rozhodování, ale těžko přijímají odpovědnost a práva spojená s touto vývojovou fází (Vágnerová, 2012, s. 367-368).

4.1 Kognitivní vývoj

Dospívání je období, ve kterém prochází všechny poznávací funkce důležitou proměnou (Čačka, 2000, s. 231). Rozvoj poznávacích procesů je závislý na zrání a učení. Dospívající musí nejprve dosáhnout odpovídající úrovně zralosti a nasbírat nezbytné zkušenosti, aby mohl pokračovat rozvoj kognitivních schopností (Vágnerová, 2012, s. 379). Děti mladšího školního věku vnímají svět takový, jaký je ve skutečnosti, jak se jim jeví. U adolescentů dochází ke změně. Nestačí jim jen přijmout reálný svět, snaží se o tom, co vidí, přemýšlet, poznat souvislosti. Dle Piageta (1966, 1970 in Vágnerová, 2012, s. 379) se adolescenti nachází v období formálních logických operací. Dokážou uvažovat o tom, co by mohlo být, o různých variantách. Jedná se o hypoteticko-deduktivní myšlení. Poznávání se posunuje na vyšší úroveň, uvažování je abstraktní, kdy předmětem přemýšlení se může stát jakýkoliv jev. Se získanými poznatky dokážou dospívající dále pracovat, např. je rozdělit do kategorií, najít mezi nimi vztahy apod. (Vágnerová, 2012, s. 380). Keating (1991 in Vágnerová, 2012, s. 381) uvádí 3 znaky, které charakterizují myšlení v adolescenci:

- přístupnost k využití rozmanitých variant řešení – důležité pro akceptaci jiných názorů a teorií.

- systematické uvažování o různých možnostech řešení – stanovení nějakého předpokladu, ověřování za pomoci rozličných přístupů a následně jeho přijetí či odmítnutí.
- využití vlastních možností uvažování – experimentování, kombinování myšlenek.

Adolescenti jsou schopni lépe odhadnout své kompetence a schopnosti, dochází k rozvoji metakognice, což významně podporuje úspěšnost ve stanovení cílů a jejich dosahování. Hledají různé varianty řešení problémů, přemýšlí o nich, vybírají nejvhodnější postup. Snaží se prosazovat vlastní názor za každou cenu. Považují jej za jedinečný a jediný správný. Zaujímají nesprávné přesvědčení o uvažování ostatních lidí. Nepřipouští si, že by mohlo být podobné jako jejich. Negativně reagují na jiné názory, což vede ke konfliktům. Nejsou přístupní kompromisu. I když lpí na svém způsobu přemýšlení, na základě vlivu vrstevníků jsou schopni změnit vlastní názory a postoje. Přecitlivěle reagují na jakoukoliv kritiku či výtku. Ve svých názorech jsou velmi radikální a mají sklony k nesmyslným zevšeobecněním (Vágnerová, 2012, s. 383, 388). Oproti předchozímu vývojovému období se zlepšuje schopnost zpracování informací, a to jak v efektivitě, tak v rychlosti. Dospívající se déle soustředí na práci, jsou vytrvalejší a jejich výkon se zvyšuje. Mají lepší odhad svých možností a zaměřují se na sebekontrolu (Vágnerová, 2012, s. 386). Zvyšuje se kapacita paměti, hlavně dlouhodobé (Macek, 2003, s. 46). U dospívajících roste význam logické paměti, která vyžaduje vyšší míru porozumění, mechanická paměť zůstává na stejné úrovni (Čačka, 2000, s. 236).

4.2 Emocionální vývoj

Výrazné změny probíhají u adolescentů v emocionální oblasti. Doposud poslušné dítě se najednou projevuje jako drzé, vzdorovité, odmlouvá. Rodiče takový obrat v chování překvapí a obtěžuje je. Vyčerpávají je neustálé konflikty způsobené náladovostí jejich dítěte. Přisuzují to špatné výchově a rozmazlenosti jejich potomka. Dospívající prochází citelnou změnou v emočním prožívání. Projevuje se to zvýšenou emoční labilitou, střídáním nálad, tendencí reagovat přecitlivěle. „Dospívání je obdobím přechodu od vnitřní dočasně neuspořádané impulzivité, až k sebeovládané a sebeusměrňující emocionalitě zralé a kultivované dospělosti“ (Čačka, 2000, s. 250). Z proměn prožívání a vlastních pocitů jsou dospívající zmatení, nechápou je, vnímají je negativně a jsou pro ně nepříjemné. Na podobnou situaci mohou pokaždé reagovat jinak. Své emoce projevují naplno, bez sebeovládání, které ještě nedosáhlo zralosti. Projevuje se emoční egocentrismus, dospívající

přisuzuje svým prožitkům velkou váhu. Zároveň nechce své city projevovat před ostatními, snaží se je skrývat, neboť se obává zesměšnění a zostuzení (Vágnerová, 2012, s. 391). Objevuje se zvýšená unavitelnost, střídají se krátká období horečné aktivity a delší období netečnosti (Macek, 2003, s. 47).

V adolescenci dochází k definitivnímu odpoutání od rodičů, vyrovnání se s vlastními city, pochopení sebe sama. Mladí lidé často využívají k vyjádření svých pocitů a úvah formu psaného deníku. „Vnější kulturní vzory a normy přijímají adolescenti ji nejen s větším pochopením, ale i kritičtěji. Opírají se přitom o stále více ovládanou emocionalitu, dostatek zkušeností k hodnocení, ucelenější obraz sebe a světa, ale i zrající osobní systémy cílů, ideálů a hodnot“ (Čačka, 2000, s. 252). Emocionální vývoj není po celé období adolescence stejný. Nejvíce se emoční proměny projevují v období rané adolescence, zejm. v emoční labilitě. Ve střední a pozdní adolescenci se náladovost a emoční labilita snižuje (Macek, 2003, s. 48). „Ke konci adolescence odchází ke stabilizace emočního prožívání, starší adolescenti nebývají tak náladoví a citově labilní. Důvodem je hormonální vyrovnanost a adaptace organismu na pohlavní dospělost“ (Vágnerová, 2012, s. 393).

4.3 Vývoj sociálních vztahů

Vstup do období adolescence je dán ukončením povinné školní docházky a zahájením přípravy na budoucí zaměstnání. Vhodně zvolený obor uplatnění je důležitý, neboť určuje budoucí sociální postavení jedince ve společnosti (Vágnerová, 2012, s. 395). Dospívající musí dosáhnout nezávislosti na rodičích, osamostatnit se, nastává doba navazování nových vztahů s vrstevníky včetně těch partnerských a v konečné fázi nalezení osobní identity (Langmeier, Langmeier a Krejčířová, 1998, s. 91).

V životě adolescenta hrají významnou roli následující sociální skupiny (Vágnerová, 2012, s. 396-398):

1. Rodina – po celou dobu adolescence má důležité postavení, postupně dochází k uvolňování závislosti na rodině, v pozdní adolescenci k úplnému odpoutání vázanosti a urovnání napjatých vztahů s rodiči.
2. Škola – hraje roli z pohledu sociálního zařazení v budoucnu, období sekundárního vzdělávání, na které dále navazuje terciární vzdělávání, výběr školy určuje vzdělávací směr a příslušnost k určité sociální skupině s podobnými cíli, zájmy, plány do budoucna.

3. Vrstevnická skupina – význam roste, snaha „někam patřit, něčeho být součástí“, poskytuje emocionální a sociální podporu (povzbuzení, porozumění), poskytuje zpětnou vazbu, která je základem sebehodnocení, je zdrojem informací, rozvoj přátelských vztahů, skupinové vztahy ke konci adolescence ztrácí na významu, jedinec si vytváří vlastní identitu.

Ve vztazích v rodině usiluje dospívající o rovnoprávné postavení, ve vztazích s vrstevníky o zpětnou vazbu, posouzení vlastní osoby (Macek, 2003, s. 53). Dle Vágnerové (2012, s. 398) se v období adolescence některé sociální role dále rozvíjí, zároveň je jedinec postaven před nové role, které jej připravují na roli dospělého. Adolescenti zaujímají k těmto rolím rozličné postoje a vztahy, některé role přijímají bez výhrad, jiným se brání, některé oceňují, jiné zatracují. Je to podmíněno také jejich připraveností na vstup do světa dospělých. Vágnerová (2012, s. 398) vymezuje tyto důležité role, které náleží adolescentům:

- Předprofesní – např. student, učeň, vede k získání nové sociální pozice, pokud zvolený obor reflektuje zájmy a schopnosti jedince, má tato role i osobní význam.
- Profesní – umožní jedinci se osamostatnit po stránce osobní i ekonomické.
- Člen skupiny – ztotožnění se se skupinou a pocit sounáležitosti.
- Blízký přítel – silná potřeba přátelství, mít se komu svěřit, na koho se obrátit pro radu, pomoc, povzbuzení, porozumění.
- Partner – přijímání a poskytování emocionální podpory, vzájemné porozumění.

4.3.1 Vztahy k rodičům

Rodina hraje důležitou roli v životě adolescenta tím, že mu poskytuje citové zázemí. Vztahy mezi členy rodiny se postupně mění. Dospívající usiluje o dosažení emancipace, volnosti, chce být samostatný, rozhodovat o svém životě sám bez rodičovské kontroly (Vágnerová, 2012, s. 399). Proces uvolňování se ze závislosti na rodině je složitý nejen pro dospívajícího ale také pro jeho rodiče. Někteří jedinci nejsou schopni se odpoutat od rodičovské vázanosti, to jim komplikuje vstup do světa dospělých a schopnost se osamostatnit (Langmeier, Langmeier a Krejčířová, 1998, s. 91). V průběhu adolescence se mění názor na rodiče. Pro dospívajícího již není rodič bezchybný a ideální, jak se mu jevil dříve. Poznává, že není dokonalý. I když jsou rodiče vystaveni kritice, přesto je dokážou jejich děti ocenit, zejm. jejich spolehlivost a upřímnost. Dospívající negativně vnímají, když jim rodiče neustále něco vyčítají nebo se z jejich jednání nedá poznat, co vlastně po nich chtějí. Odmítají také přílišné

zasahování do soukromí a vynucování důvěrností (Vágnerová, 2012, s. 402-403). Kritika rodičů vychází z vlastní představy budoucího života, která je odlišná od toho, jak žijí rodiče. Mladým lidem se nelíbí fádní život rodičů, způsob výchovy, nezáživné zájmy, špatné morální zásady, plytké vztahy. Výtky mohou zaměřit na jakoukoliv oblast, od stylu oblékání až po politické názory. Podstatné je adekvátně reagovat na kritiku. Debatovat, oponovat, klidně jít i do hádky. V každém případě si stát za svým názorem. Jedině tak dají rodiče svému dospívajícímu dítěti najevo, že berou jeho názory vážně a dokážou o nich s ním diskutovat (Říčan, 2014, s. 213). Mladí touží po soukromí, právě v tomto věku požadují po rodičích vlastní pokoj, kde by byli nerušeni. Nejsou již tak sdílní k rodičům, mají svá tajemství, se kterými se svěřují raději deníku nebo vrstevníkům než rodičům. Citlivě reagují na zásah do svého soukromí, často s nechutí odpovídají na dotazy rodičů.

4.3.2 Vztahy k vrstevníkům

Tím, že se dospívající začíná osamostatňovat, otevírá se mu prostor pro navazování nových pevnějších vztahů s vrstevníky. Nejprve se jedná o skupinové vztahy, kdy se stává součástí určité vrstevnické skupiny. Poté se vyhraňuje vztah pouze k jednomu jedinci, který zastává pozici nejlepšího kamaráda. To je důležité pro pocit, že mám v někom oporu a pochopení. Nakonec dochází k navazování heterosexuálních vztahů, které umožňují jedinci uspokojit potřebu intimního kontaktu s druhým člověkem (Langmeier, Langmeier a Krejčířová, 1998, s. 92). Mezi vrstevníky pocítují dospívající rovnocenné postavení, sdílení pocitů a názorů, porozumění (Čačka, 2000, s. 317). Vrstevnická skupina umožňuje dosáhnout individuální identity. Smolík (2010, s. 20) rovněž zdůrazňuje roli vrstevnických skupin v období adolescence, které vidí jako důležitý a neopomenutelný výchovný činitel. Silný vliv vrstevnických skupin je vidět zejm. v pubescenci ve věku od 12 do 15 let, resp. do 18 let v období adolescence. Vrstevnické skupiny hrají neopomenutelnou roli v procesu socializace. Socializaci charakterizuje sociologický slovník (Jandourek, 2001, s. 220) jako proces, při kterém dochází k začleňování jedince do sociální skupiny a přejímání hodnot a norem této skupiny. K tomuto osvojování návyků, názorů, zkušeností a předsudků dochází nevědomě. Jedinec usiluje o uspokojení potřeb, které vedou k autonomii, vymezuje si cíle do budoucna (Kohoutek, 1998, s. 5). Pedagogický slovník (Průcha, Walterová a Mareš, 2008, s. 216) socializaci definuje jako proces, který probíhá po celý život a při kterém se jedinec prostřednictvím osvojování daných forem chování, jednání, jazyka, hodnot a kultury stává členem společnosti. Tento proces se uskutečňuje zejména sociálním učením. Primární socializace je úlohou rodiny (Smolík, 2010, s. 21). Setkáváme se s ní v útlém dětství. Děti si

osvojují hlavně jazyk a základy chování. Sekundární socializace se váže k dospívání a končí až v dospělosti. Následuje terciární socializace, která probíhá v dospělosti na základě interakce s okolním světem. K rodině, jako významnému socializačnímu činiteli, se přidávají další subjekty, např. škola, vrstevnické skupiny, média atd. (Smolík, 2010, s. 21).

Vrstevnické vztahy napomáhají saturovat rozmanité potřeby psychického rázu (Vágnerová, 2012, s. 423):

- Potřeba stimulace – prostřednictvím setkávání s vrstevníky, společné zážitky.
- Potřeba užitečného učení – vrstevnická skupina plní referenční funkci, poskytuje jedinci místo, kde může získat nové zkušenosti nebo je porovnávat vlastní chování, názory, pocity či zkušenosti.
- Potřeba jistoty a bezpečí – vrstevníci poskytují jistotu v období, kdy dochází k osamostatňování od rodiny.
- Potřeba být přijat – důležitá pro rozvoj sebepojetí, jedinec je ochoten pro dosažení uspokojivé pozice ve skupině něco obětovat, něčemu se podřídit.
- Potřeba stanovit si vlastní pravidla – upravit si vlastní normy tak, aby byly přijatelné pro rodiče, někdy dochází k rozporu mezi požadavky vrstevníků a rodičů a je třeba volby.

4.3.3 Vztahy k druhým lidem

Vágnerová (2012, s. 442-443) uvádí, že „sociální hodnocení, tj. způsob uvažování o jiných lidech, se mění v závislosti na celkové proměně prožívání a myšlení“. Dospívající již neposuzují ostatní lidi pouze dle toho, jak působí navenek, ale zaměřují se na to, jací by mohli či měli být. Projevuje se zvýšená kritičnost, zejména ve střední adolescenci, která vede k častějším konfliktům. Adolescenti čerpají nové poznatky o jiných lidech, poznávají jejich názory, postoje, zkušenosti, pocity. Tím formují své sociální poznávání. Charakteristické pro adolescenty je, že jsou ovlivněni svými představami a pocity, když hodnotí druhé. Blíže mají k vrstevníkům, z toho důvodu je jejich hodnocení pozitivnější než dospělých, o jejichž názorech a pocitech nemají takový přehled. Při hodnocení druhých lidí vycházejí dospívající z vrstevnických stereotypů a inklinují k přílišnému zevšeobecňování a nekompromisnímu přístupu. V takovém jednání se projevují skupinové normy, které je jedinec nucen dodržovat, aby se vyhnul kritice skupiny.

4.4 Psychosociální vývoj

Dle Eriksona prochází jedinec ve věku zhruba 12-18 let pátou fází psychosociálního vývoje, kdy řeší konflikt mezi hledáním vlastní identity a pocitu nejistoty ze své role ve společnosti. Prozkoumává svou nezávislost, musí si ujasnit pojetí vlastního já, dosáhnout rozvoje osobní identity. V průběhu hledání svého místa ve světě jsou mladí lidé zmatení. Cesta k nalezení vede přes experimentování s rolemi a chováním, což je významné pro dosažení silné identity, která zůstává po celý život. Během formování identity trvá stále vliv rodiny, ale přidávají se i sociálních skupiny, vrstevníci či subkultury. Vyřešení vývojové krize zavazuje k dané identitě. Zahrnuje zásadní rozhodnutí, ke kterým sociálním skupinám se připojit (Cherry, 2019). Erikson (1963 in Čížková, 2000. s. 35-37) vychází při stanovení psychosociálního vývoje z jevů společenských a kulturních. V každé fázi vývoje je jedinec postaven před vývojový úkol, jehož úspěšné zvládnutí znamená přínos pro vývoj ega a umožní mu postoupit do další fáze. V opačném případě dochází k pocitům méněcennosti a další vývoj je ohrožen. V období dospívání jedinec přemýšlí nad odpověďmi na otázky své existence: „Kdo jsem?“ „Kam směřuji?“ „Jak mě vidí ostatní?“. Nyní již nelpí na tom, jak jej vidí ostatní. Usiluje o poznání sebe sama. Má pochybnosti o vlastní identitě. Ty mu pomáhá překonat fáze skupinové identity, kdy získává potřebnou sebedůvěru. Adolescent by měl dospět do stadia, kdy se bude cítit ojedinele. Měl by poznat, co chce v životě dokázat, jaké jsou jeho možnosti a co je nad jeho síly. To je důležité pro dobrý pocit ze sebe sama a přechází se tím pocitům méněcennosti. Mladí lidé si ještě nejsou sami sebou jisti a často váhají mezi nadhodnocováním a podceňováním svých schopností. Identita adolescentů je založena na morálních zásadách. Ty by si měl jedinec upevnit spolu s hodnotovým žebříčkem, aby byl odpovědný ke společnosti i sám k sobě (Říčan, 2014, s. 218-219).

Adolescence je období plné přešlapů, konfliktů a krizí. Adolescenti se musí vyrovnat s nároky na ně kladenými. Čeká se od nich odpovědnost dospělého člověka, naplnění osobních cílů a úkolů (Čačka, 2000, s. 230). V adolescenci neboli dospívání si jedinec jasně vědom toho, co prožívá, jak silné jsou tyto prožitky, jak uvažuje, jak komunikuje s druhými lidmi, co si přeje a co potřebuje. I když si uvědomuje, že toho má ještě spoustu před sebou, má pocit, že se v kontextu vlastního bytí právě ocitá v centru svého života. Své myšlení směřuje k nalezení smyslu života, sebehodnocení a uvědomění si sám sebe. Při kontaktu s adolescenty je důležitá snaha pochopit je a porozumět jim (Macek, 2003, s. 7).

5 VZTAH TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE

Procházka (2012, s. 67) uvádí, že sociální pedagogika vždy řešila rozsáhlou oblast sociálních problémů. Pedagogický slovník (2008, s. 217) definuje sociální pedagogiku v úzkém pojetí jako vědní obor zabývající se vlivem výchovy na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny osob. Přičemž se jedná o všechny věkové kategorie. Zároveň zdůrazňuje, že má pro společnost podstatnou roli z důvodu častějšího výskytu rizikového a sociální normy porušujícího jednání. Hroncová (2013, s. 341) v Terminologickém slovníku zmiňuje, že se představitelé sociální pedagogiky zabývali problémy výchovy v sociálním prostředí, a to se zobrazilo v různých přístupech a vymezeních předmětu zkoumání:

- sociální pedagogika zkoumající společenské cíle výchovy s důrazem na sociální determinaci výchovy a vývoje člověka (představitelé: P. Natorp, P. Barth, K. Mollenhauer),
- sociální pedagogika jako odpověď na problémy moderní společnosti (představitelé: K. Mager, H. Marburger, J. Schilling, P. Ondrejko),
- sociální pedagogika jako věda o sociálních aspektech výchovy (představitelé: O. Baláž, B. Kraus, M. Přadka),
- sociální pedagogika jak věda, která zkoumá vztah výchovy a společenského prostředí, včetně pedagogiky péče (představitelé: H. Radlinská, R. Wroczyński, P. Bergemann),
- sociální pedagogika jako sociálně-výchovná a preventivní činnosti zaměřená na intervenci do socializačních poměrů, především u ohrožených a sociálně znevýhodněných skupin dětí, mládeže a dospělých (představitelé: J. Hroncová, Z. Bakošová, P. Ondrejko).

Haškovec (1993 in Kraus, 2014, s. 43) vnímá celou pedagogiku jako sociální. Také Kraus (2001, s. 12) pojímá sociální pedagogiku v širším pojetí, kdy zdůrazňuje její transdisciplinární charakter. Sociální pedagogika napomáhá rozvoji pedagogických, společenských a dalších vědních oborů. Zaměřuje se nejen na sociálně patologické jevy a rizikové chování sociálně vyloučených skupin, ale hlavně na všechny jedince ve společnosti s cílem dosáhnout souladu mezi požadavky společnosti a potřebami jejich členů. Vzhledem k tomu, že autoři se neshodli na vymezení obsahu sociální pedagogiky, existují různá pojetí. Předmět zkoumání není do této doby přesně definován. Dle Bakošové (2005, s. 54) se

sociální pedagogika zaměřuje hlavně na životní pomoc všem věkovým kategoriím, pokud potřebují pomoc při zvládnutí složitých životních situací. „Cílem je proměna lidí a společnosti prostřednictvím výchovy, směřující k integraci a stabilizaci osobnosti.“ K širšímu pojetí sociální pedagogiky se přiklání převážná část autorů. V jejich koncepci se sociální pedagogika orientuje na zdolávání běžných i těžkých životních událostí, snaží se přecházet rizikovým jevům a prostřednictvím změn v sociálním prostředí dosáhnout shody v požadavcích jedinců a přijatelnosti ze strany společnosti. Za stěžejní poslání sociální pedagogiky je považováno zaměření na sociálně pedagogickou prevenci (profylaktická funkce) a realizace sociálně pedagogické terapie (kompenzační funkce). Prevence se zaměřuje na běžnou populaci s cílem podporovat přijatelný způsob života (primární prevence) a zároveň nalézat jedince, kteří mohou být případně ohroženi rizikovými vlivy prostředí (sekundární prevence). Terapie se děje formou převýchovy s úmyslem dosáhnout nápravy v problematických situacích (Kraus, 2014, s. 46).

Sociální pedagogika se snaží pomáhat všem věkovým kategoriím. Zaměřuje se i na problémy mezigeneračního soužití, které se v současné době ve společnosti objevují a je třeba na ně reagovat. Senioři patří mezi sociálně znevýhodněnou skupinu osob a je nutné jim poskytovat ochranu před verbálním napadáním, zesměšňováním, podceňováním, které mohou vést až k sociálnímu vyloučení. Základem je zlepšit vnímání seniorů ve společnosti. Z médií se často dozvídáme informace, jak se senioři dostali do svízelné situace a nedokážou si poradit. Většinou jsou prezentováni jako ti, kteří jsou nemocní, nesoběstační, nic nepřinášejí státu a jsou na něm finančně závislí. Lidé si představují seniora, jako člověka, kterého zajímají jen akce v obchodech, kde překážejí, je jim zazlíváno, že často cestují v městské dopravě, kde se domáhají místa k sezení. Přitom stačí nezdůrazňovat jen negativní stránky stáří a staří a starých lidí, ale představit také pozitiva. Staří lidé se dokážou ještě bavit, dokážou ještě odvést kvalitní práci, mohou předat spoustu cenných, za celý život načerpaných, zkušeností. Cesta tedy vede přes proměnu stereotypního vnímání starých lidí. S formováním názorů a vnímáním stáří by mělo začít již u malých dětí. Velmi přínosné jsou mezigenerační setkávání dětí a seniorů uskutečňované např. v rámci návštěv v zařízeních pro seniory. Příkladem mohou být vystoupení kroužků z MŠ a ZŠ v Domovince – centru denních služeb pro seniory. Děti mají pro uživatele připravený program, který se skládá z recitace a lidových tanců. Pro děti je taková akce také přínosem. Samy cítí, jak jsou babičky a dědečci rádi, že za nimi přišly. Oceněním pro děti není jen nějaký ručně vyráběný dáreček, který pro ně vždy mají senioři připravený ale hlavně dobrý pocit, že jim udělaly radost.

Sociální pedagogika plní dvě základní funkce – preventivní a terapeutickou. Prevenci se dá realizovat v rámci výuky na základní škole. Je možné zaměřit pozornost na seznamování žáků s problematikou stáří a chování starých lidí prostřednictvím besed, filmů, společných aktivit či návštěv v zařízeních pro seniory. Velký úspěch měl na základních školách projekt Příběhy našich sousedů společnosti Post Bellum pro žáky 8. a 9. tříd ZŠ a tercií a kvart víceletých gymnázií. Žáci si vybírali pamětníka, bádali v archívech, shromažďovali vzpomínky, pořizovali obrazový materiál, a nakonec zhotovili rozhlasovou, televizní či psanou reportáž. Výsledky jejich snažení byly prezentovány v rámci jednotlivých měst a nejlepší práce odměněny. Druhou důležitou funkcí sociální pedagogiky je sociální terapie zaměřená na sociálně znevýhodněné a ohrožené skupiny osob. Mezi takové osoby patří i senioři. Se stářím je spojena spousta změn, ať již v tělesné, emocionální či sociální oblasti. Staří lidé ztrácí obratnost, flexibilitu, hůře se přizpůsobují novým podmínkám. Úkolem sociální pedagogiky je pomoci lidem ve stáří zvládnout před ně kladené náročné situace, poskytnout podporu při hledání dostupné péče a pomoci. Podstatné je udržet samostatnost v co největší míře, usnadnit život, aby si starý člověk zachoval pocit sebedůvěry.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 DESIGN VÝZKUMU

V následující části vymežíme hlavní výzkumný problém, výzkumné cíle, výzkumné otázky, popíšeme výzkumný nástroj, výzkumný soubor a způsob zpracování dat.

6.1 Výzkumný problém

Byl zvolen deskriptivní výzkumný problém, který zaměřen na zmapování určité situace, stavu či výskytu nějakého jevu. Pro sběr dat se využívá metoda pozorování, dotazníku, interview či škálování (Gavora, 2010, s. 56).

Hlavním výzkumným problémem diplomové práce jsou postoje mládeže ke stáří a seniorům. V rámci výzkumného šetření jsme analyzovali postoje mládeže ke stáří a seniorům z pohledu tří komponent.

6.2 Výzkumný cíl

Hlavním cílem diplomové práce je zachytit postoje mládeže ke stáří a seniorům z pohledu tří komponent.

Dílčí výzkumné cíle:

1. Analyzovat postoje mládeže ke stáří z pohledu kognitivní složky.
2. Analyzovat postoje mládeže k seniorům z pohledu kognitivní složky.
3. Analyzovat postoje mládeže ke stáří z pohledu afektivní složky.
4. Analyzovat postoje mládeže k seniorům z pohledu afektivní složky.
5. Analyzovat postoje mládeže ke stáří z pohledu konativní složky.
6. Analyzovat postoje mládeže k seniorům z pohledu konativní složky.
7. Analyzovat pohled mládeže na pojem stáří.
8. Analyzovat pohled mládeže na pojem mládež.
9. Analyzovat pohled mládeže na pojem senior.

6.3 Výzkumné otázky

1. Jaké postoje zaujímá mládež ke stáří z pohledu kognitivní složky?
2. Jaké postoje zaujímá mládež k seniorům z pohledu kognitivní složky?
3. Jaké postoje zaujímá mládež ke stáří z pohledu afektivní složky?
4. Jaké postoje zaujímá mládež k seniorům z pohledu afektivní složky?
5. Jaké postoje zaujímá mládež ke stáří z pohledu konativní složky?
6. Jaké postoje zaujímá mládež k seniorům z pohledu konativní složky?
7. Jak vnímá mládež pojem stáří?
8. Jak vnímá mládež pojem mládež?
9. Jak vnímá mládež pojem senior?

6.4 Výzkumný nástroj

K realizaci výzkumného šetření byl zvolen kvantitativně orientovaný pedagogický výzkum. Potřebná data, týkající se postojů mládeže ke stáří a seniorům, byla získána metodou dotazování. Postoje jsou měřeny z hlediska jednotlivých dimenzí pomocí posuzovacích škál Likertova typu, kde respondenti hodnotili dané výroky na 4bodové škále (úplně souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – úplně nesouhlasím). Afektivní složka postojů byla dále měřena pomocí metody sémantického diferenciálu, která umožňuje zjistit nuance v postojích. Respondenti hodnotili pojmy stáří, mládež a senior z pohledu dvou faktorů (hodnocení a energie) tím, že uváděli míru inklinace k uvedeným adjektivům.

Faktor hodnocení měřily škály: krásný – ošklivý, hodnotný – bezcenný, užitečný – zbytečný, optimistický – pesimistický, dobrý – špatný, příjemný – nepříjemný, veselý – smutný, problémový – bezproblémový, blízký – vzdálený, zdravý – nemocný, bohatý – chudý.

Faktor energie měřily škály: silný – slabý, lehký – těžký, závislý – nezávislý, pomalý – rychlý, proměnlivý – stálý.

Respondenti na uvedených pětibodových škálách vybírali, ke kterému z daných protikladných adjektiv se přikloní a jak blízko. Z důvodu zamezení stereotypnímu posuzování pojmů ve škálách byly některé z nich koncipovány v reverzní podobě. Jednalo se o škály: problémový – bezproblémový, závislý – nezávislý, pomalý – rychlý.

V našem výzkumném šetření jsme byli limitováni momentální situací, kdy byla republika v nouzovém stavu a střední školy byly uzavřeny. Využili jsme možnosti sběru dat prostřednictvím online platformy pro tvorbu dotazníků Survio. Dotazník obsahoval otázky uzavřené – dichotomickou (pohlaví), alternativní (věk) a škálové (k měření postojů). Pomocí metody sémantického diferenciálu jsme zjišťovali postoje mládeže k pojmům – stáří, mládež a senior. Respondenti hodnotili každý z uvedených pojmů na 16 bipolárních škálách se stupnicí od -2 do +2. Krajní body značily negativní konotaci (-2) či pozitivní konotaci (+2).

KRÁSNÝ	-2	-1	0	+1	+2	OŠKLIVÝ
HODNOTNÝ	-2	-1	0	+1	+2	BEZCENNÝ
UŽITEČNÝ	-2	-1	0	+1	+2	ZBYTEČNÝ
OPTIMISTICKÝ	-2	-1	0	+1	+2	PESIMISTICKÝ
DOBŘÝ	-2	-1	0	+1	+2	ŠPATNÝ
PŘÍJEMNÝ	-2	-1	0	+1	+2	NEPŘÍJEMNÝ
VESELÝ	-2	-1	0	+1	+2	SMUTNÝ
PROBLÉMOVÝ	-2	-1	0	+1	+2	BEZPROBLÉMOVÝ
SILNÝ	-2	-1	0	+1	+2	SLABÝ
BLÍZKÝ	-2	-1	0	+1	+2	VZDÁLENÝ
LEHKÝ	-2	-1	0	+1	+2	TĚŽKÝ
ZÁVISLÝ	-2	-1	0	+1	+2	NEZÁVISLÝ
POMALÝ	-2	-1	0	+1	+2	RYCHLÝ
PROMĚNLIVÝ	-2	-1	0	+1	+2	STÁLÝ
ZDRAVÝ	-2	-1	0	+1	+2	NEMOCNÝ
BOHATÝ	-2	-1	0	+1	+2	CHUDÝ

Tabulka 1 Seznam bipolárních škál sémantického diferenciálu

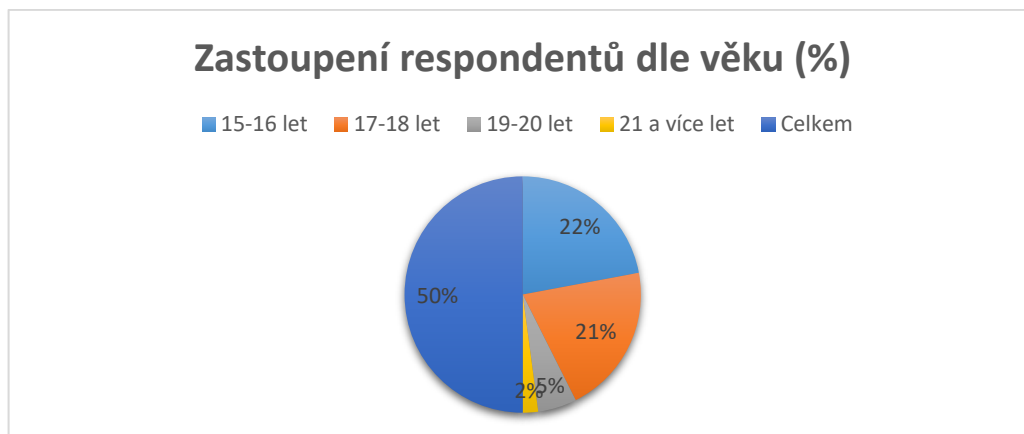
6.5 Výzkumný soubor

Základní soubor tvořili žáci středních škol v ČR. Z údajů MŠMT jsme zjistili, že ve školním roce 2020/2021 navštěvuje střední školy 409 tis. žáků, z toho 132 tis. gymnázia (MŠMT ČR, © 2020). Z důvodu velikosti základního souboru, nebylo možné jej postihnout celý.

Výzkumným souborem byli žáci středních škol a gymnázií na základě záměrného výběru. Bylo osloveno 50 středních škol a 30 gymnázií ze Zlínského, Jihomoravského a Moravskoslezského kraje. Školy jsme zvolili dle toho, aby byly zastoupeny střední školy různého zaměření (všeobecné, zdravotní, technické, ekonomické, umělecké). Ředitelům vybraných škol byla zaslána prostřednictvím mailu žádost o umožnění výzkumného šetření u žáků školy. Zpětnou vazbu jsme získali pouze ze tří škol. Na tyto školy byl odeslán odkaz na dotazník Survio. Nezájem o výzkumné šetření ze strany škol nás mrzel. Získaná data jsme byli ochotni předat škole, která by je mohla využít při tvorbě preventivních programů. Zvolená online forma dotazníků by nemusela zasahovat přímo do distanční výuky, žáci mohli dotazníky vyplnit i ve volném čase. Očekávali jsme, že se nebudou chtít všechny oslovené školy zapojit do výzkumu. Přesto nás překvapilo, že vedení škol nereagovalo na naši žádost a neobdrželi jsme zamítavou odpověď. Velmi si v této situaci vážíme ředitelů škol, kteří nám vyšli vstříc a odkaz na dotazníky předali třídním učitelům či učitelům společenskovedních předmětů a tím nám umožnili získat potřebná data. Vzhledem k anonymitě neuvádíme, o které školy se jednalo.

Výzkumný soubor tvořilo 170 respondentů navštěvujících SŠ a gymnázia. Z toho bylo 131 žen a 39 mužů. Nejpočetněji byla zastoupena věková skupina 15-16 let ($n = 75$; 44 %), dále věková skupina 17-18 let ($n = 70$; 41 %), následuje 19-20 let ($n = 18$; 11 %). Nejméně respondentů spadalo do věkové kategorie 21 a více let ($n = 7$; 4 %). Vzhledem k tomu, že někteří žáci mohli přejít v průběhu studia z jiné školy a začít studovat od 1. ročníku, zvolili jsme v dotazníku pro případné starší žáky právě položku 21 a více let.

Sběr dat probíhal od poloviny ledna do konce února 2021. Odkaz na dotazník navštívilo 312 osob, 170 osob dotazník vyplnilo, 142 osob dotazník nevyplnilo či nedokončilo. Úspěšnost vyplnění činí 54,2 %. Většině respondentů zabralo vyplnění dotazníku 5-10 minut. Nižší procento vyplnění dotazníků přisuzujeme možnému nezájmu o dané téma, kdy respondent přerušil vyplňování, případně skutečnosti, že respondenti nepozorně přečetli instrukce a dotazník po vyplnění neuložili a neodeslali.

Graf 1 Zastoupení respondentů dle věku (%)

6.6 Výzkumná metoda

Výzkumné šetření bylo realizováno metodou dotazování. Pro získání potřebných dat byla zvolena technika dotazníku. Dotazník je často využíván v pedagogickém výzkumu. Jedná se o poměrně časově i finančně nenáročný způsob, jak získat od rozsáhlého vzorku respondentů potřebná data. Položky dotazníku mohou zjišťovat vnější jevy (názory) nebo vnitřní jevy (postoje, motivy) (Chrásková, 2016, s. 158). Data byla získána prostřednictvím dotazníku vlastní konstrukce, při jehož sestavování jsme se inspirovali podobně zaměřenými, již dříve uskutečněnými, výzkumy. Dotazník obsahoval položky, které měřily tři složky postojů – kognitivní, afektivní a konativní. Psychologický význam pojmů pro respondenty byl měřen pomocí metody sémantického diferenciálu. Mezi výhody dotazníkového šetření patří anonymita a soukromí při vyplňování, které umožní respondentům svobodně vyjádřit svůj názor, což je u námi zvoleného tématu žádoucí. Nevýhodou je nízká návratnost dotazníků z důvodu neochoty či nesprávného vyplnění.

V úvodní části dotazníku byli respondenti seznámeni se zaměřením a účelem výzkumného šetření a instrukcemi k vyplnění. Respondenti byli ujištěni o anonymitě získaných dat. Výzkumný nástroj se skládal ze 31 položek, které měly podobu otázek uzavřených – dichotomických a polytomických. V úvodní části byly respondenti požádáni o vyplnění dotazníku a seznámení s jeho zaměřením a účelem. První položky sloužily ke zjištění základních sociodemografických proměnných (pohlaví – otázka 1, věk – otázka 2). Následovaly škálové položky zaměřené na mapování postojů respondentů ke stáří a seniorům z pohledu tří komponent postojů – otázky 3 až 28. U otázek 29 až 31 byla použita metoda sémantického diferenciálu, která mapovala pozitivní či negativní konotace

uvedených pojmů. Respondenti hodnotili pojmy stáří, mládež a senior tým, že uváděli na uvedených bipolárních škálách míru inklinace k uvedeným adjektivům. V závěru dotazníku bylo uvedeno poděkování za ochotu a čas, který žáci vyplnění věnovali.

Vzhledem ke skutečnosti, že byly z vládního nařízení školy uzavřeny, nebylo možné dotazníky předat respondentům osobně. Zvolili jsme možnost sběru dat prostřednictvím webové aplikace Survio. Nejdříve bylo osloveno vedení vybraných středních škol se žádostí o umožnění výzkumného šetření. Ředitelům škol, kteří s výzkumem souhlasili, byl odeslán odkaz na vyplnění dotazníku. Ten poté předali třídním učitelům či vyučujícím společenskovědních předmětů, kteří jej přeposlali žákům. Žáci dotazníky vyplňovali v době, kdy neprobíhala online výuka, příp. ve svém volném čase. Výzkumné šetření probíhalo v období leden–únor 2021.

6.6.1 Likertovy škály

Likertovy škály jsou často využívány při sestavování dotazníků. „U těchto škál se prezentuje určité tvrzení a po respondentovi se požaduje, aby vyjádřil stupeň svého souhlasu, respektive nesouhlasu na hodnotící škále.“ (Chráska, 2016, s. 161)

Při tvorbě položek do Likertových škál jsme se inspirovali standardizovaným dotazníkem Věkové IQ autorky MUDr. Tamary Tošnerové (2002. s. 44), která jej přepracovala a přizpůsobila podmínkám českého prostředí dle výukových materiálů University v Berkeley: Aging – modul Ageism. Tento výzkumný nástroj obsahuje tvrzení, u kterých respondenti volí, zda jsou pravdivá či nepravdivá. Z výsledků lze zjistit míru inklinace k ageistickým postojům. V našem dotazníku jsem zvolily škály o 4 bodech (úplně souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – úplně nesouhlasím). Střední bod (např. „nevím“, „ani nesouhlasím/ani souhlasím“) nebyl záměrně ve škálách použit z důvodu zamezení chyby tzv. centrální tendence. Dle Gavory (2010, s. 108) se jedná o jev, „kdy se posuzovatel vyhýbá krajnímu hodnocení a své hodnocení umísťuje ve středu škály.“ Uvědomujeme si zároveň, že na respondenty byl určitým způsobem vyvinut tlak, aby se přiklonili k určité dané hodnotě.

Následující položky dotazníku měřily kognitivní složku postojů mládeže ke stáří:

Stáří je spojeno s moudrostí. (položka č. 3)

Stáří je stejné u mužů i žen. (položka č. 4)

Stáří je spojeno s laskavostí. (položka č. 5)

Ve stáří dochází k poklesu inteligence. (položka č. 6)

Stáří si zaslouží úctu. (položka č. 7)

Následující položky dotazníku měřily kognitivní složku postojů mládeže ke stáří:

Senioři jsou důležití pro svá vnoučata. (položka č. 8)

Senioři mají dobré postavení ve společnosti. (položka č. 9)

Senioři jsou náladoví. (položka č. 10)

Senioři jsou ekonomickou zátěží pro společnost. (položka č. 11)

Senioři se již nechtějí vzdělávat (položka č. 12)

Následující položky dotazníku měřily afektivní (citovou, emoční) složku postojů mládeže ke stáří:

Své stáří vidím optimisticky. (položka č. 13)

Ve stáří se chci dále vzdělávat. (položka č. 14)

Ve stáří bych chtěl/a žít ve společné domácnosti se svou rodinou. (položka č. 15)

Mám strach, že budu ve stáří osamělý/á. (položka č. 16)

Následující položky dotazníku měřily afektivní (citovou, emoční) složku postojů mládeže k seniorům:

Je mi nepříjemné, když mě osloví, např. na ulici, senior. (položka č. 17)

Senioři jsou pro mě zdrojem životních zkušeností. (položka č. 18)

O seniory, kteří potřebují péči, se má postarat rodina. (položka č. 19)

Následující položky dotazníku měřily konativní (behaviorální) složku postojů mládeže ke stáří:

Šel/šla bych do kina na film o stáří. (položka č. 21)

Na stáří se budu připravovat (např. spořením, zdravým životním stylem, vhodným bydlením, ...). (položka č. 22)

Následující položky dotazníku měřily konativní (behaviorální) složku postojů mládeže k seniorům:

Když nastoupí do autobusu senior a já sedím, uvolním mu své místo. (položka č. 20)

Byl bych ochotný/ochotná postarat se o seniora v rodině, kdyby to bylo potřeba. (položka č. 23)

Sdílel/a jsem někdy negativní komentáře na adresu seniorů na sociálních sítích. (položka č. 24)

K seniorům jsem kritičtější než k mladším lidem. (položka č. 25)

Zapojil/a bych se do dobrovolnické činnosti zaměřené na pomoc seniorům. (položka č. 26)

Když vidím seniora v nesnázích, zeptám se jej, zda potřebuje pomoc. (položka č. 27)

Své prarodiče navštěvuji hlavně proto, že jim pomáhám (např. s nákupy, úklidem, ...). (položka č. 28)

6.6.2 Sémantický diferenciál

Dotazníkové položky č. 29. - 31. měřily pomocí metody sémantický diferenciál konativní význam pojmů – stáří, mládež, senior pro respondenty. Bylo zvoleno 16 bipolárních škál o 5 bodech.

Pojmy vybrané do sémantického diferenciálu jsme zvolili tak, aby korespondovaly s hlavním cílem diplomové práce, kterým je analýza postojů mládeže ke stáří a k seniorům. Při sestavování bipolárních škál jsme vycházeli z původního seznamu C. Osgooda. Při posuzování významu jednotlivých pojmů pro respondenty jsme se přiklonili ke dvoudimenzionálnímu pojetí sémantického diferenciálu dle Chrásky (2016, s. 221) a objekty jsme hodnotili za pomoci dvou faktorů – hodnocení a energie. Faktor hodnocení vyjadřuje nakolik má pojem pozitivní či negativní význam pro respondenta. Faktor energie v sobě spojuje faktory potence a aktivity, tedy jak silný význam má pojem pro respondenta má a jaký je jeho vztah ke změnám pojmu. Výběr adjektiv pro sémantický diferenciál by měl být reprezentativní a relevantní (Ferjenčík, 2010, s. 191).

Faktor hodnocení představují škály: krásný – ošklivý, hodnotný – bezcenný, užitečný – zbytečný, optimistický – pesimistický, dobrý – špatný, příjemný – nepříjemný, veselý – smutný, problémový – bezproblémový, blízký – vzdálený, zdravý – nemocný, bohatý – chudý.

Faktor energie představují škály: silný – slabý, lehký – těžký, závislý – nezávislý, pomalý – rychlý, proměnlivý – stálý.

Respondenti na uvedených pětibodových škálách vybírali, ke kterému z daných protikladných adjektiv se přikloní a jak blízko.

Z důvodu zamezení stereotypnímu posuzování pojmů ve škálách byly některé škály koncipovány v reverzní podobě. Jednalo se o škály: problémový – bezproblémový, závislý – nezávislý, pomalý – rychlý.

6.7 Způsob zpracování dat

Výzkumné šetření vycházelo z kvantitativního metodologického přístupu. Data byla sesbírána pomocí platformy pro tvorbu dotazníků Survio. Zde byl vytvořen dotazník, který respondenti vyplňovali prostřednictvím odkazu, jenž jim byl zaslán. Do výzkumu vstoupilo 312 respondentů, 142 z nich vyplnilo dotazník nesprávně či neúplně. Ke zpracování dat bylo použito 170 dotazníků. Celková úspěšnost vyplnění dotazníků činila 54,2 %.

Pro zpracování získaných dat jsme využili program MS Excel. K vyhodnocení jednotlivých položek dotazníku a interpretaci výsledků výzkumného šetření byla využita deskriptivní statistika. Zpracovaná data jsme znázornili v tabulkách pomocí absolutních a relativních četností. Pro větší přehlednost jsme data zobrazili pomocí grafů. Data vyjádřená v procentech jsou zaokrouhlena na celá čísla.

U sémantického diferenciálu je možné při vyhodnocování získaných dat využít následující analýzy odpovědí:

1. analýza odpovědí na úrovni jednotlivých položek (adjektiv),
2. analýza odpovědí na základě hodnocení globální podobnosti,
3. analýza odpovědí na úrovni jednotlivých dimenzí (Ferjenčík, 2010, s. 192).

V našem výzkumné šetření jsme se přiklonili k vyhodnocení získaných dat s použitím analýzy odpovědí na úrovni jednotlivých položek (adjektiv). Spočítali jsme četnosti jednotlivých odpovědí. Každému bodu na bipolární škále jsme přiřadili koeficient, s tím, že nejvíce negativní konotace byla ohodnocena 1 až po nejsilněji pozitivní konotaci, která byla ohodnocena 5. Dále jsme spočítali průměrné hodnoty adjektiv pro jednotlivé pojmy a dále pro jednotlivé faktory – hodnocení a energie. Pro zobrazení výsledků lze použít bipolární graf, který ukazuje, jak se průměrně respondenti přiklonili k jedné z protikladných hodnot.

Pro vyhodnocení výzkumných otázek byly položky seskupeny do tří skupin dle komponent postojů – kognitivní, afektivní a konativní. Kognitivní komponenta zachycuje obecné mínění a znalosti o pojmu stáří či senior. V afektivní složce se promítají pozitivní nebo negativní emoce spojené s pojmy stáří či senior. Konativní komponenta představuje způsob chování respondenta vůči stáří či seniorům.

Získaná data jsem nejdříve převedli do tabulek četností, kde jsme zaznamenali frekvence odpovědí na jednotlivé škálové položky. Těm jsme poté přidělili číselné kódy a vytvořili koeficient. Pozitivně formulované škálové položky byly ohodnoceny číselnými kódy dle následujícího postupu:

úplně souhlasím – 4

spíše souhlasím – 3

spíše nesouhlasím – 2

úplně nesouhlasím – 1

Některé položky bylo třeba před vyhodnocením převrátit, aby byla data konzistentní (Gavora, 2010, s. 115). Jednalo se o položky 4., 6., 9., 10., 11., 12., 14., 16., 17., 24. a 25. Před zpracováním výsledků jsme změnili kódování.

úplně nesouhlasím – 4

spíše nesouhlasím – 3

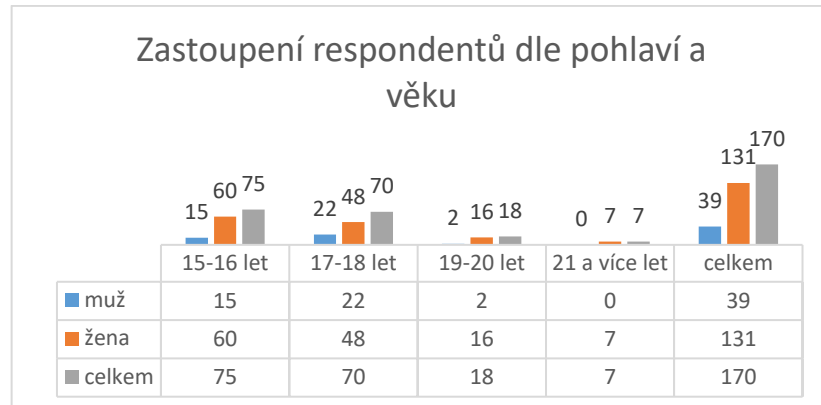
spíše souhlasím – 2

úplně souhlasím – 1

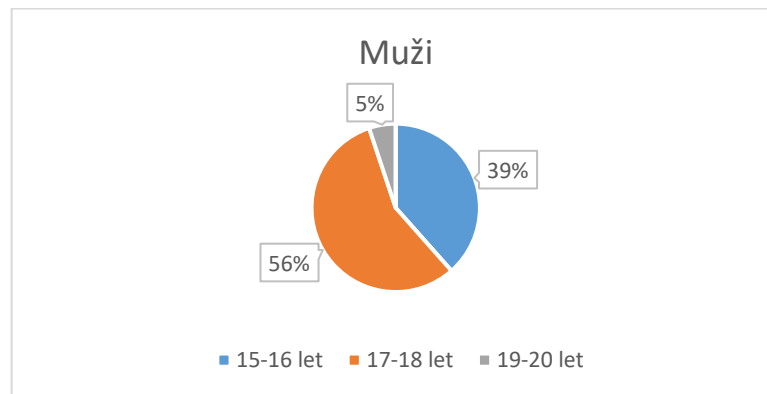
V dalším kroku jsme získané četnosti u jednotlivých škál násobili stanovenými číselnými kódy. Tyto hodnoty jsme posléze sečetli zvlášť pro jednotlivé složky postojů ke stáří a postojů k seniorům a vydělili počtem respondentů. Získali jsme průměrné skóry odpovědí.

Položky č. 1 a 2 - Zastoupení respondentů dle pohlaví a věku

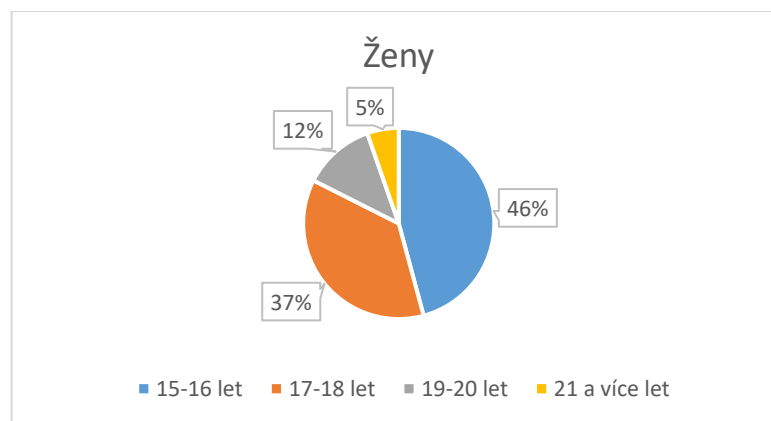
Ke zpracování dat jsme využili dotazníky od 170 respondentů. Převažovaly ženy v počtu 131 (77 %), mužů bylo 39 (23 %). Věkově byla nejpočetněji zastoupena skupina 15-16 let (75, 44 %), následuje 17-18 let (70, 41 %), dále 19-20 let (18, 11 %). 7 žen spadalo do věkové kategorie 21 a více let (4 %). Nadpoloviční většina mužů reprezentovala věkovou skupinu 17-18 let (22, 56 %), dále 15 mužů 15-16 let (39 %) a 2 muži 19-20 let (5 %). Ženy měly nejsilnější zastoupení ve věkové skupině 15-16 let (60, 46 %). 48 žen spadalo do věkové kategorie 17-18 let (37 %), 16 (12 %) žen do 19-20 let a výzkumu se zúčastnilo 7 žen z kategorie 21 a více let (5 %).

Graf 2 Zastoupení respondentů dle pohlaví a věku

Graf 3 Zastoupení respondentů – muži

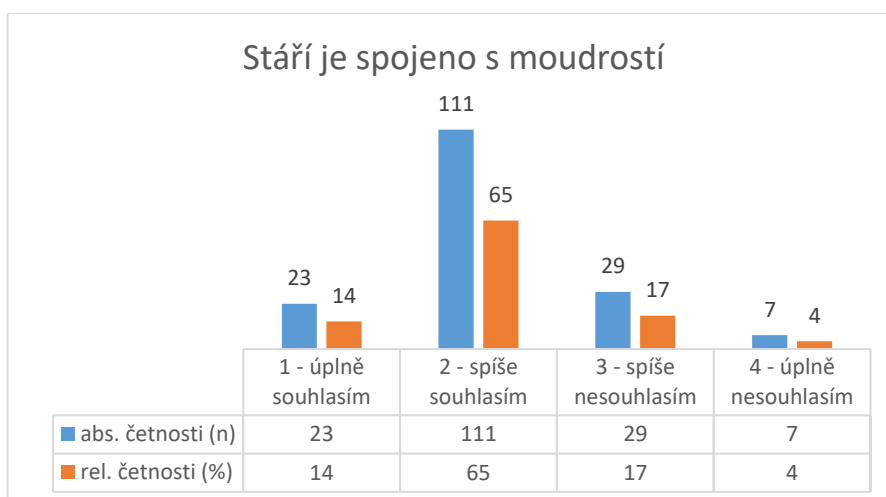
Graf 4 Zastoupení respondentů – ženy

7 ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

Nejprve uvádíme deskriptivní statistiku jednotlivých položek dotazníku za pomoci grafického znázornění.

Položka č. 3: Stáří je spojeno s moudrostí

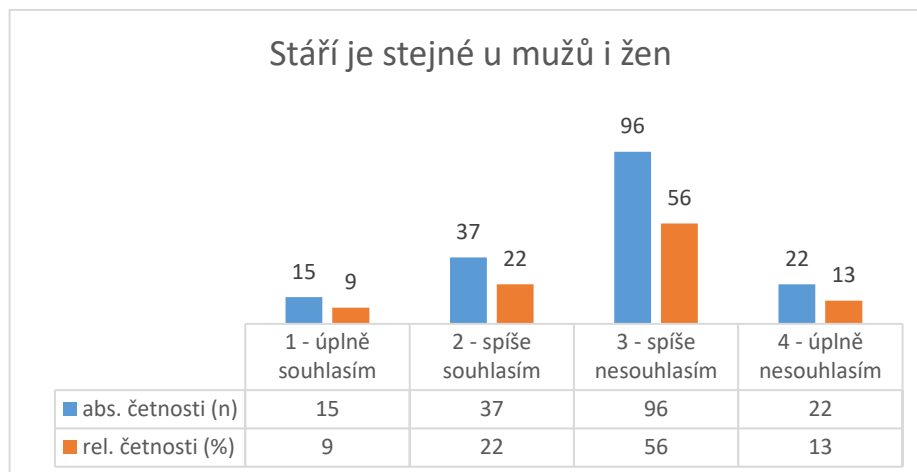
Z výsledků vyplývá, že naprostá většina s tvrzením souhlasí (79 %). Nejčastější volba byla spíše souhlasím, kterou vybralo 111 respondentů (65 %). S výrokem se zcela ztotožnilo 23 respondentů (14 %). 29 respondentů volilo odpověď spíše nesouhlasím (17 %), pouze 7 respondentů odpověď úplně nesouhlasím (4 %).

Graf 5 Položka č. 3 - Stáří je spojeno s moudrostí

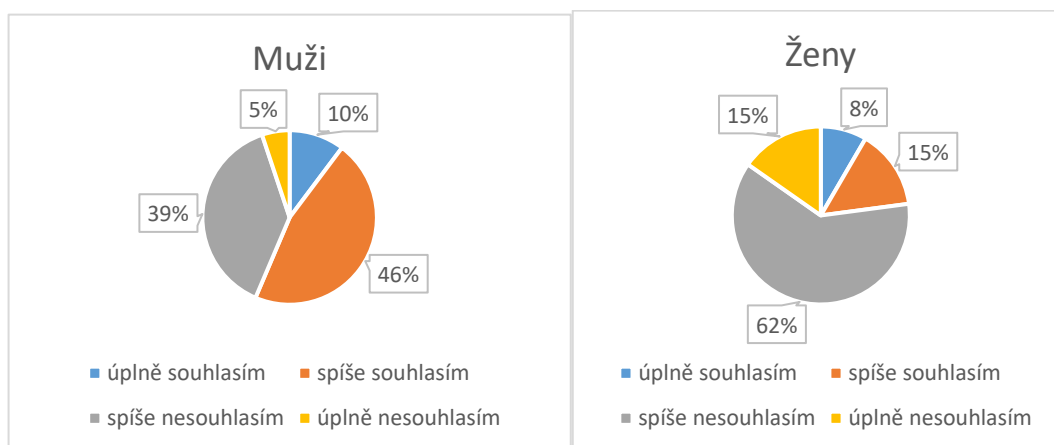
Položka č. 4: Stáří je stejné u mužů i žen

Zjistili jsme, že 118 (69 %) respondentů s tvrzením nesouhlasí. 96 (56 %) vybralo odpověď spíše nesouhlasím a 22 (13 %) respondentů se s výrokem neztotožnilo vůbec – úplně nesouhlasím. 52 (31 %) respondentů se domnívá, že stáří probíhá u mužů i žen stejně, kdy volbu spíše souhlasím uvedlo 37 (22 %) respondentů a s výrokem úplně souhlasí 15 (9 %).

Graf 6 Položka č. 4 - Stáří je stejné u mužů i žen

Zajímavé je porovnat data dle pohlaví. 77 % žen, ale jen 44 % mužů nesouhlasí s tím, že stáří mužů i žen je stejné. 56 % mužů nevidí ve stáří mužů a žen rozdíl. To samé se domnívá jen 23 % žen. Vzhledem k tomu, že se tento výrok využívá pro měření míry ageistických postojů, lze se domnívat, že muži vykazují v souvislosti s tímto tvrzením vyšší míru inklinace k ageismu.

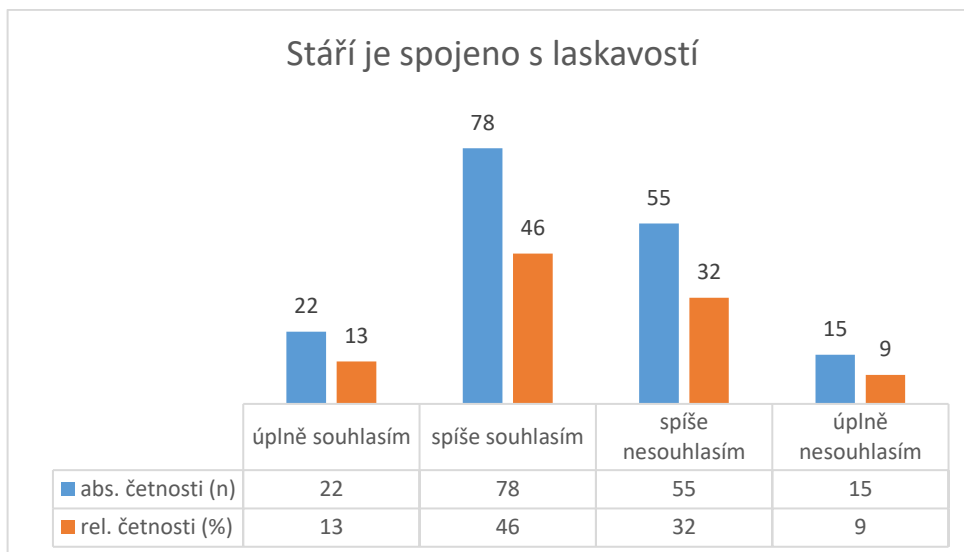

Graf 7 Stáří je stejné u mužů i žen – muži

Graf 8 Stáří je stejné u mužů i žen – ženy

Položka č. 5: Stáří je spojeno s laskavostí

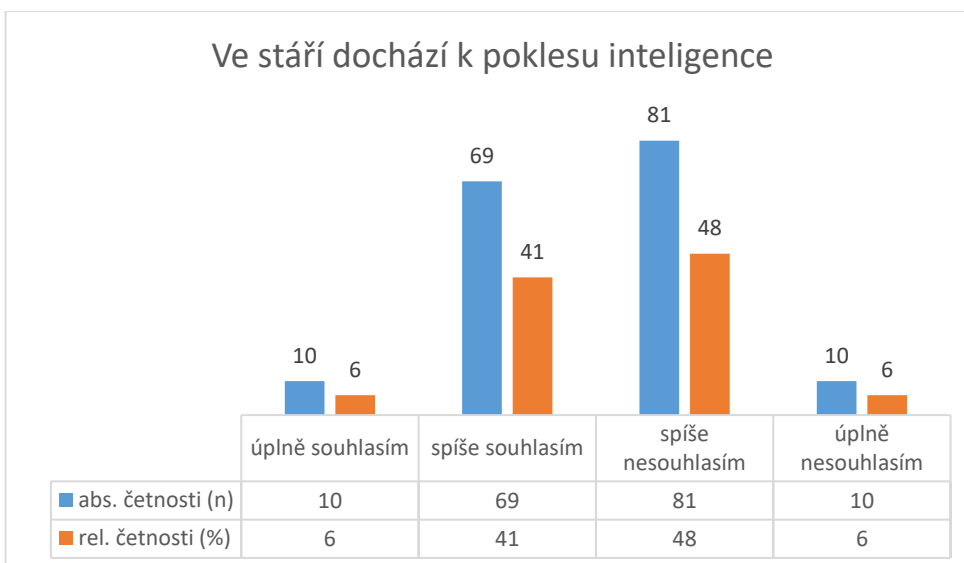
Výsledky nám ukázaly, že pro 100 respondentů (59 %) je stáří spojeno s laskavostí. Úplně souhlasí 22 respondentů (13 %). Polovina respondentů (n = 78; 46 %) spíše souhlasí, což je zároveň nejčastější volba. Spíše nesouhlasí 55 respondentů (32 %) a desetina respondentů úplně nesouhlasí (n = 15; 9 %). Ženy s výrokem souhlasí ve vyšší míře (63 %) než muži (46 %).

Graf 9 Položka č. 5 - Stáří je spojeno s laskavostí

Položka č. 6: Ve stáří dochází k poklesu inteligence

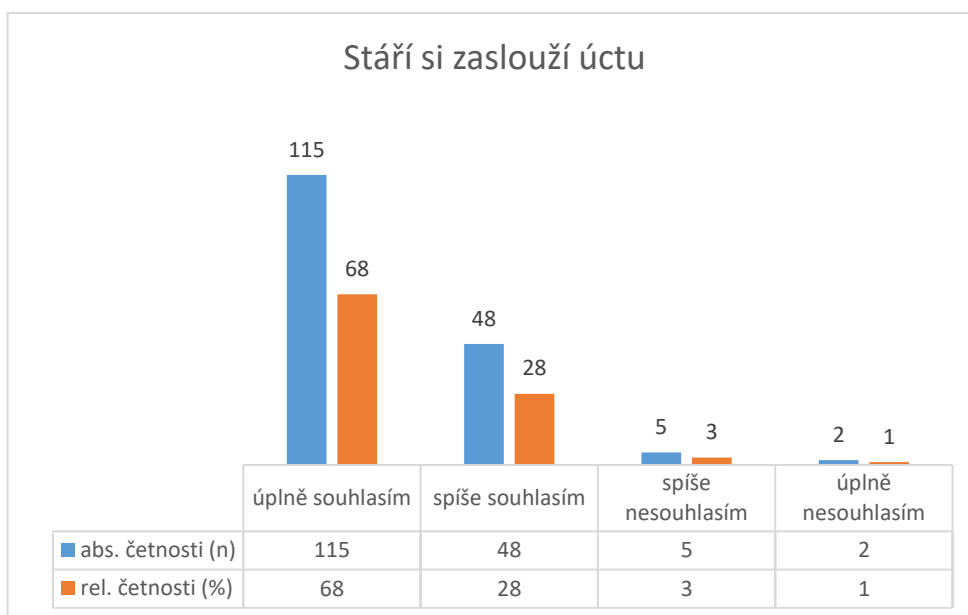
U této otázky jsme vycházeli z jednoho z mýtů stáří, že inteligence klesá s věkem. S tímto výrokiem nesouhlasí 91 respondentů (53 %), souhlasí 79 respondentů (47 %). Nejčastější volba byla spíše nesouhlasím, kterou zvolila polovina respondentů (48 %), následuje spíše souhlasím (n = 69; 40 %), shodně mělo zastoupení úplně souhlasím a úplně nesouhlasím (n = 10; 6 %). Muži s výrokiem souhlasí ve 44 %, neztotožňují se v 56 %. Ženy souhlasí ve 47 % a neztotožňují se v 53 %.

Graf 10 Položka č. 6 - Ve stáří dochází k poklesu inteligence

Položka č. 7: Stáří si zaslouží úctu

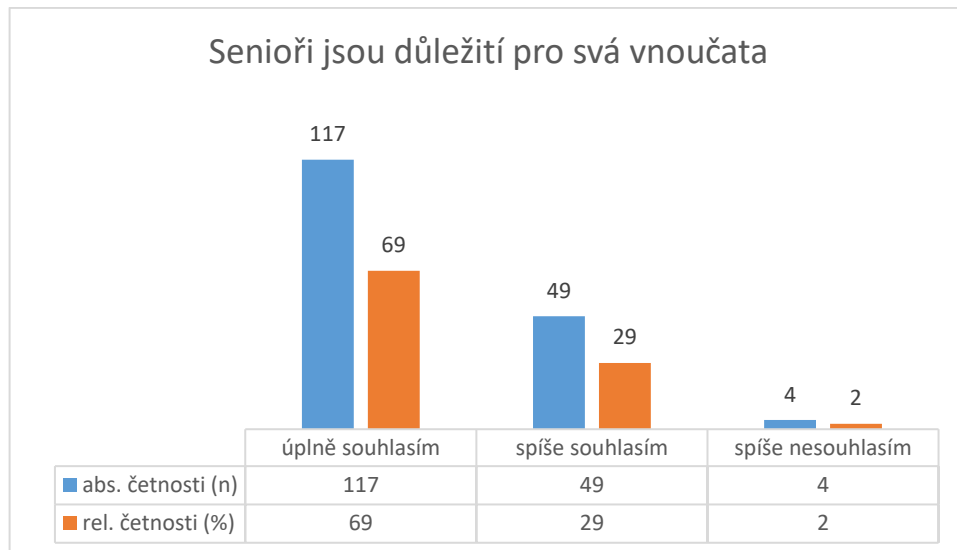
Z analýzy výsledků vidíme, že téměř všichni respondenti s výrokem souhlasili (n = 163; 98 %). Nejčastější volba byla úplně souhlasím (n = 115; 68 %), následuje spíše souhlasím (n = 48; 28 %). 5 respondentů spíše nesouhlasilo (3 %) a pouze 1 respondent úplně nesouhlasil (1 %).

Graf 11 Stáří si zaslouží úctu

Položka č. 8: Senioři jsou důležití pro svá vnoučata

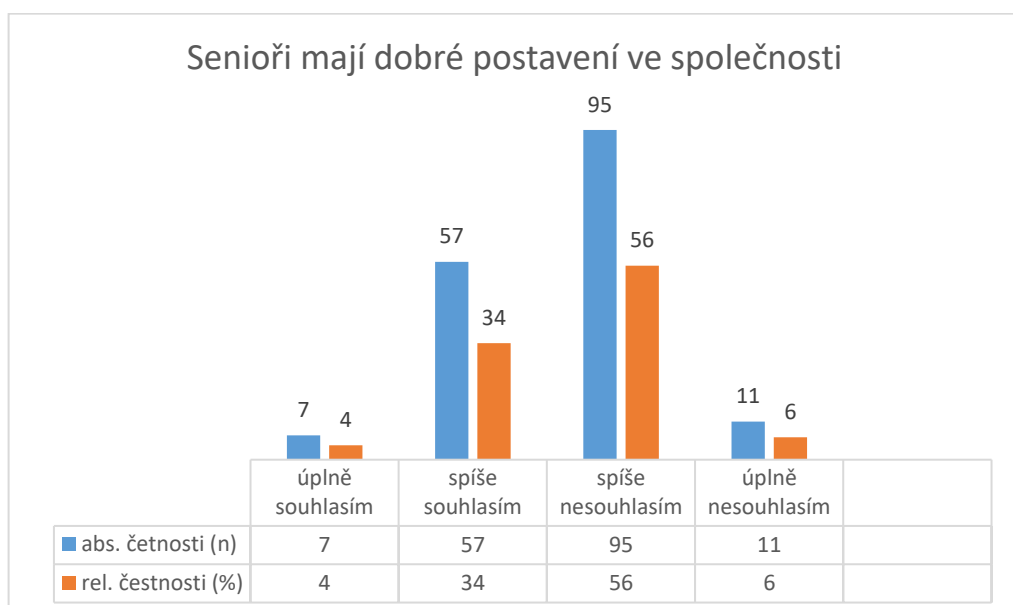
U tohoto výroku se téměř všichni respondenti přiklonili k souhlasu (98 %). 69 % z nich zvolilo úplně souhlasím (n = 117), 29 % spíše souhlasím (n = 49). Spíše nesouhlasili 4 respondenti (2 %). Nikdo nevybral volbu úplně nesouhlasím.

Graf 12 Senioři jsou důležití pro svá vnoučata

Položka č. 9: Senioři mají dobré postavení ve společnosti

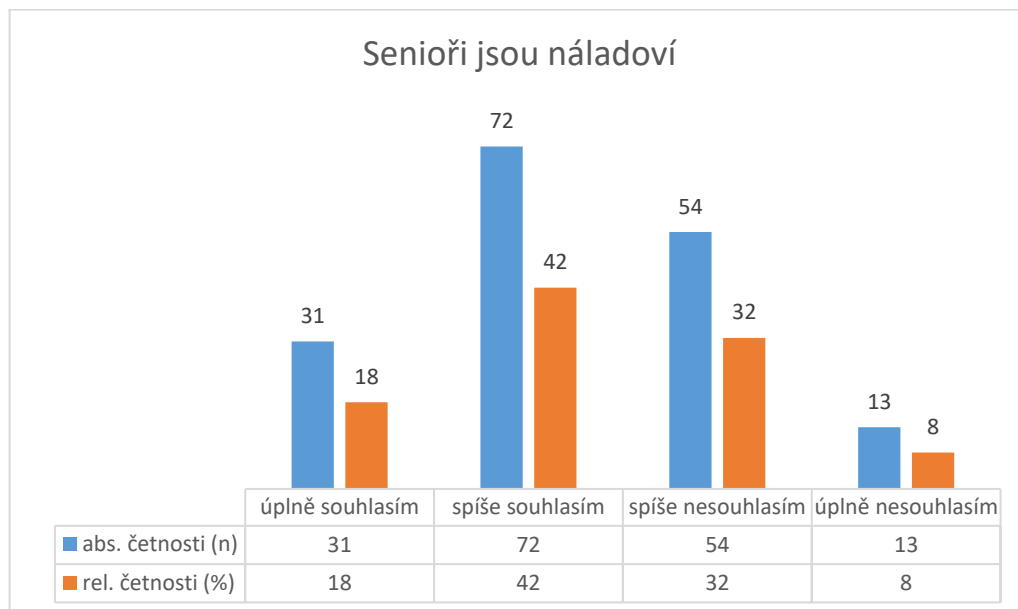
Většina respondentů nesouhlasila ($n = 106$; 62 %), z toho 56 % ($n = 95$) spíše a 6 % ($n = 11$) úplně. S výrokem spíše souhlasilo 57 respondentů (34 %) a úplně souhlasilo 7 (4 %). Z výsledků vyplývá, že nadpoloviční většina respondentů se domnívá, že postavení seniorů ve společnosti není dobré.

Graf 13 Senioři mají dobré postavení ve společnosti

Položka č. 10: Senioři jsou náladoví

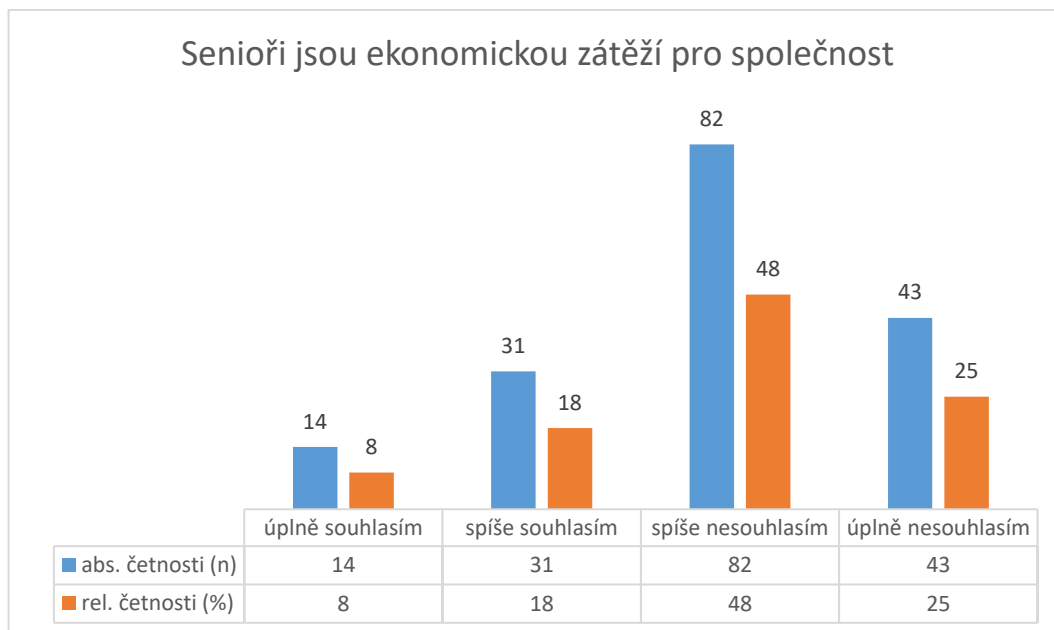
Náladovost si spojuje se seniory 103 respondentů (60 %), z toho 31 (18 %) úplně a 72 (42 %) spíše. 54 (32 %) respondentů s výrokem spíše nesouhlasí a 13 (8 %) úplně.

Graf 14 Senioři jsou náladoví

Položka č. 11: Senioři jsou ekonomickou zátěží pro společnost

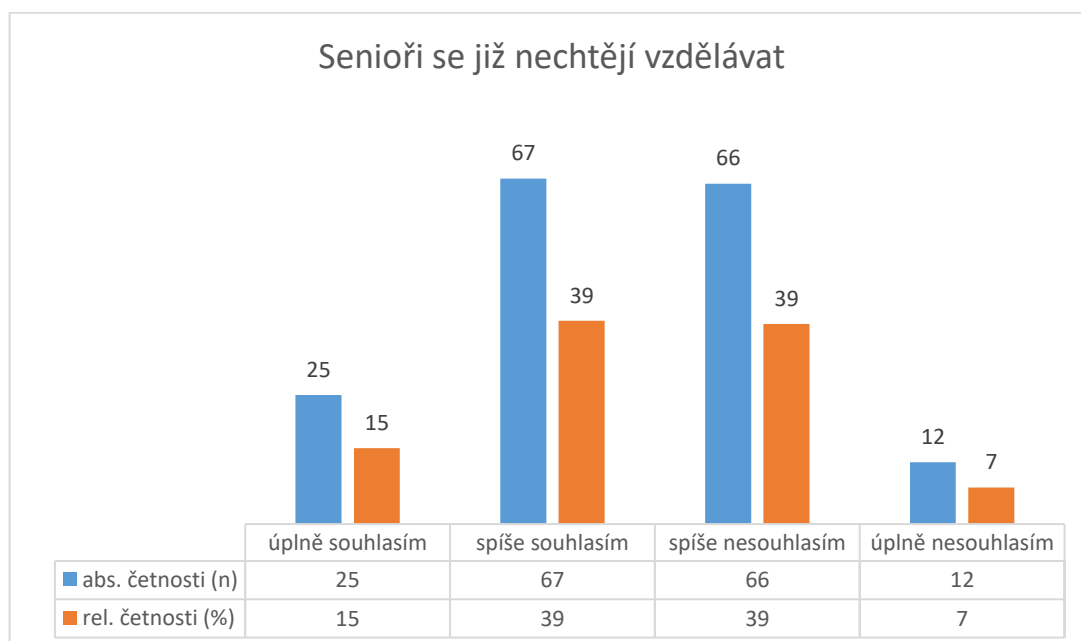
Tři čtvrtina (n = 125; 73 %) nepovažuje seniory za ekonomickou zátěž pro společnost. Spíše nesouhlasilo 48 % /n = 82) a úplně nesouhlasilo 25 % (n = 43). Naopak 45 (26 %) respondentů vnímá seniory jako ekonomickou zátěž pro společnost. Spíše souhlasilo 18 % (n = 31) a úplně souhlasilo 8 % (n = 14).

Graf 15 Senioři jsou ekonomickou zátěží pro společnost

Položka č. 12: Senioři se již nechtějí vzdělávat

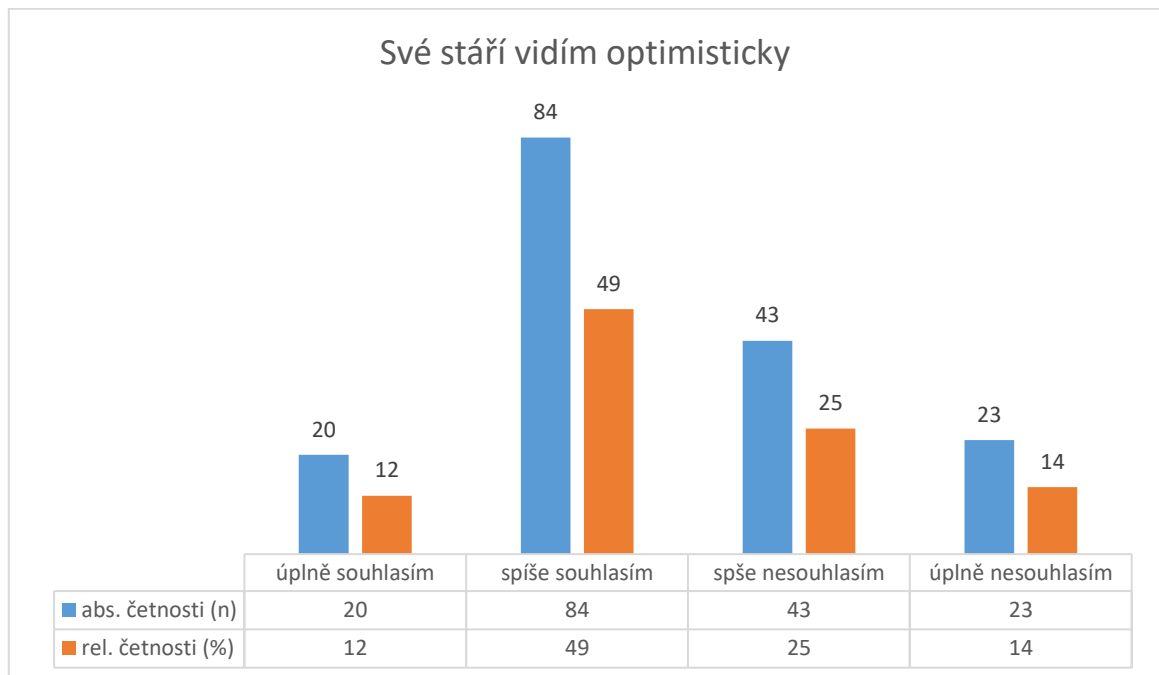
54 % (n = 92) respondentů se domnívá, že se senioři již nechtějí vzdělávat. Ke spíše souhlasím se přiklonilo 39 % (n = 67) a úplně souhlasím 15 % (n = 25). 78 respondentů si myslí, že se senioři vzdělávat chtějí, spíše nesouhlasilo 66 (39 %) a úplně nesouhlasilo 12 (7 %).

Graf 16 Senioři se již nechtějí vzdělávat

Položka č. 13: Svě stáří vidím optimisticky

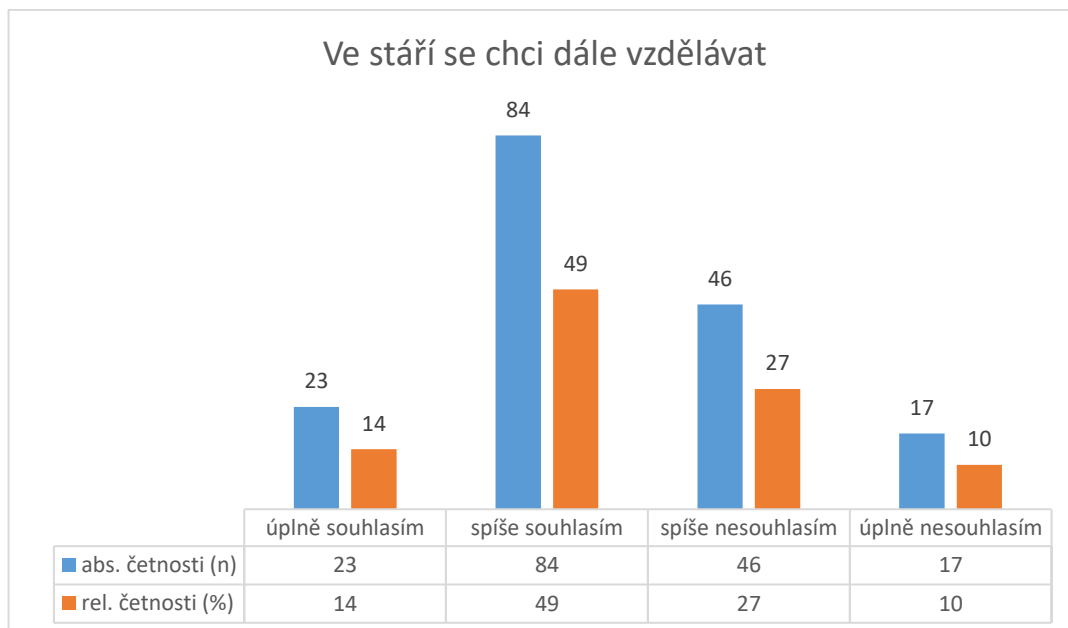
Svě stáří vidí do optimisticky 61 % respondentů (n = 104). S výrokem spíše souhlasilo 49 % (n = 84) a úplně souhlasilo 12 % (n = 20). 39 % (n = 66) respondentů má ze stáří obavy, s výrokem spíše nesouhlasilo 25 % (n = 43) a úplně nesouhlasilo 14 % (n = 23).

Graf 17 Svě stáří vidím optimisticky

Položka č. 14: Ve stáří se chci dále vzdělávat

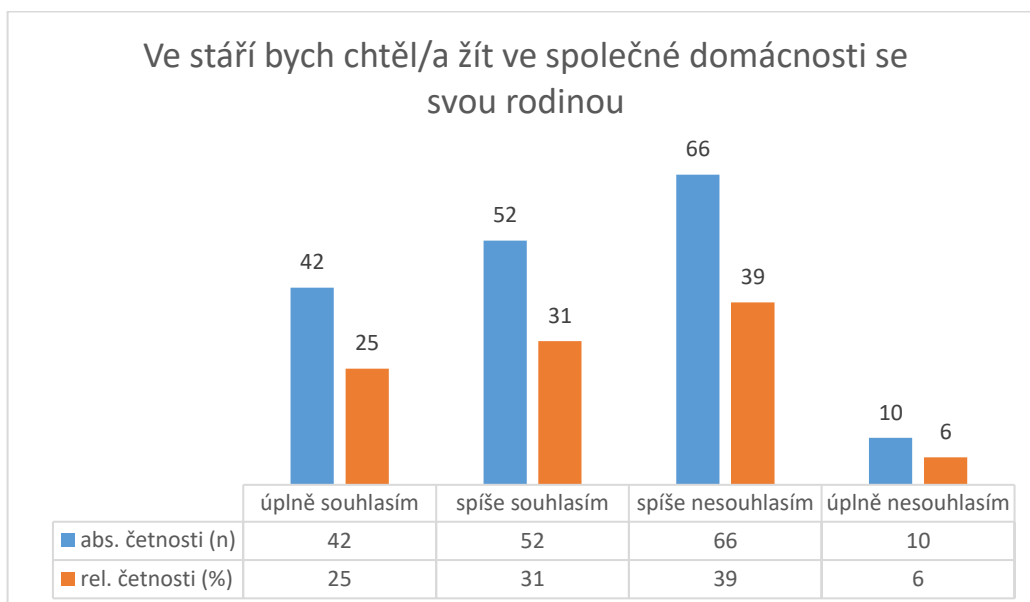
Chuť do dalšího vzdělávání ve stáří má většina respondentů (n = 107; 63 %). S výrokem spíše souhlasilo 49 % (n = 84) a úplně souhlasilo 14 % (n = 23). Naopak 37 % (n = 63) respondentů se nevzdělávat neplánuje, spíše nesouhlasilo 27 % (n = 46) a úplně nesouhlasilo 10 % (n = 17).

Graf 18 Ve stáří se chci dále vzdělávat

Položka č. 15: Ve stáří bych chtěl/a žít ve společné domácnosti se svou rodinou

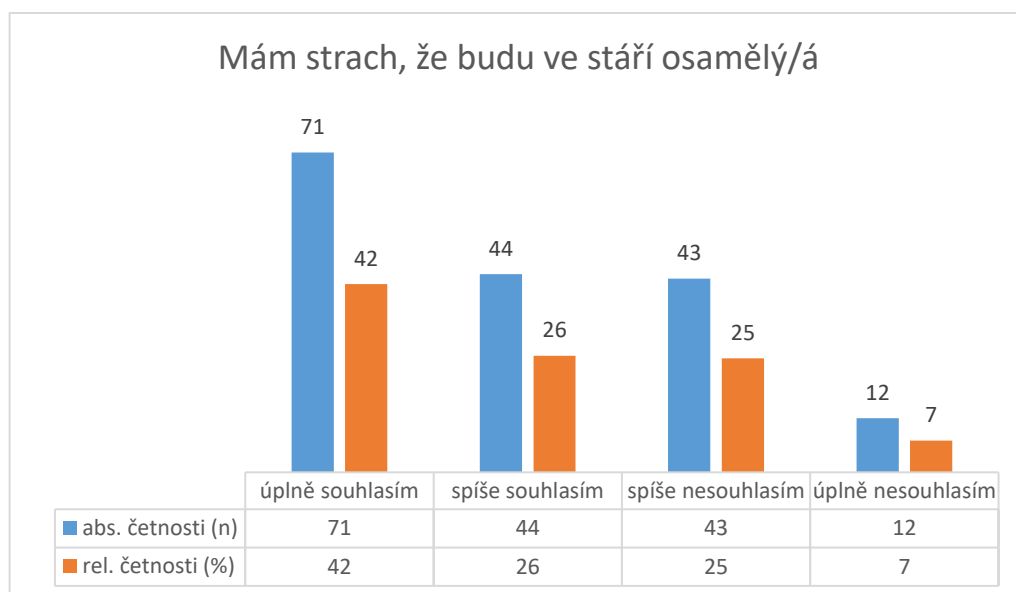
Se svou rodinou ve společné domácnosti by ve stáří chtělo žít 56 % (n = 94) respondentů, s výrokem spíše souhlasilo 31 % (n = 52) a úplně souhlasilo 25 % (n = 42). 45 % (n = 76) respondentů by nechtělo ve stáří sdílet společnou domácnost se svou rodinou.

Graf 19 Ve stáří bych chtěl/a žít ve společné domácnosti se svou rodinou

Položka č. 16: Mám strach, že budu ve stáří osamělý/á

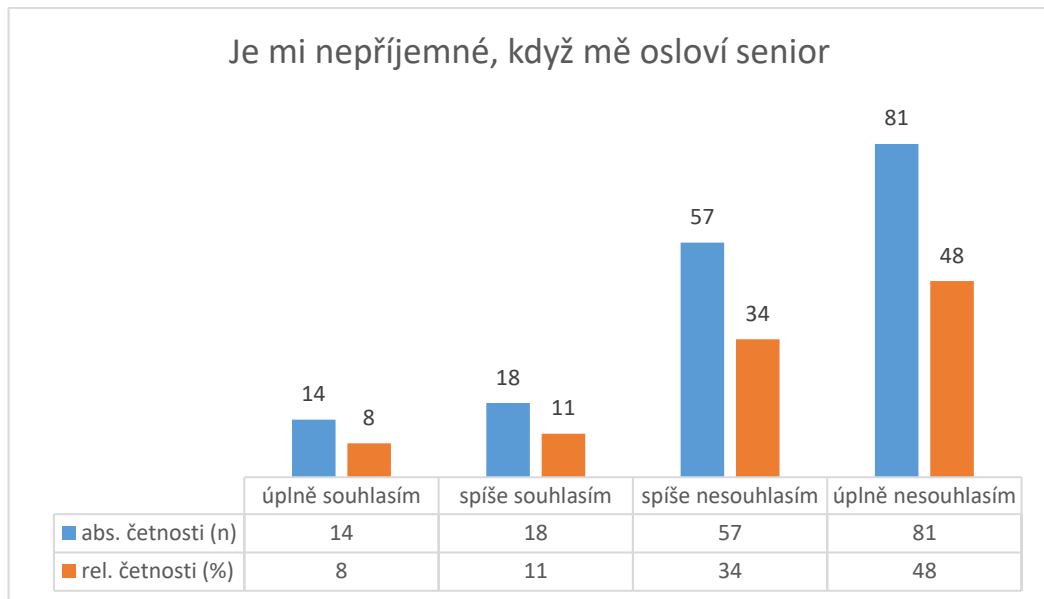
Strach z osamělosti ve stáří vyjádřila většina respondentů ($n = 115$; 68 %), z toho spíše souhlasilo s výrokem 26 % ($n = 44$) a úplně souhlasilo 42 % ($n = 71$). 32 % ($n = 55$) respondentů se neobává osamělosti ve stáří, spíše nesouhlasilo 25 % ($n = 43$) a úplně nesouhlasilo 7 % ($n = 12$).

Graf 20 Mám strach, že budu ve stáří osamělý/á

Položka č. 17: Je mi nepříjemné, když mě osloví senior

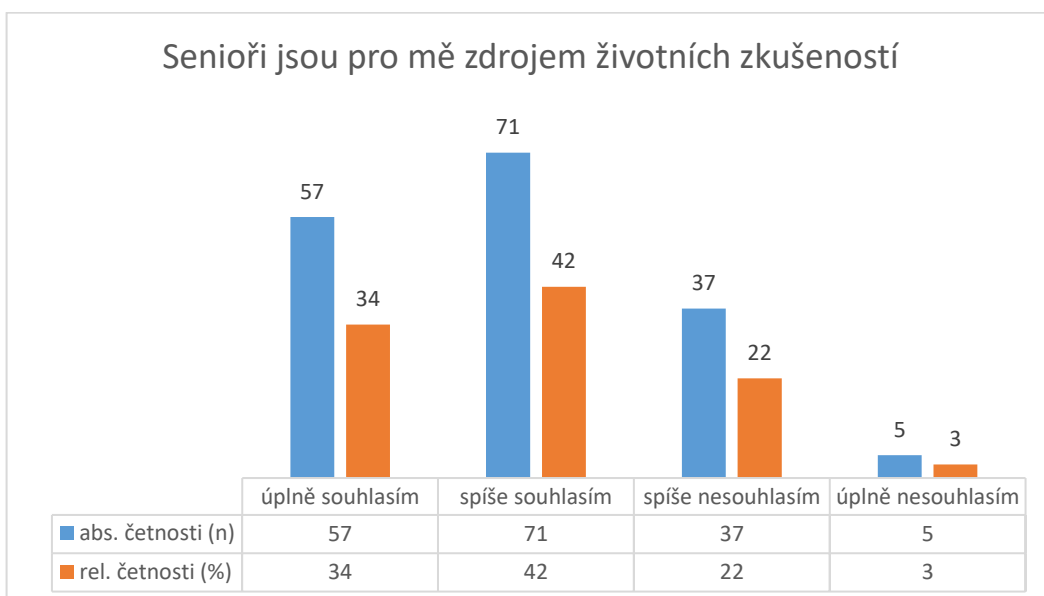
Téměř všichni respondenti ($n = 138$, 82 %) nevnímají negativně, když je osloví senior. Spíše nesouhlasilo 34 % ($n = 57$) a úplně nesouhlasilo 48 % ($n = 81$). Jako nepříjemné vnímá, když je osloví senior, 19 % ($n = 32$) respondentů. S výrokem spíše souhlasilo 11 % ($n = 18$) a úplně souhlasilo 8 % ($n = 14$).

Graf 21 Je mi nepříjemné, když mě osloví senior

Položka č. 18: Senioři jsou pro mě zdrojem životních zkušeností

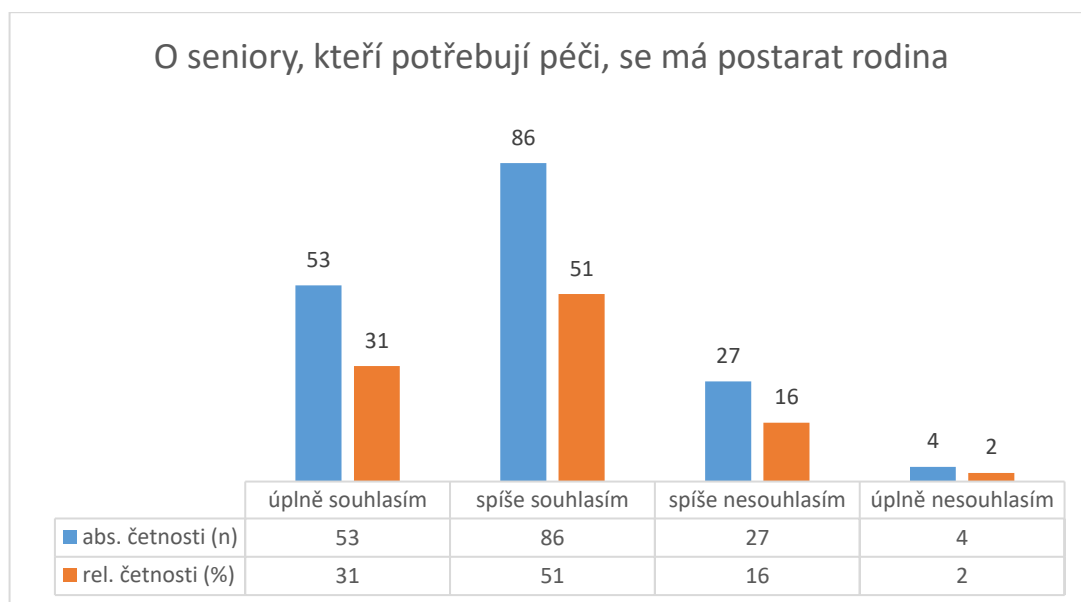
Zdrojem životních zkušeností jsou senioři pro 76 % (n = 128) respondentů. Spíše souhlasilo 42 % (n = 71) a úplně souhlasilo 34 % (n = 57). Naopak 25 % (n = 42) respondentů nevnímá seniory jako zdroj životních zkušeností, spíše nesouhlasilo 22 % (n = 37) a úplně nesouhlasily 3 % (n = 5).

Graf 22 Senioři jsou pro mě zdrojem životních zkušeností

Položka č. 19: O seniory, kteří potřebují péči, se má postarat rodina

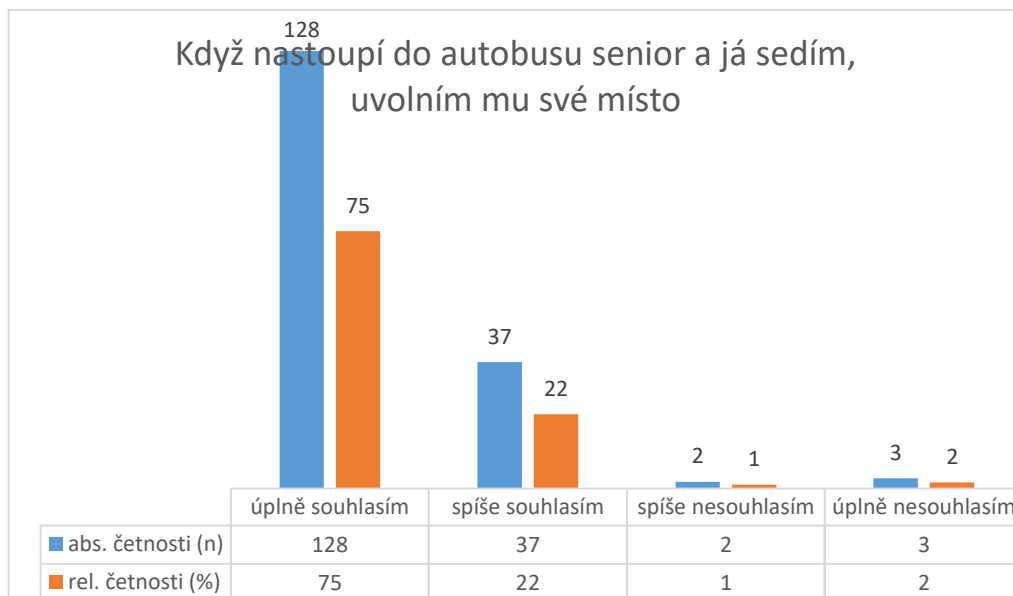
Z vyhodnocení výsledků šetření vyplývá, že 82 % (n = 139) respondentů si myslí, že o seniory, kteří potřebují péči, se má postarat rodina. Spíše souhlasilo 51 % (n = 86) a úplně souhlasilo 31 % (n = 53). Jen 18 % (n = 31) respondentů nesouhlasí, že by se o seniory, kteří potřebují péči, měla postarat rodina. Spíše nesouhlasí 16 % (n = 27) a úplně nesouhlasí pouhé 2 % (n = 4).

Graf 23 O seniory, kteří potřebují péči, se má postarat rodina

Položka č. 20: Když nastoupí do autobusu senior a já sedím, uvolním mu své místo

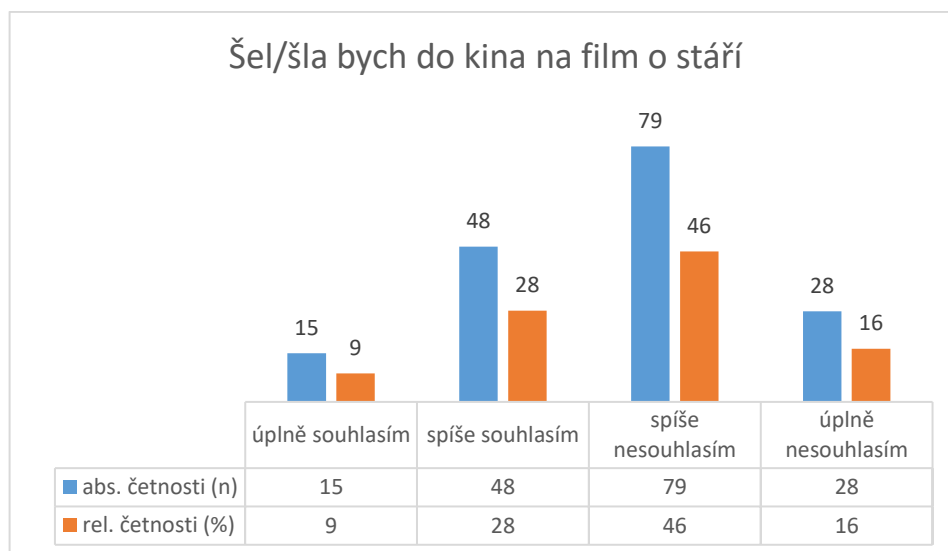
U této položky jsme zaznamenali téměř u všech respondentů souhlas (n = 165; 97 %). Spíše souhlasilo 22 % (n = 37) a úplně souhlasilo 75 % (n = 128), což byla současně nejčastější volba. Jen 5 respondentů nesouhlasilo (3 %), z toho spíše nesouhlasili 2 (1 %) a úplně nesouhlasili 3 (2 %).

Graf 24 Když nastoupí do autobusu senior a já sedím, uvolním mu své místo

Položka č. 21: Šel/šla bych do kina na film o stáří

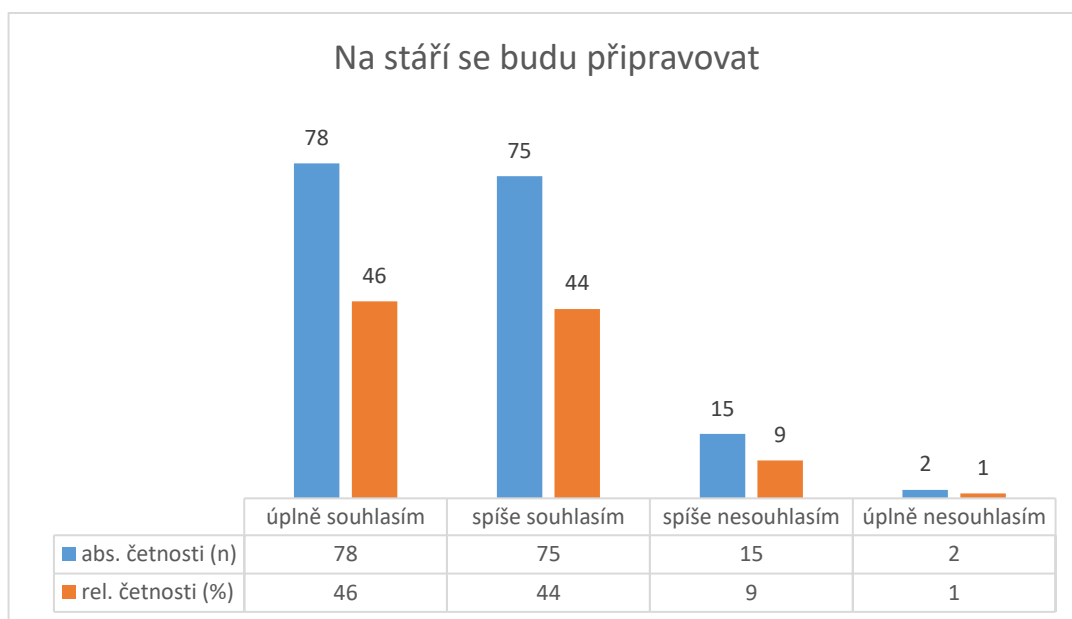
Většina respondentů ($n = 107$; 62 %) by nešla do kina na film zabývající se tematikou stáří. S výrokem spíše nesouhlasilo 46 % ($n = 79$) a úplně nesouhlasilo 16 % ($n = 28$). Takto zaměřený film by navštívilo 37 % ($n = 63$) respondentů, spíše souhlasilo 28 % ($n = 48$) a úplně souhlasilo 9 % ($n = 15$). Ve filmech o stáří může přitom mládež načerpat informace o této věkové skupině a tím nejen pochopit její uvažování, ale také se jí více přiblížit.

Graf 25 Šel/šla bych do kina na film o stáří

Položka č. 22: Na stáří se budu připravovat

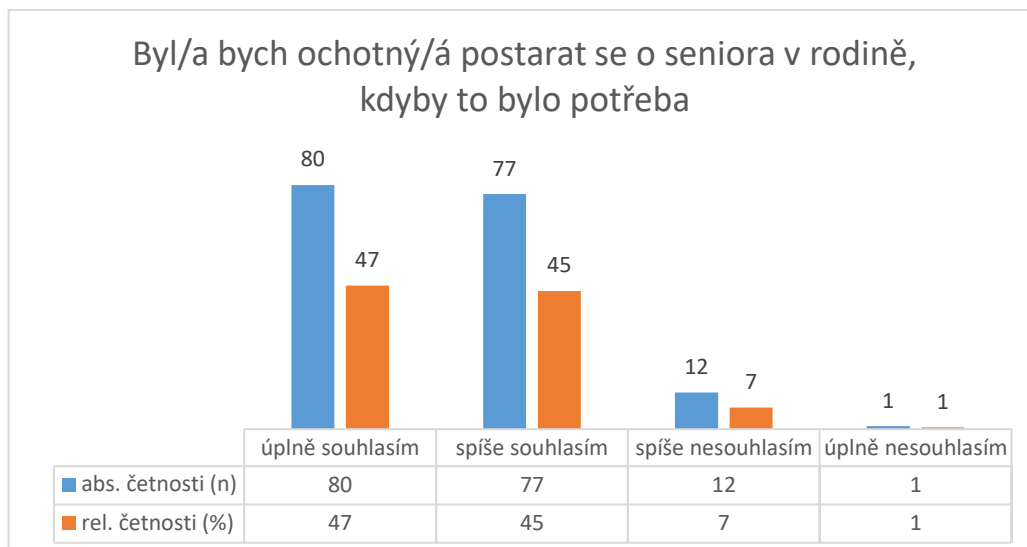
Téměř všichni respondenti ($n = 153$; 90 %) se pozitivně vyjádřili k možnosti se na stáří předem připravit. Spíše souhlasilo 44 % ($n = 75$) a úplně souhlasilo 46 % ($n = 78$). Desetina respondentů ($n = 17$, 10 %) se na stáří neplánuje připravovat. Spíše nesouhlasilo 15 respondentů (9 %) a 2 respondenti úplně nesouhlasili (1 %).

Graf 26 Na stáří se budu připravovat

Položka č. 23: Byl/a bych ochotný/á postarat se o seniora v rodině, kdyby to bylo potřeba

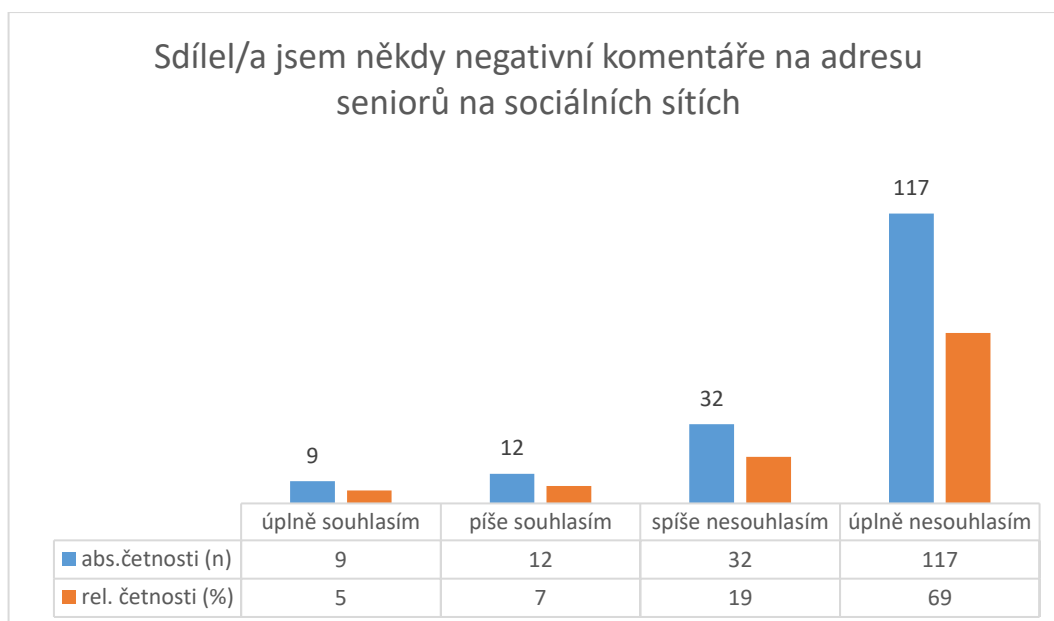
Také u této položky se téměř všichni respondenti ($n = 157$; 92 %) přiklonili k souhlasu. Spíše souhlasilo 45 % ($n = 77$) a úplně souhlasilo 47 % ($n = 80$). 8 % ($n = 13$) respondentů by nebylo ochotných se postarat o seniora v rodině. Spíše nesouhlasilo 12 respondentů (7 %) a 1 respondent (1 %) nesouhlasil úplně.

Graf 27 Byl/a bych ochotný/á postarat se o seniora v rodině, kdyby to bylo potřeba

Položka č. 24: Sdílel/a jsem někdy negativní komentáře na adresu seniorů na sociálních sítích

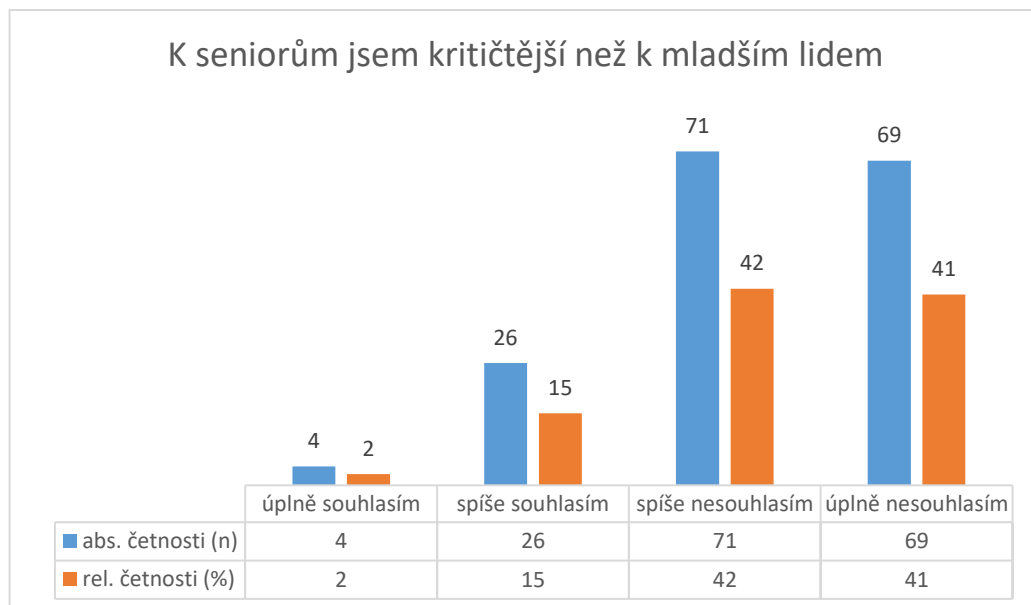
Téměř všichni respondenti ($n = 149$; 88 %) nesdíleli negativní komentáře na adresu seniorů na sociálních sítích. Spíše nesouhlasilo 19 % ($n = 32$) a úplně nesouhlasilo 69 % ($n = 117$). Ke sdílení negativních komentářů na adresu seniorů na sociálních sítích se přihlásilo 17 respondentů (12 %). Z toho 12 (7 %) respondentů spíše souhlasilo s výrokem a 9 (5 %) respondentů souhlasilo úplně.

Graf 28 Sdílel/a jsem někdy negativní komentáře na adresu seniorů na sociálních sítích

Položka č. 25: K seniorům jsem kritičtější než k mladším lidem

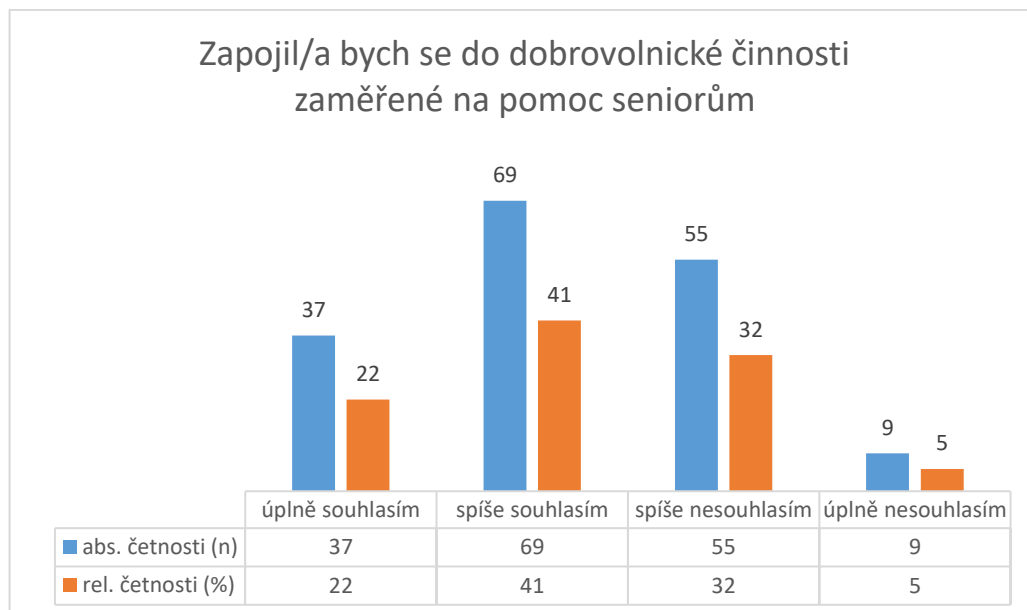
140 (83 %) respondentů nesouhlasilo s tím, že jsou k seniorům kritičtější než k mladším lidem. Spíše nesouhlasilo 42 % (n = 71) a úplně nesouhlasilo 41 % (n = 69). S výrokem se ztotožnilo 17 % (n = 30) respondentů, z toho spíše souhlasilo 15 % (n = 26) a úplně souhlasili 4 (2 %).

Graf 29 K seniorům jsem kritičtější než k mladším lidem

Položka č. 26: Zapojil/a bych se do dobrovolnické činnosti zaměřené na pomoc seniorům

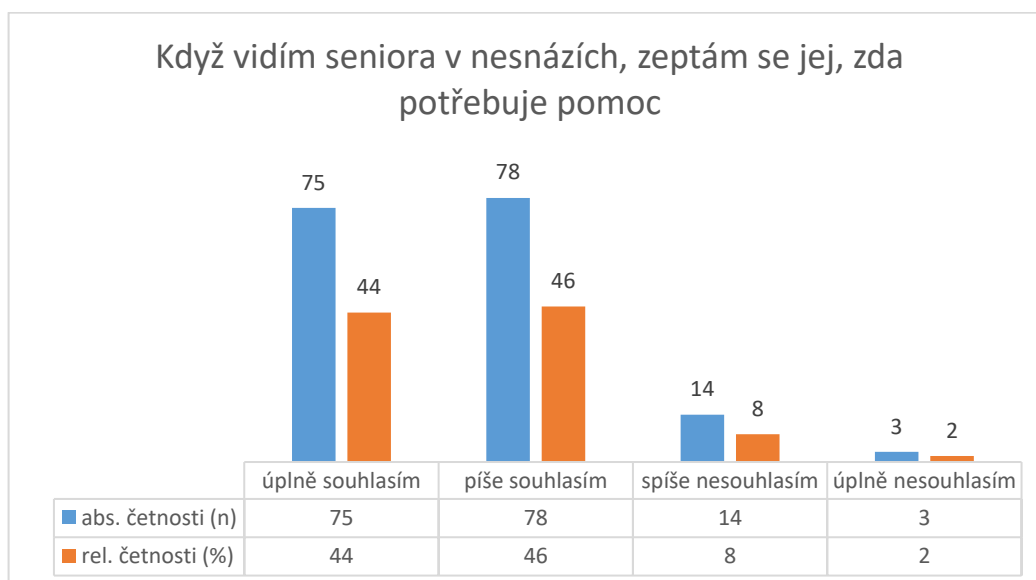
Ochotu k dobrovolnické činnosti zaměřené na pomoc seniorům vyjádřila většina respondentů (n = 106; 63 %). Spíše souhlasilo 41 % (n = 69) a úplně souhlasilo 22 % (n = 37). S výrokem nesouhlasilo 37 % (n = 64) respondentů, z toho spíše nesouhlasilo 32 % (n = 55) a úplně nesouhlasilo 5 % (n = 9).

Graf 30 Zapojil/a bych se do dobrovolnické činnosti zaměřené na pomoc seniorům

Položka č. 27: Když vidím seniora v nesnázích, zeptám se jej, zda potřebuje pomoc

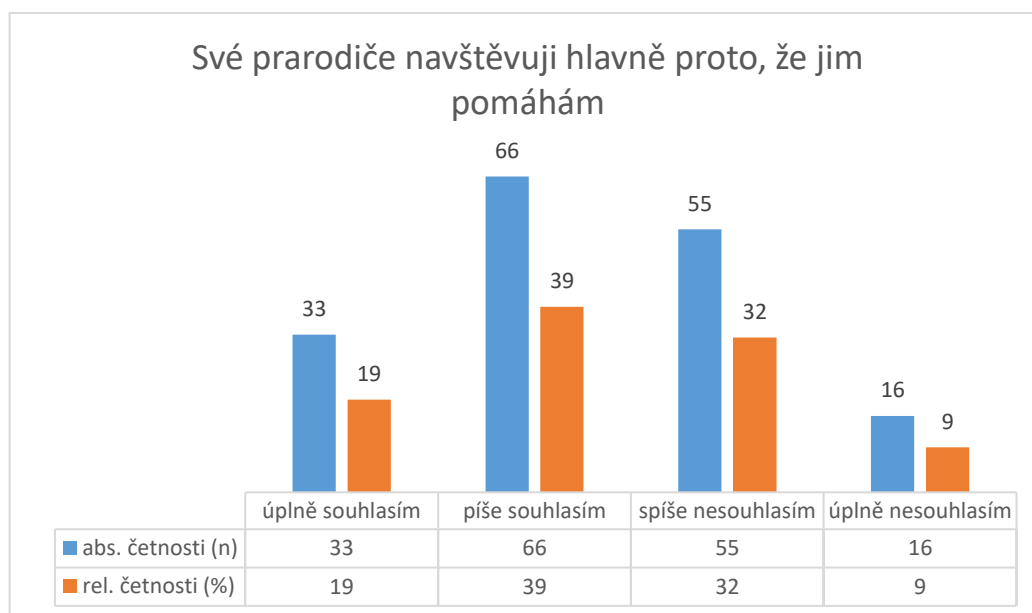
Ochotu pomoci seniorovi v nesnázích jsme zjistili u téměř všech respondentů ($n = 153$; 90 %). S výrokem spíše souhlasilo 46 % ($n = 78$) a úplně souhlasilo 44 % ($n = 75$). Naopak 10 % ($n = 17$) respondentů by nenabídlo pomoc seniorovi v nesnázích. 8 % ($n = 14$) spíše nesouhlasilo a 2 % ($n = 3$) úplně nesouhlasilo.

Graf 31 Když vidím seniora v nesnázích, zeptám se jej, zda potřebuje pomoc

Položka č. 28: Své prarodiče navštěvuji hlavně proto, že jim pomáhám

Respondenti se v nadpoloviční většině ztotožnili s uvedeným výrokem (n = 99; 58 %). Spíše souhlasilo 39 % (n = 66) a úplně souhlasilo 19 % (n = 33). S výrokem nesouhlasilo 41 % (n = 71) respondentů, z toho spíše nesouhlasilo 32 % (n = 55) a úplně nesouhlasilo 9 % (n = 16).

Graf 32 Své prarodiče navštěvuji hlavně proto, že jim pomáhám

7.1 Výzkumné otázky

1. Jaké postoje zaujímá mládež ke stáří z pohledu kognitivní složky?

Kognitivní složku postojů mládeže ke stáří měřily následující položky v dotazníku:

Stáří je spojeno s moudrostí. (položka č. 3)

Stáří je stejné u mužů i žen. (položka č. 4)

Stáří je spojeno s laskavostí. (položka č. 5)

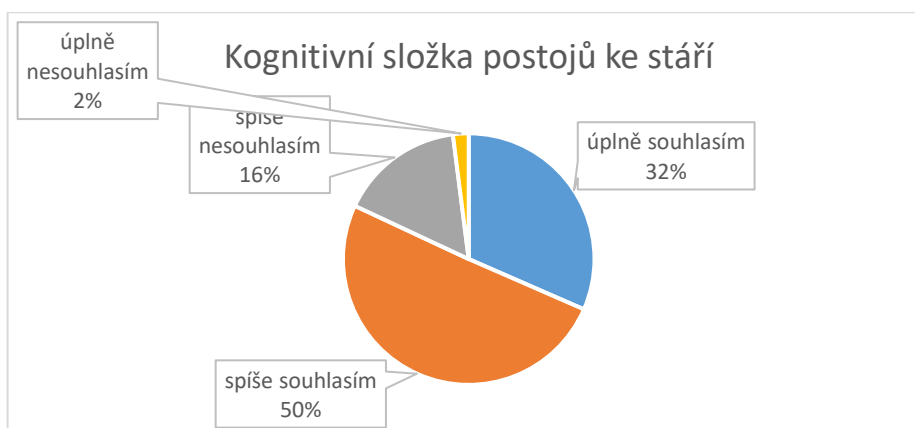
Ve stáří dochází k poklesu inteligence. (položka č. 6)

Stáří si zaslouží úctu. (položka č. 7)

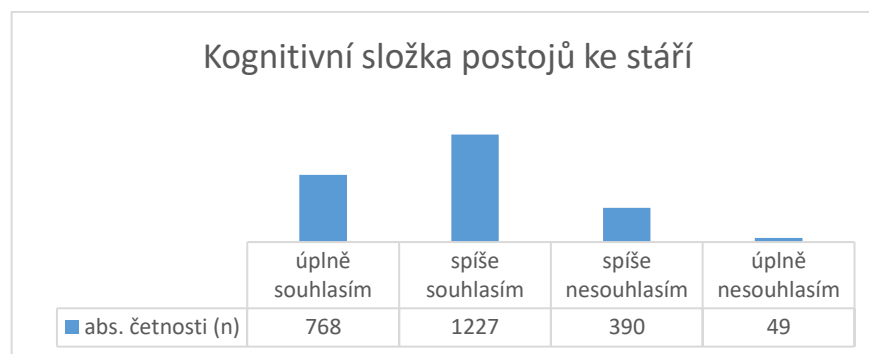
Položky č. 4 a č. 6 byly v reverzní podobě a bylo třeba je před vyhodnocením přepólovat.

Respondenti posuzovali na škále míru souhlasu či nesouhlasu s výroky, které měřily kognitivní složku postojů ke stáří. Po vyhodnocení kognitivní komponenty postojů ke stáří jsme získali následující data:

Polovina respondentů (50 %) s výroky „spíše souhlasila“. 32 % respondentů se přiklonilo k volbě „úplně souhlasím“. Následuje „spíše nesouhlasím“ (16 %). S odpovědí „úplně nesouhlasím“ se ztotožnilo pouze 2 % respondentů.

Graf 33 Kognitivní složka postojů ke stáří (%)

Graf 34 Kognitivní složka postojů ke stáří

Položka	úplně	spíše	spíše	úplně	celkem	průměr
	souhlasím - 4	souhlasím - 3	nesouhlasím - 2	nesouhlasím - 1		
Stáří je spojeno s moudrostí.	92	333	58	7	490	2,88
Stáří je stejné u mužů i žen.	88	288	74	15	465	2,74
Stáří je spojeno s laskavostí.	88	234	110	15	447	2,63
Ve stáří dochází k poklesu inteligence.	40	243	138	10	431	2,54
Stáří si zaslouží úctu.	460	129	10	2	601	3,54
celkem	768	1227	390	49	2434	2,86

Tabulka 2 Kognitivní složka postojů ke stáří

U výroku „Stáří je spojeno s moudrostí“ byla nejčastější volba *spíše souhlasím*. Průměrná hodnota na škále dosáhla 2,88. S výrokem „Stáří je stejné u mužů i žen“ nesouhlasilo 118 respondentů, což činilo 70 % ze všech. Průměrné skóre dosáhlo 2,74. Výrok „Stáří je spojeno s laskavostí“ byl pozitivně hodnocen 58 % respondentů s průměrným skóre 2,63. U výroku „Ve stáří dohází k poklesu inteligence“ jsme zaznamenali nejčastější odpověď *spíše nesouhlasím* s průměrným skóre 2,54. To je zároveň nejnižší skóre u kognitivní složky postojů ke stáří. U této položky se polovina respondentů domnívala, že s věkem klesá inteligence. Nejvyšší pozitivní skóre (3,54) obdržel výrok „Stáří si zaslouží úctu“. Zde se s výrokiem ztotožnili téměř všichni respondenti (96 %). Můžeme konstatovat, že respondenti si váží stáří a projevují mu zaslouženou úctu. Z výsledků vyplývá, že většina respondentů vnímá stáří z pohledu kognitivní složky postojů silně pozitivně. Průměrné skóre dosáhlo vysoké hodnoty 2,86. Dá se konstatovat, že představa a vnímání mládeže fenoménu stáří se nese v silně pozitivním duchu.

2. Jaké postoje zaujímá mládež k seniorům z pohledu kognitivní složky?

Kognitivní složku postojů mládeže k seniorům měří následující položky v dotazníku:

Senioři jsou důležití pro svá vnoučata. (položka č. 8)

Senioři mají dobré postavení ve společnosti. (položka č. 9)

Senioři jsou náladoví. (položka č. 10)

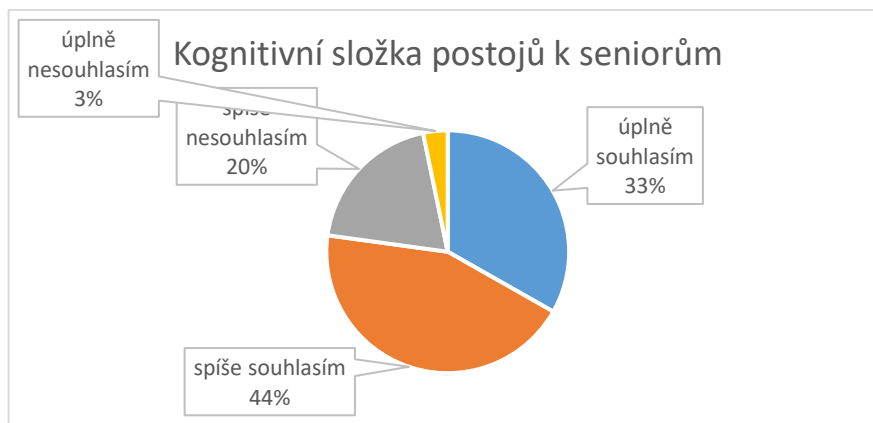
Senioři jsou ekonomickou zátěží pro společnost. (položka č. 11)

Senioři se již nechtějí vzdělávat (položka č. 12)

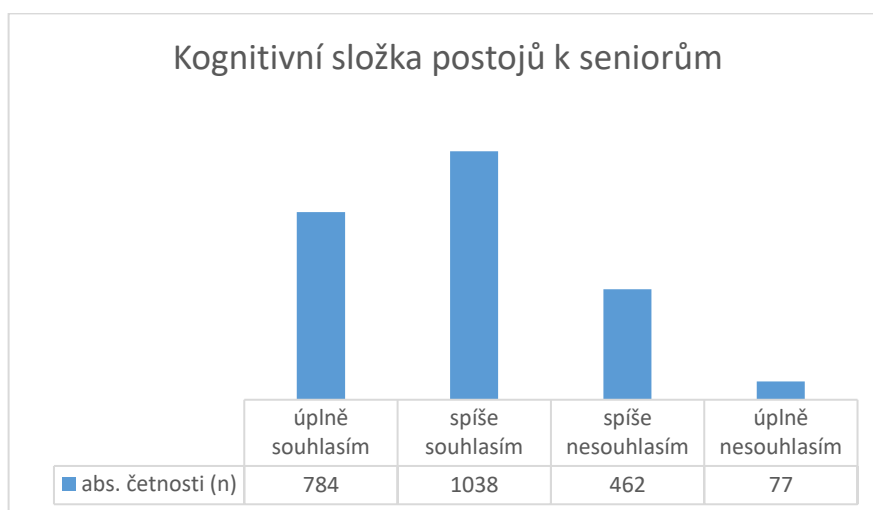
Položky č. 9., 10., 11., 12. byly v reverzní podobě a bylo třeba je před zpracováním přepólovat.

Respondenti posuzovali na škále míru souhlasu či nesouhlasu s výroky, které měřily kognitivní složku postojů k seniorům. Po vyhodnocení kognitivní komponenty postojů k seniorům jsme získali následující data:

Nejčastěji se respondenti přiklonili k volbě „**spíše souhlasím**“, kterou zvolila téměř polovina respondentů (44 %). 33 % respondentů zvolilo „úplně souhlasím“. Následuje „spíše nesouhlasím“ (20 %). Pouze 3 % respondentů vybralo odpověď „úplně nesouhlasím“.

Graf 35 Kognitivní složka postojů k seniorům (%)

Graf 36 Kognitivní složka postojů k seniorům

Položka	úplně souhlasím - 4	spíše souhlasím - 3	spíše nesouhlasím - 2	úplně nesouhlasím - 1	celkem	průměr
	Senioři jsou důležití pro svá vnoučata.	468	147	8		
Senioři mají dobré postavení ve společnosti.	44	285	114	7	450	2,65
Senioři jsou náladoví.	52	162	144	31	389	2,29
Senioři jsou ekonomickou zátěží pro společnost.	172	246	62	14	494	2,91
Senioři se již nechtějí vzdělávat.	48	198	134	25	405	2,38
celkem	784	1038	462	77	2361	2,78

Tabulka 3 Kognitivní složka postojů k seniorům

Výrok „Senioři jsou důležití pro svá vnoučata“ získal největší skóre 3,66, které je téměř na hranici škály. Znamená to, že mládež vnímá seniory jako velmi důležitou osobu v životě vnoučat. Pouhých 8 respondentů zvolilo odpověď *spíše nesouhlasím* a žádný si nemyslí, že by senioři nebyli důležití pro svá vnoučata. S výrokem „Senioři mají dobré postavení ve společnosti“ většina respondentů nesouhlasila (62 %). Průměrné skóre dosáhlo 2,65.

Důvodem může být obraz seniorů v médiích, kdy se řeší jejich špatná ekonomická situace. Vliv má určitě i současná pandemie, která se negativně dotýká právě seniorů. U výroku „Senioři jsou náladoví“ se přiklonila většina k souhlasu. 60 % respondentů vnímá seniory jako náladové. Skóre činilo 2,29, což je hodnocení zhruba na neutrální úrovni. Způsobeno to může být zkušeností mládeže s podrážděným chováním ze strany seniorů. Velmi pozitivní zjištění jsme získali u výroku „Senioři jsou ekonomickou zátěží pro společnost“. Téměř tři čtvrtina respondentů s tímto tvrzením nesouhlasí. Průměrné skóre 2,91 směřuje k velmi pozitivnímu postoji. Určitě nás těší, že v dnešní době, kdy se řeší zvyšování důchodů, příspěvky na zdravotnické pomůcky v souvislosti s pandemií, zdarma zasílané roušky a respirátory, mládež nevnímá seniory jako ekonomickou zátěž pro společnost. U výroku „Senioři se již nechtějí vzdělávat“ nebyli respondenti jednotní. Skóre 2,38 značí, že se v odpovědích rozdělili na dvě téměř stejné skupiny. 54 % z nich s výrokem souhlasí, 46 % nesouhlasí. Předpokládáme, že respondenti, kteří se přiklonili k nesouhlasu, mají ve svém okolí osoby v seniorském věku, které se dalšímu vzdělávání věnují.

Průměrné skóre kognitivní složky postojů k seniorům vychází 2,78, což je velmi pozitivní výsledek. Tato hodnota představuje nejčastější volbu respondentů *spíše souhlasím*. Můžeme konstatovat, že respondenti vykazují silně pozitivní myšlenky a mínění o seniorech.

3. Jaké postoje zaujímá mládež ke stáří z pohledu afektivní složky

Afektivní (citovou, emoční) složku postojů mládeže ke stáří měřily následující položky dotazníku:

Své stáří vidím optimisticky. (položka č. 13)

Ve stáří se chci dále vzdělávat. (položka č. 14)

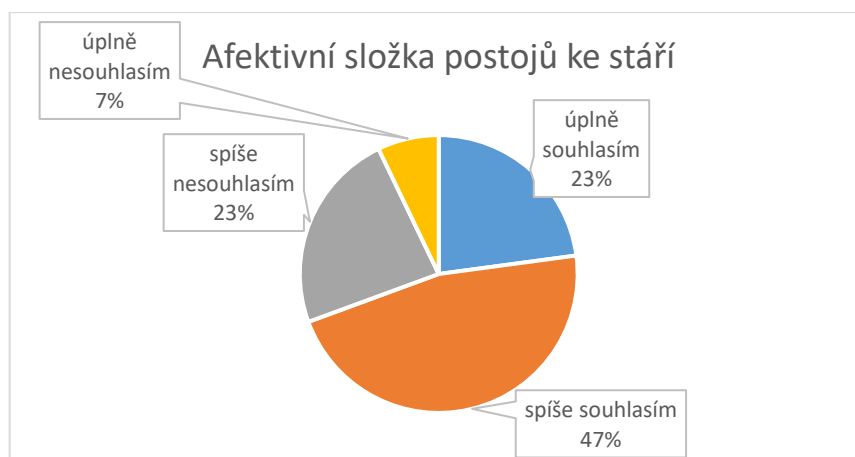
Ve stáří bych chtěl/a žít ve společné domácnosti se svou rodinou. (položka č. 15)

Mám strach, že budu ve stáří osamělý/á. (položka č. 16)

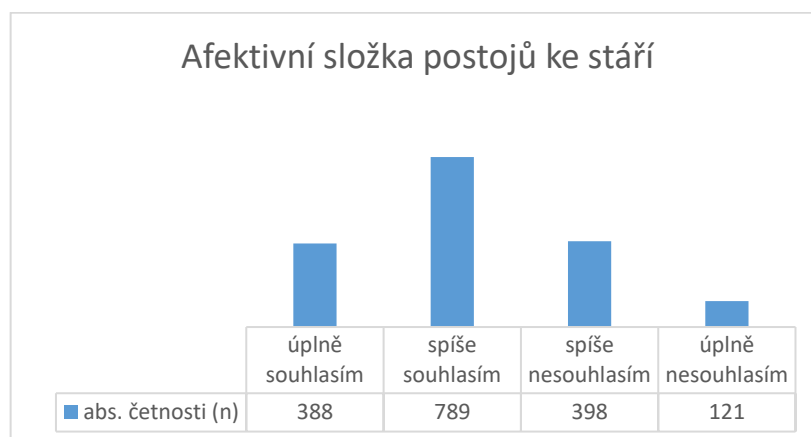
Položka č. 16 byla v reverzní podobě, před zpracováním jsme ji přepólovali.

Respondenti posuzovali na škále míru souhlasu či nesouhlasu s výroky, které měřily afektivní složku postojů ke stáří. Po vyhodnocení afektivní komponenty postojů ke stáří jsme získali následující data:

Nejčastější volba byla „**spíše souhlasím**“, kterou zvolila téměř polovina respondentů (47 %). 23 % respondentů se přiklonilo k volbě „úplně souhlasím“ a stejně tomu bylo u „spíše nesouhlasím“. 7 % respondentů s výroky vůbec nesouhlasilo.

Graf 37 Afektivní složka postojů ke stáří (%)

Graf 38 Afektivní složka postojů ke stáří

Položka	úplně souhlasím - 4	spíše souhlasím - 3	spíše nesouhlasím - 2	úplně nesouhlasím - 1	celkem	průměr
	Své stáří vidím optimisticky.	80	252	86		
Ve stáří se chci dále vzdělávat.	92	252	92	17	453	2,66
Ve stáří bych chtěl/a žít ve spol. domácnosti se svou rodinou.	168	156	132	10	466	2,74
Mám strach, že budu ve stáří osamělý/á.	48	129	88	71	336	1,98
celkem	388	789	398	121	1696	2,49

Tabulka 4 Afektivní složka postojů ke stáří

Výrok „Své stáří vidím optimisticky“ hodnotilo 61 % respondentů souhlasně. Nejčastější volba byla *spíše souhlasím*. 39 % respondentů má obavy ze svého stáří. Zde je prostor pro další výzkumy na toto téma. V čem spatřují mladí strach ze stáří? Vnímají negativně stáří svých prarodičů a odtud plynou jejich obavy? Průměrné skóre 2,59 značí lehce pozitivní zaměření. S výrokem „Ve stáří se chci dále vzdělávat“ navazujeme na otázku „Senioři se již

nechtějí vzdělávat“. Zajímalo nás nejen, jak vnímají ochotu ke vzdělávání seniorů, ale také u sebe. Zde jsme zjistili pozitivnější postoj k vlastnímu vzdělávání. 63 % respondentů plánuje vzdělávání, až dosáhne seniorského věku. To je určitě příjemné zjištění. Značí to, že mládež nevnímá seniorský věk jako čas pouhého odpočinku a rezignace. Průměrné skóre 2,66 to jen potvrzuje. Vyššího skóre 2,74 dosáhl výrok „Ve stáří bych chtěl/a žít ve společné domácnosti se svou rodinou“. Zde se respondenti rozdělili na polovinu v hodnocení tvrzení. Nejčastější volba představovala *úplně souhlasím*. Přesto jsme očekávali více pozitivní přístup, neboť u tvrzení „Mám strach, že budu ve stáří osamělý/á“ jsme zaznamenali nízké skóre 1,98, které inklinuje k negativní straně škály. 68 % respondentů vyjádřilo obavy z osamělosti v seniorském věku. Domníváme se, že respondenti mohou být ovlivněni tím, jak žijí jejich prarodiče; zda ve společné domácnosti s nimi, v domovech pro seniory či osaměle. Průměrné skóre afektivní složky postojů ke stáří činilo 2,49. Můžeme konstatovat, že postoje respondentů ke stáří jsou pozitivní, i když jen lehce za středem posuzovací škály. Respondenti vykazují mírně pozitivní emoce ve vztahu ke stáří.

4. Jaké postoje zaujímá mládež k seniorům z pohledu afektivní složky?

Afektivní (citovou, emoční) složku postojů mládeže k seniorům měřily následující položky dotazníku:

Je mi nepříjemné, když mě osloví, např. na ulici, senior. (položka č. 17)

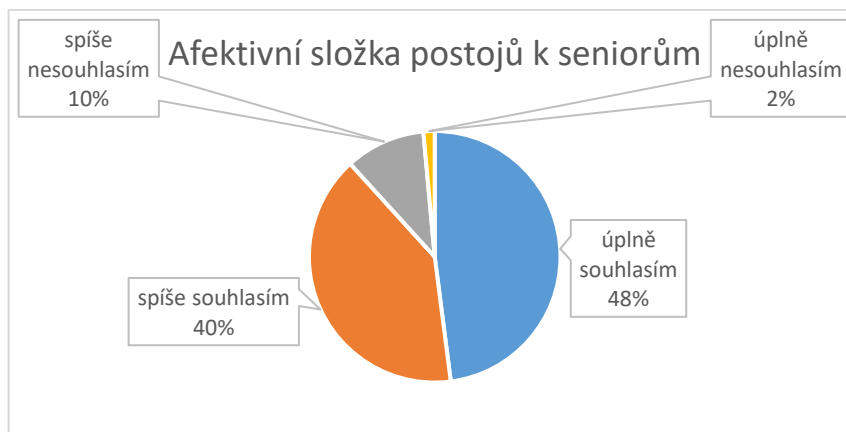
Senioři jsou pro mě zdrojem životních zkušeností. (položka č. 18)

O seniory, kteří potřebují péči, se má postarat rodina. (položka č. 19)

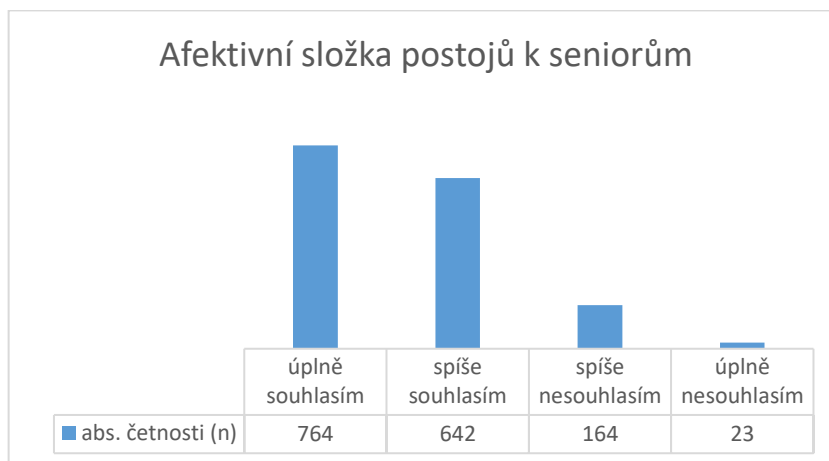
Položku č. 17 jsme před vyhodnocením přepólovali, neboť byla v reverzní podobě.

Respondenti posuzovali na škále míru souhlasu či nesouhlasu s výroky, které měřily afektivní složku postojů k seniorům. Po vyhodnocení afektivní komponenty postojů k seniorům jsme získali následující data:

Polovina respondentů se s výroky zcela ztotožnila (48 %). Zbývající respondenti se většinou přiklonili k volbě „spíše souhlasím“ (40 %). S výroky nesouhlasilo 12 % respondentů, z toho 10 % „spíše nesouhlasilo“ a pouhé 2 % „úplně nesouhlasilo“.

Graf 39 Afektivní složka postojů k seniorům (%)

Graf 40 Afektivní složka postojů k seniorům

Položka	úplně	spíše	spíše	úplně	celkem	průměr
	souhlasím - 4	souhlasím - 3	nesouhlasím - 2	nesouhlasím - 1		
Je mi nepříjemné, když mě osloví senior.	324	171	36	14	545	3,21
Senioři jsou pro mě zdrojem životních zkušeností.	228	213	74	5	520	3,06
O seniory, kteří potřebují péči, se má postarat rodina.	212	258	54	4	528	3,11
celkem	764	642	164	23	1593	3,12

Tabulka 5 Afektivní složka postojů k seniorům

U výroku „Je mi nepříjemné, když mě osloví, např. na ulici, senior“ jsme zaznamenali silně pozitivní postoj. 82 % respondentů s tvrzením nesouhlasilo. Průměrné skóre 3,21 považujeme za překvapivý výsledek. Nejčastější odpověď byla *úplně nesouhlasím*, kterou zvolila polovina respondentů. Jedná se o velmi pozitivní zjištění, neboť značí, že mládež seniory respektuje a nestrání se jim. Podobně silně pozitivní postoj s průměrem 3,06 jsme získali po vyhodnocení výroku „Senioři jsou pro mě zdroje životních zkušeností“. 76 % respondentů se přiklonilo k souhlasu, nejčastější volba byla *spíše souhlasím*. Těší nás, že

mládež považuje seniory za osoby, které jim mohou předat své znalosti a zkušenosti. I třetí výrok „O seniory, kteří potřebují pomoc, se má postarat rodina“ vykázal vysokou míru pozitivních postojů. Průměrné skóre dosáhlo 3,11. 82 % respondentů s tvrzením souhlasilo. Nesouhlasila pouze pětina respondentů. Opět se jedná o velmi přínosné zjištění. Mládež vnímá péči o staré a závislé členy rodiny jako morální povinnost. Hodnocení tohoto tvrzení bylo stejné u mužů i žen. Po vyhodnocení afektivní komponenty postojů můžeme konstatovat, že respondenti disponují silně pozitivními emocemi ve vztahu k seniorům. Výsledek průměrného skóre 3,12 nám to jen potvrzuje.

5. Jaké postoje zaujímá mládež ke stáří z pohledu konativní složky?

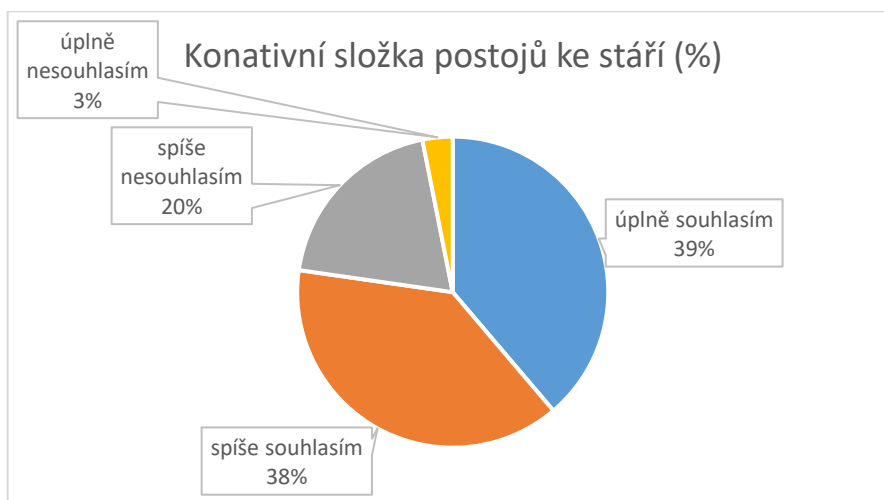
Konativní (behaviorální) složku postojů mládeže ke stáří měřily následující položky dotazníku:

Šel/šla bych do kina na film o stáří. (položka č. 21)

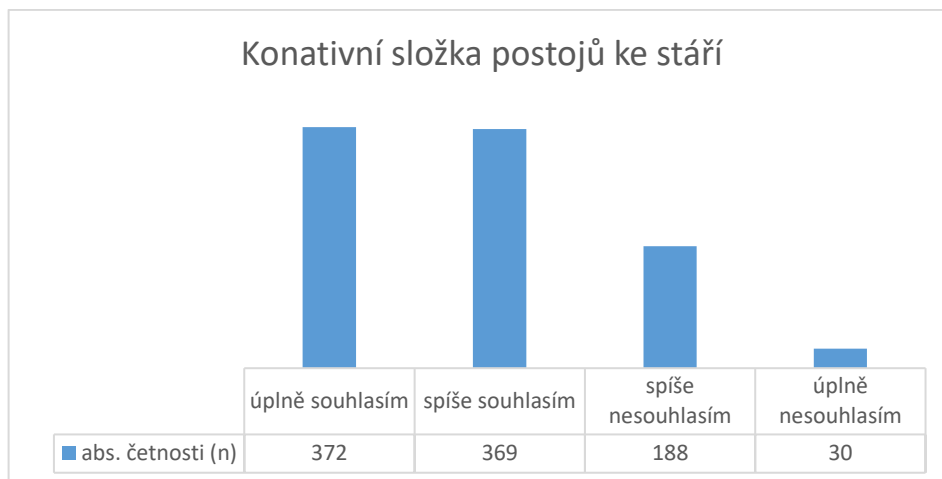
Na stáří se budu připravovat (např. spořením, zdravým životním stylem, vhodným bydlením, ...). (položka č. 22)

Respondenti posuzovali na škále míru souhlasu či nesouhlasu s výroky, které měřily konativní složku postojů ke stáří. Po vyhodnocení konativní komponenty postojů ke stáří jsme získali následující data:

Nejčastěji se respondenti s výroky zcela ztotožnili (39 %). Podobný počet respondentů zvolilo „spíše souhlasím“ (38 %). „Spíše nesouhlasila“ pětina respondentů (20 %). Jen 3 % respondentů se neztotožnilo s výroky vůbec.

Graf 41 Konativní složka postojů ke stáří

Graf 42 Konativní složka postojů ke stáří

Položka	úplně	spíše	spíše	úplně	celkem	průměr
	souhlasím - 4	souhlasím - 3	nesouhlasím - 2	nesouhlasím - 1		
Šel/šla bych do kina na film o stáří.	60	144	158	28	390	2,29
Na stáří se budu připravovat.	312	225	30	2	569	3,35
celkem	372	369	188	30	959	2,82

S výrokem „Šel/šla bych do kina na film o stáří“ souhlasilo pouze 37 % respondentů. Průměrné skóre 2,29 je při spodní hranici pozitivních postojů. Tématika, zaměřená na poslední část života, mládež příliš nezajímá. Důvodem může být mylná představa o takto zaměřených filmech, kdy očekávají nezáživné, melancholicky laděné dílo. Milé překvapení nás čekalo při vyhodnocení výroku „Na stáří se budu připravovat“. V podstatě všichni respondenti vyjádřili souhlas (90 %). Seniorský věk je pro respondenty velmi vzdálený, a přesto již teď plánují se na stáří zabezpečit. Je to projev zodpovědného chování a také potřebné míry finanční gramotnosti. Průměrné skóre dosáhlo 3,35, což značí vysokou míru pozitivních postojů. Průměrné skóre za konativní složku postojů ke stáří činilo 2,82. To je vysoká míra inklinace k pozitivnímu chování ve vztahu ke stáří.

6. Jaké postoje zaujímá mládež k seniorům z pohledu konativní složky?

Konativní (behaviorální) složku postojů mládeže k seniorům měřily následující položky dotazníku:

Když nastoupí do autobusu senior a já sedím, uvolním mu své místo. (položka č. 20)

Byl bych ochotný/ochotná postarat se o seniora v rodině, kdyby to bylo potřeba. (položka č. 23)

Sdílel/a jsem někdy negativní komentáře na adresu seniorů na sociálních sítích. (položka č. 24)

K seniorům jsem kritičtější než k mladším lidem. (položka č. 25)

Zapojil/a bych se do dobrovolnické činnosti zaměřené na pomoc seniorům. (položka č. 26)

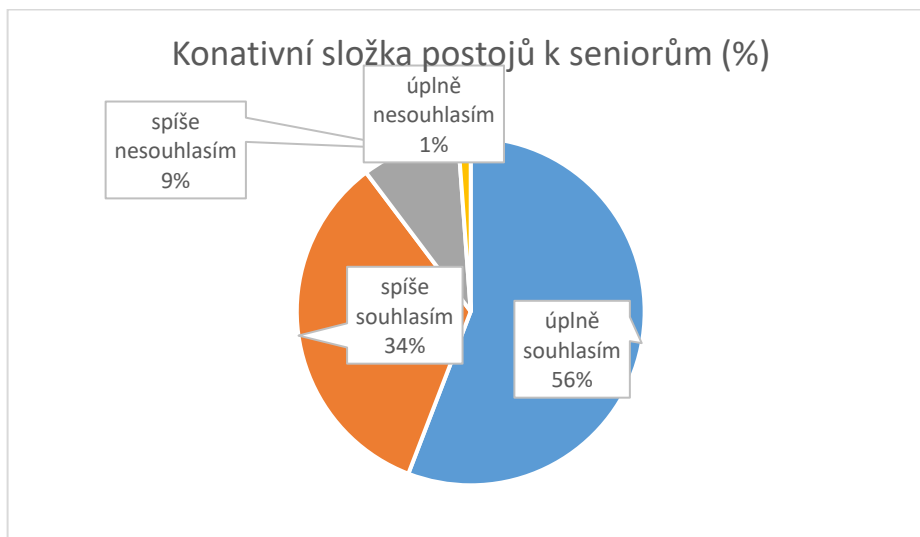
Když vidím seniora v nesnázích, zeptám se jej, zda potřebuje pomoc. (položka č. 27)

Své prarodiče navštěvuji hlavně proto, že jim pomáhám (např. s nákupy, úklidem, ...). (položka č. 28)

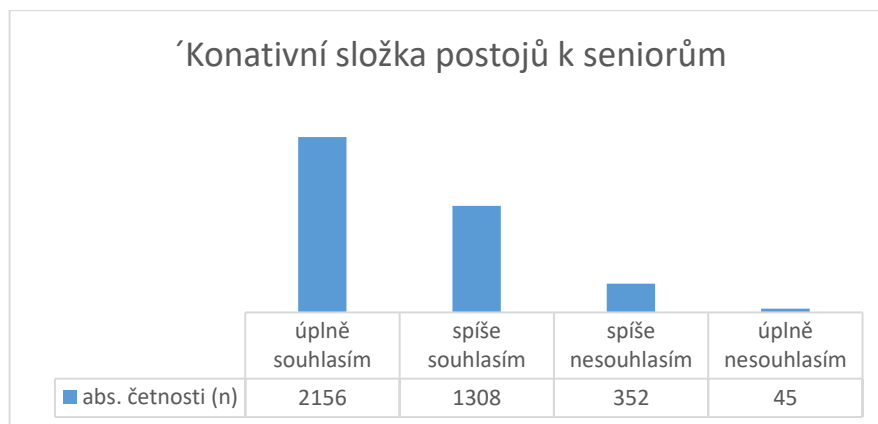
Položky č. 24 a 25 byly v reverzní podobě a bylo třeba je před vyhodnocení převrátit.

Respondenti posuzovali na škále míru souhlasu či nesouhlasu s výroky, které měřily konativní složku postojů k seniorům. Po vyhodnocení konativní komponenty postojů k seniorům jsme získali následující data:

Téměř všichni respondenti se ztotožnili s danými výroky (90 %). 56 % z nich zcela a 34 % zvolilo „spíše souhlasím“. 10 % respondentů nesouhlasilo, 9 % vybralo „spíše nesouhlasím“ a pouhé 1 % „úplně nesouhlasilo“.

Graf 43 Konativní složka postojů k seniorům

Graf 44 Konativní složka postojů k seniorům

Položka	úplně	spíše	spíše	úplně	celkem	průměr
	souhlasím - 4	souhlasím - 3	nesouhlasím - 2	nesouhlasím - 1		
Když nastoupí do autobusu senior a já sedím, uvolním mu své místo.	512	111	4	3	630	3,71
Byl/a bych ochotný/ochotná postarat se o seniora v rodině, kdyby to bylo potřeba.	320	231	24	1	576	3,39
Sdílel/a jsem někdy negativní komentáře. na adresu seniorů na sociálních sítích.	468	96	24	9	597	3,51
K seniorům jsem kritičtější než k mladším lidem.	276	231	52	4	563	3,31
Zapojil/a bych se do dobrovolnické činnosti zaměřené na pomoc seniorům.	148	207	110	9	474	2,79
Když vidím seniora v nesnázích, zeptám se jej, zda potřebuje pomoc.	300	234	28	3	565	3,32
Své prarodiče navštěvuji hlavně proto, že jim pomáhám.	132	198	110	16	456	2,68
celkem	2156	1308	352	45	3861	3,24

Tabulka 6 Konativní složka postojů k seniorům

Výrok „Když nastoupí do autobusu senior a já sedím, uvolním mu své místo“ zaznamenal nejvyšší skóre 3,71, což představuje silně pozitivní postoj. Souhlasilo 98 % respondentů, což je určitě příznivý výsledek. Otázkou je, zda se tak respondenti opravdu chovají. Dle zkušeností víme, že tomu tak vždy není. S výrokem „Byl/byla bych ochotný/ochotná postarat se o seniora v rodině“ navazujeme na podobně formulovaný výrok „O seniory, kteří potřebují péči, se má postarat rodina“. I v tomto případě jsme zaznamenali vysoké skóre 3,39. 82 % respondentů by bylo v případě potřeby ochotno pečovat o člena rodiny. Mezi muži a ženami je jen nepatrný rozdíl. 87 % mužů a 94 % žen s výrokem souhlasilo. U výroku „Sdílel/a jsem někdy negativní komentář na adresu seniorů na sociálních sítích“ jsme zjistili potěšující výsledek. 88 % respondentů uvedlo, že nikdy nesdílelo negativní komentář týkající se seniorů. Domníváme se, že důvodem může být nejen lepší mediální obraz seniorů v dnešní době, ale také příznivé zkušenosti respondentů se seniory. Výrok získal vysoké skóre 3,51. S předchozím výrokem souvisí další položka „K seniorům jsem kritičtější než k mladším lidem“, který získal vysoké skóre 3,31. Potvrzuje se nám domněnka, že mladí lidé pohlíží na seniory s respektem a bez přehnané kritičnosti. Respondenti by se většinou zapojili do dobrovolnické činnosti na pomoc seniorům, což nám potvrzuje souhlasnou reakci na výrok „Zapojil/a bych se do dobrovolnické činnosti zaměřené na pomoc seniorům“. Daný výrok disponuje průměrným skóre 2,79, což je vyšší míra pozitivních postojů. V této době, kdy bojujeme s pandemií covid-19, působí toto zjištění obzvláště příznivě. Pokud porovnáme výsledky od mužů a žen, zjistíme, že u žen výrazně převládá ochota k zapojení se do dobrovolnické činnosti nad muži. Souhlasilo 71 % žen a jen 33 % mužů. To není překvapující výsledek, neboť ženy všeobecně více inklinují k pečovatelskému a milosrdnému. Velmi vysoké skóre 3,32 získal výrok „Když vidím seniora v nesnázích, zeptám se jej, zda

potřebuje pomoc“. 90 % respondentů by nabídlo pomoc seniorovi, který je v nepříznivé situaci. Domníváme se, že na tento výsledek může mít vliv současná epidemická situace, kdy lidé více cítí s ohroženou skupinou obyvatel, a tou jsou právě senioři. Poslední výrok „Své prarodiče navštěvuji hlavně proto, že jim pomáhám“ dosáhl nižšího skóre 2,68. 58 % respondentů výrok potvrdilo, 42 % s ním nesouhlasilo. Můžeme se jen domnívat, z jakého jiného důvodu navštěvuji tito respondenti své prarodiče nebo zda vůbec. To by mohlo být předmětem dalšího výzkumného šetření. Průměrné skóre za konativní komponentu postojů k seniorům dosáhlo 3,24. To značí silně pozitivní inklinaci k pozitivnímu jednání vůči seniorům.

Data pro vyhodnocení následujících výzkumných otázek jsme získali pomocí metody sémantického diferenciálu. Položky č. 29 až 31 jsme zpracovali pomocí průměrných hodnot na zvolených škálách. Použili jsme 16 pětibodových škál. 11 škál měřilo faktor hodnocení a 5 škál měřilo faktor energie. Stupnice na škálách nabývala hodnot od -2 do +2, kdy krajní body značily buď *pozitivní konotaci* (-2) nebo *negativní konotaci* (+2). Respondenti hodnotili pojmy stáří, mládež a senior tím, že uváděli na bipolárních škálách míru inklinace k uvedeným adjektivům. „Volbou bodu na škále vyjadřují respondenti míru vlastnosti, jež je vyjádřena příslušnou dvojicí adjektiv.“ (Chráska, 2016, s. 215). Nejprve se ke škálovým hodnotám připojí číselné body (Chráska, 2016, s. 215). V našem případě bylo ohodnocení následující:

Škálová hodnota	-2	-1	0	+1	+2
Body	5	4	3	2	1

Tabulka 7 Sémantický diferenciál – bodové ohodnocení

Škálovým položkám v reverzní podobě byly před vyhodnocením převráceny krajní body (problémový x bezproblémový, závislý x nezávislý, pomalý x rychlý).

Vypočítali jsme průměrné hodnoty pro každý faktor. Faktor hodnocení vyjadřuje nakolik má pojem pozitivní či negativní význam pro respondenta. Faktor energie v sobě spojuje faktory potence a aktivity, tedy jak silný význam má pojem pro respondenta má a jaký je jeho vztah ke změnám pojmu.

Pojem	Faktor hodnocení	Faktor energie
MLÁDEŽ	3,62	3,51
STÁŘÍ	3,22	2,61
SENIOR	3,17	2,58

Tabulka 8 Sémantický diferenciál – posuzované pojmy

Průměrné hodnoty se pohybují v rozmezí 3,17 až 3,62 pro faktor hodnocení a 2,58 až 3,51 pro faktor energie. Nejpozitivnější hodnocení získal pojem mládež, který získal ve faktoru hodnocení 3,62 a ve faktoru energie 3,51. Na druhém místě je pojem stáří s faktorem hodnocení 3,22 a faktorem energie 2,61. Nejhůře hodnotili respondenti pojem senior, který obdržel ve faktoru hodnocení 3,17 a ve faktoru energie 2,58. Rozdíl mezi hodnocením pojmu stáří a pojmu senior je ale minimální.

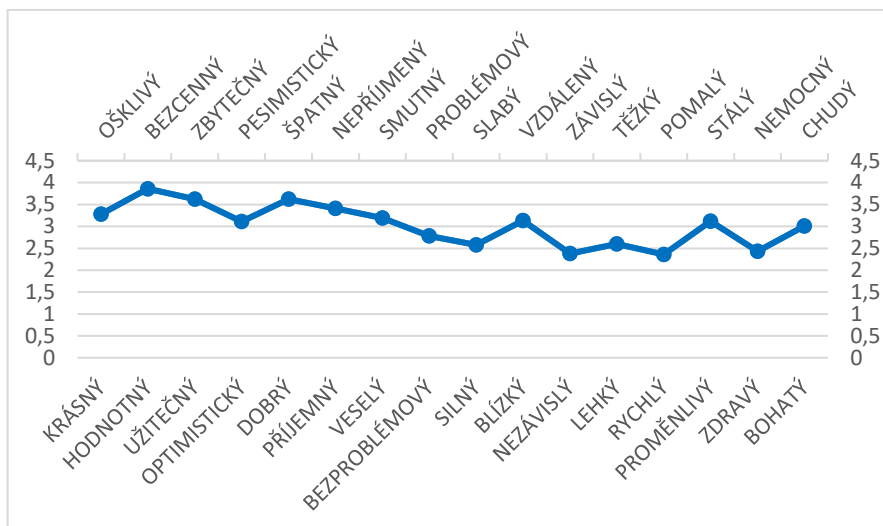
Výsledky jsme zobrazili za pomoci bipolárního grafu, který znázorňuje průměrné hodnocení pojmů na posuzovacích škálách.

7. Jak vnímá mládež pojem stáří?

V tabulce jsme zobrazili průměrné hodnocení pojmu stáří respondenty. Pomocí bipolárního grafu jsme znázornili polohu průměrných hodnot pro jednotlivá adjektiva.

HODNOTNÝ	3,86	BEZCENNÝ
UŽITEČNÝ	3,62	ZBYTEČNÝ
DOBRÝ	3,62	ŠPATNÝ
PŘÍJEMNÝ	3,41	NEPŘÍJEMNÝ
KRÁSNÝ	3,28	OŠKLIVÝ
VESELÝ	3,19	SMUTNÝ
BLÍZKÝ	3,13	VZDÁLENÝ
PROMĚNLIVÝ	3,12	STÁLÝ
OPTIMISTICKÝ	3,11	PESIMISTICKÝ
BOHATÝ	3,01	CHUDÝ
BEZPROBLÉMOVÝ	2,78	PROBLÉMOVÝ
LEHKÝ	2,60	TĚŽKÝ
SILNÝ	2,58	SLABÝ
ZDRAVÝ	2,43	NEMOCNÝ
NEZÁVISLÝ	2,38	ZÁVISLÝ
RYCHLÝ	2,36	POMALÝ

Tabulka 9 Průměrné hodnoty pro pojem stáří

Graf 45 Průměrné hodnoty pro pojem stáří

Z vyhodnocení průměrných hodnot zjišťujeme, že nejvíce se respondenti přiklonili u pojmu **stáří** k adjektivu *hodnotný* (3,86), následovalo *užitečný* a *dobrý* s 3,62, dále *příjemný* s 3,41 a *krásný* s 3,28. Je určitě potěšující, že respondenti vnímají stáří nejsilněji jako hodnotné, přinášející užitek, dobro, je krásné a působí na respondenty příjemně. Adjektiva *veselý* (3,19), *blízký* (3,13), *proměnlivý* (3,12) a *optimistický* (3,11) dosáhly lehce pozitivního hodnocení těsně nad středem škály. *Bohatý* se umístilo uprostřed škály (3,01) s neutrálním hodnocením. Mírně negativní hodnocení představují adjektiva *problémový* (2,78), *těžký* (2,60), *slabý* (2,58). Nejvíce se respondenti vzdálili adjektivům *zdravý* (2,43), *nezávislý* (2,38) a *rychlý* (2,36). Tento výsledek nás nepřekvapil, předpokládali jsme, že respondenti budou vnímat stáří jako nemocné, závislé a pomalé.

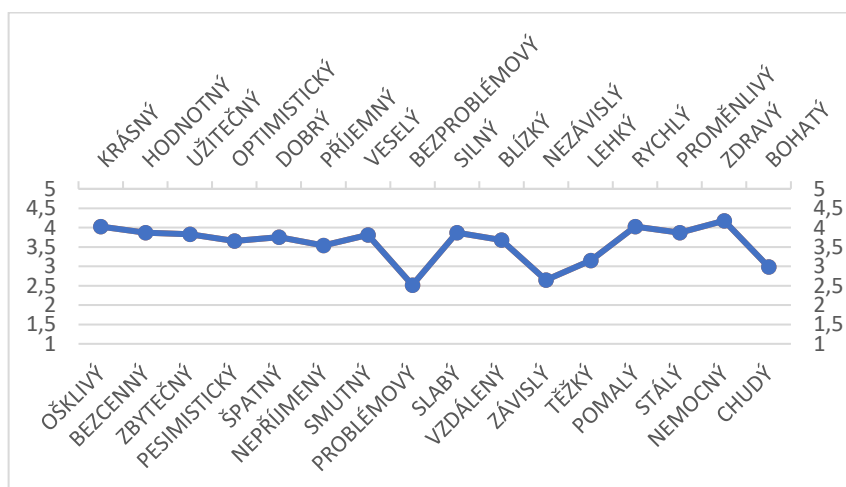
Z analýzy výsledků zjišťujeme, že faktor hodnocení, který představuje vztah k pojmu **stáří**, dosáhl hodnoty 3,22. Můžeme konstatovat, že respondenti hodnotí stáří mírně pozitivně. Faktor energie v sobě zahrnuje, jak silný význam má pojem stáří pro jedince a jeho ochotu ke změnám. Průměrná hodnota 2,61 nám vyjadřuje, že pro respondenty má pojem stáří negativní význam, ale jen lehce hranicí neutrálního hodnocení. Z analýzy výsledků obou faktorů můžeme konstatovat, že celkově vnímá mládež stáří neutrálně.

8. Jak vnímá mládež pojem mládež?

Nejprve jsme v tabulce zobrazili, jak se respondenti průměrně přiklonili k daným adjektivům pro pojem **mládež**. Tyto hodnoty jsme poté znázornili pomocí bipolárního grafu.

ZDRAVÝ	4,18	NEMOCNÝ
RYCHLÝ	4,03	POMALÝ
KRÁSNÝ	4,02	OŠKLVIVÝ
SILNÝ	3,87	SLABÝ
PROMĚNLIVÝ	3,87	STÁLÝ
HODNOTNÝ	3,87	BEZCENNÝ
UŽITEČNÝ	3,82	ZBYTEČNÝ
VESELÝ	3,81	SMUTNÝ
DOBŘÝ	3,75	ŠPATNÝ
BLÍZKÝ	3,68	VZDÁLENÝ
OPTIMISTICKÝ	3,65	PESIMISTICKÝ
PŘÍJEMNÝ	3,54	NEPŘÍJEMNÝ
LEHKÝ	3,15	TĚŽKÝ
BOHATÝ	2,98	CHUDÝ
NEZÁVISLÝ	2,65	ZÁVISLÝ
BEZPROBLÉMOVÝ	2,52	PROBLÉMOVÝ

Tabulka 10 Průměrné hodnoty pro pojem mládež

Graf 46 Průměrné hodnoty pro pojem mládež

Z vyhodnocení průměrných hodnot zjišťujeme, že respondenti hodnotili pojem **mládež** spíše pozitivně. Nejsilněji se respondenti přiklonili k adjektivu *zdravý* (4,18), které dosáhlo vysokých hodnot při krajnímu bodu pozitivní konotace. Dále je mládež pro respondenty *rychlá* (4,03), *krásná* (4,02), *silná* (3,87), *proměnlivá* (3,87) a *hodnotná* (3,87). Tato adjektiva vyjadřují silně pozitivní vnímání uvedeného pojmu. S mírně pozitivním hodnocením vybrali respondenti adjektiva *užitečný* (3,82), *veselý* (3,81), *dobrý* (3,75), *blízký*

(3,68), *optimistický* (3,65) a *příjemný* (3,54). Při středu posuzovací škály umístili respondenti adjektivum *lehký* (3,15) a *chudý* (2,98), což značí neutrální postoj. S mírně negativní konotací vnímají respondenti mládež jako *závislá* (2,65) a *problémová* (2,52).

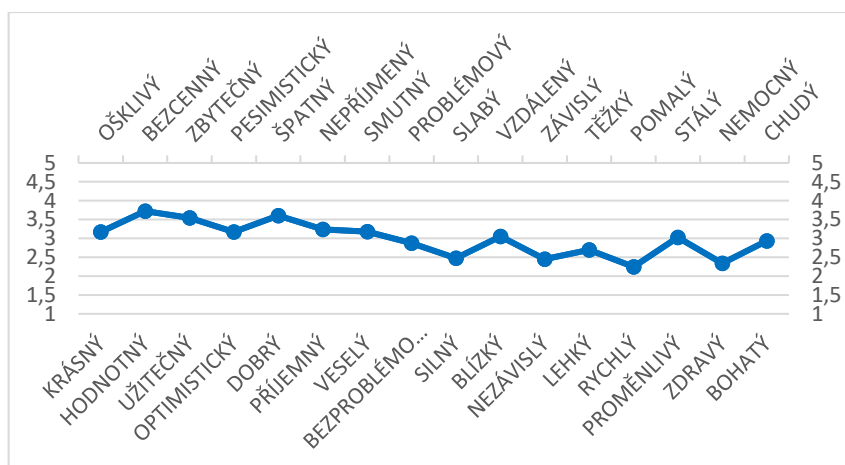
Z analýzy výsledků zjišťujeme, že faktor hodnocení, který představuje vztah k pojmu **mládež**, dosáhl hodnoty 3,62. Můžeme konstatovat, že respondenti hodnotí pojem mládež pozitivně. Faktor energie v sobě zahrnuje, jak silný význam má pojem pro jedince a jeho ochotu ke změnám. Průměrná hodnota 3,51 nám naznačuje, že respondenti mají pojem mládež spojený s mírně pozitivním významem a slabší ochotou ke změnám. Z analýzy výsledků můžeme konstatovat, že celkově vnímá mládež pojem mládež s pozitivním nábojem.

9. Jak vnímá mládež pojem senior?

V tabulce jsme nejdříve zobrazili průměrné hodnoty, které zvolili respondenti na daných škálách pro pojem **senior**. Tyto hodnoty jsme poté znázornili pomocí bipolárního grafu.

HODNOTNÝ	3,72	BEZCENNÝ
DOBŘÍ	3,61	ŠPATNÝ
UŽITEČNÝ	3,55	ZBYTEČNÝ
PŘÍJEMNÝ	3,24	NEPŘÍJEMNÝ
VESELÝ	3,18	SMUTNÝ
KRÁSNÝ	3,17	OŠKLIVÝ
OPTIMISTICKÝ	3,17	PESIMISTICKÝ
BLÍZKÝ	3,05	VZDÁLENÝ
PROMĚNLIVÝ	3,02	STÁLÝ
BOHATÝ	2,93	CHUDÝ
BEZPROBLÉMOVÝ	2,88	PROBLÉMOVÝ
LEHKÝ	2,70	TĚŽKÝ
SILNÝ	2,48	SLABÝ
NEZÁVISLÝ	2,45	ZÁVISLÝ
ZDRAVÝ	2,34	NEMOCNÝ
RYCHLÝ	2,25	POMALÝ

Tabulka 11 Průměrné hodnoty pro pojem senior

Graf 47 Průměrné hodnoty pro pojem senior

Po zpracování dat a vyhodnocení průměrných hodnot můžeme konstatovat, že respondenti se u pojmu **senior** nejsilněji přiklonili k adjektivům *hodnotný* s hodnotou 3,72, *dobrý* s 3,61 a *užitečný* s 3,55. To představuje pozitivní postoj k danému pojmu. V mírně pozitivním pásmu se dále pohybují adjektiva *příjemný* (3,24), *veselý* (3,18), *krásný* a *optimistický* se stejným průměrem 3,17. Neutrální vztah k seniorům vyjádřili respondenti adjektivy *blízký* (3,05), *proměnlivý* (3,02) a *bohatý* (2,93). S lehkou inklinací k negativní konotaci se vyznačuje hodnocení seniora jako *problémový* (2,88). Spíše negativně vnímají respondenti seniora prostřednictvím adjektiv *těžký* (2,70), *slabý* (2,48), *závislý* (2,45). Silnější negativní postoj vyjadřuje hodnocení pojmu senior jako *nemocný* (2,34) a *pomalý* (2,25). Po shrnutí vyhodnocených dat můžeme konstatovat, že respondenti vnímají seniora jako osobu, která má pro ně hodnotu, vyznačuje se dobrem, je užitečná a příjemná. Zároveň je pro ně senior závislý, nemocný a pomalý.

Z analýzy výsledků průměrných hodnot pro dané faktory zjišťujeme, že u faktoru hodnocení obdržel pojem senior 3,17 a u faktoru energie 2,58. Můžeme konstatovat, že respondenti mají k seniorům neutrální vztah s mírně pozitivní inklinací. Hodnota faktoru energie nám naznačuje, že senior má pro respondenty lehce negativní význam s neochotou ke změnám. Celkově vnímají respondenti seniora s lehce negativním hodnocením.

7.2 Diskuse

Výzkumné šetření bylo zaměřeno na zmapování postojů mládeže ke stáří a seniorům z pohledu tří složek – kognitivní, afektivní a konativní. Inspirací nám byly dříve uskutečněné výzkumy na podobné téma. Potřebná data jsme získali pomocí online platformy pro vyplňování dotazníků Survio. Výzkumný vzorek tvořili žáci středních škol a gymnázií. Hlavním výzkumným cílem bylo zachytit postoje mládeže ke stáří a seniorům z pohledu tří komponent.

Vágnerová (2007, s. 299) vidí přínos stáří v moudrosti. Stejný názor mělo 79 % respondentů. Tošnerová (2002, s. 11) se přiklání k mínění, že pojmy jako moudrost, spolehlivost, laskavost a soucit ve spojení se stářím nesou pozitivní stereotypizaci. Jedná se o nepřesné vnímání stáří. V našem výzkumu se většina žen s tímto názorem neztotožnila. 63 % žen si spojuje stáří s laskavostí, z mužů se k této možnosti přiklonilo 46 %. U výroku „Stáří je stejné u mužů i žen.“ se ženy a muži výrazně rozcházel v hodnocení. 77 % žen je přesvědčeno, že ve stáří mužů a žen je rozdíl, to samé si myslí pouze 44 % mužů. Vzhledem k tomu, že se tento výrok využívá pro měření míry ageistických postojů, lze se domnívat, že muži vykazují v souvislosti s tímto tvrzením vyšší míru inklinace k ageismu. Polovina respondentů nesouhlasila s tím, že stáří je spojeno s poklesem inteligence. Jedná se o jeden z mýtů stáří, se kterým se respondenti běžně ve výzkumech ztotožňují, jako tomu bylo v šetření Tošnerové (2002, s. 38-39), která zjišťovala u internistů, geriatrů a psychiatrů inklinaci k ageistickým postojům. Respondenti se v jejím výzkumu přiklonili k tvrzení, že ve stáří mužů a žen není rozdíl a s věkem klesá inteligence. Dle Haškovcové (2010, s. 36) mizí v dnešní společnosti dříve zakořeněná úcta ke stáří. My jsme zjistili, že tomu tak nemusí být. Téměř všichni respondenti se domnívají, že si stáří zaslouží úctu. Respondenti si uvědomují důležitou roli seniorů v životě vnoučat. S tímto výrokem souhlasilo 99 % z nich. Balogová a Žumárová (2007, s. 73) zdůrazňují přínos seniorů pro vnoučata zejména v předávání životních zkušeností, hodnot či moudrosti. Většina respondentů (62 %) se domnívá, že senioři mají špatné postavení ve společnosti. Naproti tomu z výzkumu Žumárové (2012) „Postoje současné české mládeže k seniorům“, který realizovala mezi žáky ZŠ a SŠ, vyplývá, že 64 % respondentů je přesvědčeno, že senioři mají ve společnosti dobré postavení, což zdůvodňují např. tím, že senioři netrpí finanční nouzí. Uvědomujeme si, že na výsledek našeho šetření může mít vliv současná pandemie, která se negativně dotýká nejvíce právě seniorů. Období adolescence je provázáno výraznou změnou v emočním prožívání. To se projevuje mimo jiné náladovostí (Čačka, 2000, s. 250).

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že respondenti přisuzují náladovost seniorům. Důvodem mohou být nepříjemné zážitky s chováním seniorů na veřejnosti. Velmi přínosné bylo zjištění, že senioři nejsou respondenty vnímáni jako ekonomická zátěž pro společnost. Pouze třetina z nich se přiklonila k souhlasu s uvedeným tvrzením. V dnešní době, kdy je třeba poskytovat materiální či finanční pomoc zejména seniorům z důvodu probíhající nepříznivé epidemiologické situace, nás těší, že mládež zachovává solidární přístup a nevnímá seniory jako finanční přítěž pro společnost. Monika Žumárová (2011) získala naprosto rozdílné výsledky. V jejím výzkumu se respondenti zcela ztotožnili s tvrzením, že jsou senioři ekonomickou zátěží pro společnost. V hodnocení výroku, zda se senioři chtějí ještě vzdělávat, se respondenti rozdělili na poloviny. Petra Bočková (2011) ve svém výzkumném šetření zjistila, že polovina respondentů považuje vzdělávání seniorů za smysluplné. V případě ochoty respondentů k vlastnímu vzdělávání v seniorském věku vyjádřili většinou souhlas. Důvodem může být snaha zachovat si svěží mysl do vysokého věku, stále procvičovat mozek, získat nové poznatky nebo si dokázat, že na to ještě mám. Mužík (2004) vidí motivaci seniorů ke vzdělávání v uspokojování potřeby seberealizace, požadavku na vlastní aktivitu a snahu nalézt smysl svého života. Respondenti nevykazují vysokou míru obav ze stáří a své stáří vidí spíše optimisticky. Přesto jsme u výroku „Mám strach, že budu ve stáří osamělý/á“ zaznamenali u 68 % respondentů souhlas. Předmětem dalšího šetření by mohlo být, které faktory vyvolávají strach ze stáří. Plachá (2014) se tímto tématem zabývala. Z jejího výzkumu vyplynulo, že 69 % respondentů se obává stáří. Nejčastěji si obavy spojovali s nemocí, bolestí či smrtí. Stejskalová (2014) zaznamenala v podstatě stejné výsledky (68 %). Strach ze stáří si oslovené osoby spojovaly s nesoběstačností, smrtí, nemocí či samotou. Společnou domácnost se svou rodinou by ve stáří ráda sdílela zhruba polovina respondentů. Dle výzkumu společnosti Sue Ryder a ČSOB, který proběhl mezi osobami ve věku 35-55 let, by chtělo žít ve stáří se svými dětmi ve společné domácnosti pouhé 1 % z nich (2018). To je velký rozdíl. Důvodem může být vyjádřená domněnka, že budou schopni žít samostatně bez závislosti na druhých lidech. Zároveň uvedli, že již teď se na stáří připravují, např. zdravým životním stylem. Péči o seniory, kteří ji potřebují, má zajistit rodina. K tomuto tvrzení se přiklonilo 82 % respondentů. V šetření Stejskalové (2014) uvedlo 53 % respondentů, že se má o seniora postarat rodina, zbývajících 47 % by přenechalo péči na státu. Přínosným zjištěním bylo, že se téměř všichni respondenti (90 %) plánují připravovat na stáří. Stejskalová (2014) zaznamenala na podobný výrok „Připravujete se na stáří?“ souhlas od pouhé pětiny dotázaných. Výzkum „Vnímání stáří a péče o blízké“, který realizovala v roce 2016 Charita, přinesl zjištění, že dvě třetiny

oslovených by se postaralo o své blízké a tu samou péči očekávají od svých příbuzných. Vysoký podíl respondentů (98 %) souhlasil s tím, že uvolní místo seniorovi v autobuse, pokud sami sedí. U tohoto výsledku si nejsme zcela jisti, zda se respondenti jen nepřiklonili k volbě, která se očekává. Zkušenosti z přepravy v MHD nás vedou k pochybnostem. Pro současné složité období je přínosné zjištění, že by byli respondenti ochotní se zapojit do dobrovolnické činnosti zaměřené na pomoc seniorům. Zde je ovšem výrazný rozdíl mezi muži a ženami. Souhlasilo 33 % mužů a 71 % žen. Přikládáme to bližšímu vztahu k pečovatelskému ze strany žen. Jirásková (2005, s. 61) chápe dobrovolnictví jako významný prvek vedoucí k posilování mezigenerační spolupráce. Pomoc seniorům má vliv na zlepšení jejich života. Vysoký podíl respondentů (90 %) by nabídl pomoc seniorovi v nesnázích. Zda jsou výsledky ovlivněny současnou pandemií a z toho plynoucí silnější solidaritou, by mohlo být předmětem dalšího šetření. Respondenti dále prokázali ochotu pomoci svým prarodičům. Lehce nadpoloviční většina uvedla, že navštěvuje své prarodiče proto, aby jim pomáhala. Bočková (2011) uvádí důvody návštěv adolescentů u prarodičů, které uvedli respondenti. Nejčastější volba byla, že je mají rádi, dále ze slušnosti nebo proto, že si to přejí rodiče. Méně často zmiňovali, že spolu tráví čas hraním her či vyprávěním. Asi desetina respondentů navštěvuje své prarodiče, protože od nich něco dostane. Respondenti vnímají seniory jako zdroj životních zkušeností. Výzkum Bočkové (2011) nám toto zjištění potvrdilo. Z jejího šetření vyplývá, že 82 % respondentů považuje zkušenosti seniorů za přínosné a užitečné. Plachá (2014) zjistila, že žáci středních škol nejvíce na seniorech hodnotí jejich zkušenosti, dále moudrost a nadhled. Mikesková (2016) dospěla ke stejnému zjištění. Téměř polovina jí oslovených osob uvedla, že si spojují stáří s životními zkušenostmi a moudrostí. Mládež má svůj pohled na svět, je přesvědčena o své pravdě, přesto dokáže přijmout a ocenit zkušenosti starších lidí.

Pojem stáří si mládež nejsilněji spojuje s adjektivem hodnotný. Dále přinášející užitek, dobro, je krásné a působí příjemně. Mírně pozitivní inklinaci jsme zaznamenali u adjektiv veselý, blízký, proměnlivý a optimistický. Bohatý obdrželo neutrální hodnocení. Mládež vnímá stáří i z negativní stránky. Nejčastěji jako pomalé, nemocné a závislé. Respondenti hodnotili pojem mládež nejsilněji jako zdravá, téměř u krajního bodu pozitivní konotace. Dále je mládež pro respondenty rychlá, krásná, silná, proměnlivá a hodnotná. Mírně pozitivně vnímají mládež jako užitečnou, veselou, dobrou, blízkou, optimistickou a příjemnou. Neutrálně působí pojem mládež na respondenty jako lehká a chudá, negativně jako závislá a problémová. Respondenti se u pojmu senior nejsilněji přiklonili stejně jako u

pojmu stáří k adjektivu hodnotný. Silně pozitivně vnímají pojem senior jako dobrý a užitečný. Mírně pozitivní hodnocení obdržela adjektiva příjemný, veselý, krásný a optimistický. Pojem senior působí na respondenty neutrálně jako blízký, proměnlivý a bohatý. Respondenti si spojují pojem senior s negativním hodnocením jako těžký, slabý a závislý. Nejsilněji působí na seniory pojem senior jako nemocný a pomalý. Zde jsme obdrželi opět podobné výsledky jako tomu bylo u pojmu stáří. Podobné výsledky získala Strnadová (2014), která uvádí, že věková kategorie respondentů do 19 let zaujímá ke stáří pozitivní postoje. Při hodnocení pojmu stáří se přiklonili k adjektivům klidný, moudrý, výřečný, pasivní, nespokojený, nespolečenský či smutný. U mládež se nejvíce přiblížili k adjektivům aktivní, šťastný, společenský či otevřený.

V našem výzkumném šetření jsme získali výsledky, které nám ukazují, že mládež vnímá stáří s respektem a potřebnou úctou. Pozitivně hodnotíme odhodlání respondentů se v budoucnu připravovat na své stáří. Vztahy k seniorům vykazují pozitivní konotace. Mládež si cení jejich zkušeností, jsou ochotni jim pomoci nejen v rámci rodiny, ale také prostřednictvím dobrovolnické činnosti.

7.3 Doporučení pro sociálně pedagogickou praxi

Vzhledem ke skutečnosti, že populace postupně stárne, je třeba mladou generaci na nárůst osob v seniorském věku připravit. Cílem výchovy by mělo být posilování mezigeneračních vazeb. V tomto ohledu je na prvním místě rodina, která je pro mladého člověka příkladem a vzorem. Tak, jak se chová rodina ke svým členům v seniorském věku, ovlivňuje chování mládeže. Pokud mají vnoučata pozitivní přístup ke svým prarodičům, mají k nim úctu a toleranci projevují se pak méně často negativně k ostatním seniorům. Podrobit kritice starého člověka je těžší, když si místo něj představí svého dědečka či babičku, které má rád. Pro zlepšení mezigeneračního soužití je třeba podporovat vzájemnou úctu, respekt a komunikaci.

Získané výsledky z výzkumného šetření mohou využít pedagogové v rámci výuky společenskovedních předmětů při přípravě náplně vyučovacích hodin. Pozornost je třeba v prvé řadě zaměřit na osvojení pravidel slušného chování k seniorům, podporu tolerance, respektu a úcty ke stáří. Po rodině má škola velký vliv na utváření názorů a postojů mládeže. Za pomoci vhodně zvolených programů je možné podpořit změnu předsudků či negativně orientovaných postojů ke stáří či seniorům. Příkladem mohou být projekty orientované na budování dlouhodobých vztahů mezi mládeží a seniory, které přispívají ke zlepšování mezigeneračního soužití. Na tomto místě je třeba zmínit stále legislativně neukotvenou

pozici sociálního pedagoga ve školství, který by mohl tou osobou, která by se na tvorbě a realizaci takto zaměřených preventivních programů a projektů mohla podílet. Za aktuální témata se dají považovat ageismus, předsudky, stereotypy a mýty o stáří.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo zmapovat postoje mládeže ke stáří a k seniorům z pohledu tří komponent. Pro splnění výzkumných cílů jsme využili techniku dotazování. Sběr dat byl uskutečněn prostřednictvím platformy pro online vyplňování dotazníků Survio v měsících leden až únor 2021. Výzkumný soubor tvořilo 170 respondentů navštěvujících SŠ a gymnázia. Z toho bylo 131 žen a 39 mužů. Nejpočetněji byla zastoupena věková skupina 15-16 let ($n = 75$; 44 %), dále věková skupina 17-18 let ($n = 70$; 41 %), následovala 19-20 let ($n = 18$; 11 %). Nejméně respondentů spadalo do věkové kategorie 21 a více let ($n = 7$; 4 %). Vzhledem k tomu, že někteří žáci mohli přejít v průběhu studia z jiné školy a začít studovat od 1. ročníku, zvolili jsme v dotazníku pro případné starší žáky právě položku 21 a více let.

Vzhledem k probíhající epidemiologické situaci a z toho důvodu zavřeným školám jsme získali data od poměrně malého výzkumného vzorku. Byli jsme závislí na ochotě vedení škol zapojit se do výzkumného šetření a respondentů vyplnit dotazníky online. Získané výsledky není možno zobecnit na celou věkovou skupinu mládeže. Přesto jsme přesvědčeni, že zjištěná data poskytují zajímavé informace o postojích mládeže ke stáří a seniorům

Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že většina respondentů vnímá stáří jako zdroj životních moudrostí, má stáří spojeno s moudrostí a domnívá se, že je rozdílné u mužů a žen. Zajímavé bylo srovnat výsledky dle pohlaví. Ženy se výrazně více přiklonili k nesouhlasu s výrokem „Stáří je stejné u mužů i žen“. 77 % žen souhlasilo, u mužů to bylo pouze 44 %. Vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo o tvrzení, které je využíváno pro měření míry ageistických postojů, domníváme se, že muži více inklinují ve spojitosti s tímto výrokiem k ageismu. Lehce nadpoloviční většina respondentů si spojuje stáří s laskavostí. I zde se k souhlasu silněji přiklonili ženy (63 %) než muži (46 %). S výrokem „Ve stáří dochází k poklesu inteligence“ souhlasila mírně nadpoloviční většina respondentů. U této položky jsme vycházeli z jednoho z mýtů o stáří. Výsledky ukazují, že téměř polovina respondentů se k danému mýtu přichýlila. Příjemným zjištěním bylo, že v podstatě všichni respondenti si myslí, že si stáří zaslouží úctu. Stejný výsledek jsme zaznamenali také u výroku „Seniori jsou důležití pro svá vnoučata“. Pouze 4 respondenti spíše nesouhlasili, žádný nezvolil volbu úplně nesouhlasím. Zde jde vidět, že mládež si uvědomuje významnou roli prarodičů v životě vnoučat. Do odpovědí se mohly promítnout i osobní zkušenosti a vztah k vlastním prarodičům. V této souvislosti jsme zjistili, že polovina respondentů navštěvuje své prarodiče z důvodu, že jim pomáhá. Na tomto místě se nabízí možnost dalšího výzkumu,

který by se zaměřil na četnost návštěv či důvody. Z výsledků dále vyplývá, že nadpoloviční většina respondentů se domnívá, že postavení seniorů ve společnosti není dobré. Zároveň je nevnímají jako ekonomickou zátěž. To je příznivé zjištění, vzhledem k tomu, že se poměrně často řeší otázka zvyšování důchodů. Respondenti hodnotí seniory spíše jako náladové a s neochotou se dále vzdělávat. Pokud jde o pohled respondentů na vlastní stáří, lehce nadpoloviční většina z něj nemá obavy a chtěla by se ve stáří dále vzdělávat. Téměř všichni se plánují na stáří nějakým způsobem připravovat. Zároveň se většina respondentů obává osamělosti ve stáří. Z toho důvodu nás překvapilo, že pouze polovina respondentů by chtěla žít ve stáří se svou rodinou ve společné domácnosti. Zde je na místě otázka, jak a kde by chtěli trávit své stáří. To by mohlo být předmětem dalšího výzkumného šetření. Téměř všichni respondenti nesouhlasili s tím, že by jim bylo nepříjemné, kdyby je oslovil neznámý senior. Vyjádřili také ochotu pomoci seniorovi v nesnázích, zapojit se do dobrovolnické činnosti zaměřené na pomoc seniorům a postarat se o příbuzného v seniorském věku, který by to potřeboval, což předpokládají i u ostatních. Návštěvy prarodičů Zcela respondenti souhlasili s tím, že uvolní místo seniorovi, který nastoupí do autobusu. Jedná se o překvapující zjištění vzhledem k tomu, že ve skutečnosti se tak mládež vždy nechová. Respondenti by spíše nešli do kina na film o stáří. Tematiku stáří nejspíš vnímají jako nezáživnou. Přesto právě filmy či dokumenty věnující se stáří mohou poskytnout mládeži přínosné informace, které jim pomohou lépe pochopit tento fenomén. Potěšující je zjištění, že respondenti ve většinovém počtu vyjádřili nesouhlas s tím, že by sdíleli negativní komentáře na adresu seniorů a se zvýšenou kritičností vůči nim.

Na základě vyhodnocení získaných dat můžeme konstatovat, že z pohledu kognitivní složky postojů se nese představa a vnímání stáří mládeží v silně pozitivním duchu a o seniorech mají silně pozitivní mínění. Z pohledu afektivní složky vykazuje mládež mírně pozitivní emoce ve vztahu ke stáří a silně pozitivní emoce ve vztahu k seniorům. Z pohledu konativní složky postojů mládež inklinuje k silně pozitivnímu chování ve vztahu ke stáří a seniorům. Z analýzy výsledků sémantického diferenciálu vyplynulo, že pojem stáří hodnotí mládež mírně pozitivně a má pro ně lehce negativní význam. Pojem mládež hodnotí pozitivně s mírně pozitivním významem. Pojem senior ohodnotili neutrálně a spojují si jej s lehce negativním významem.

Výsledky výzkumu přinesly překvapující zjištění. Mládež vnímá seniory pozitivněji, než je všeobecně předkládáno. Samozřejmě není možno výsledky našeho šetření zevšeobecnit. Limitem je získaný počet respondentů, okolnost, že sběr dat proběhl formou online

vyplňování dotazníků, což mohlo ovlivnit výsledky. Dále neznáme přesnou skladbu výzkumného vzorku.

Pro diplomovou práci jsme zvolili deskriptivní výzkumný problém. Snažili jsme se zachytit postoje mládeže ke stáří a seniorům z pohledu tří komponent a zjistit, jak vnímá pojmy stáří, mládež a senior. Této tématice by bylo účelné se věnovat i nadále. Další výzkumná šetření by bylo možno zaměřit na analýzu postojů mládeže ke stáří a seniorům v závislosti na zvolených proměnných, kterými by mohly být: pohlaví, věk, bydliště, navštěvovaný ročník, navštěvovaná škola, zaměření studia, stylu výchovy, ... V současné nepříznivé situaci, kdy výuka na školách nemůže být realizována prezenční formou, je složité nabídnout žákům programy zaměřené na seznámení s problematikou stáří. Vhodné se jeví projekty orientované na mezigenerační setkávání, při kterých tráví společně čas žáci a senioři. Senioři při nich předávají dětem své zkušenosti, žáci jsou pro seniory zajímavým zpestřením času, který tráví v domovech pro seniory. Dnešní doba je pro všechny složitá po psychické stránce. Senioři jsou ti, kteří strádají nejvíce. Chybí jim osobní kontakt s rodinou. Přitom právě návštěva potomků či vnoučat jim může vyvolat na tváři úsměv, zlepšit náladu, dodat naději, že vše se zase v dobré obrátí. Chápeme, že je nutné přijmout opatření, která pomohou zlepšit epidemiologickou situaci, ale následky na psychice seniorů, které tyto restriktce budou mít, se budou dlouho a těžce odstraňovat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ASPEN.PR. Češi jsou se svými seniory v kontaktu několikrát týdně, nejčastěji přes mobilní telefon. Navštěvují se jednou za 14 dní, říká průzkum – PressCentrum ASPEN.PR s.r.o., tisková zpráva. In: *aspen.pr.cz* [online]. Praha, 14. 8. 2018 Copyright © 2020 [cit. 2020-11-30]. Dostupné z: <http://press.aspen.pr/rondo-data/tiskove-zpravy/cesi-jsou-se-svymi-seniory-v-kontaktu-nekolikat-tydne-nejcastěji-pres-mobilni-telefon-navstevuji-se-jednou-za-14-dni-rika-pruzkum/>
- [2] AYALON, Liat a Clemens TESCH-RÖMER, 2018. ed. Contemporary Perspectives on Ageism [online]. In: *Springer International Publishing* [cit. 2020-11-04]. International Perspectives on Aging. ISBN 978-3-319-73819-2. Dostupné z: doi:10.1007/978-3-319-73820-8
- [3] BALOGOVÁ, Beáta a Monika ŽUMÁROVÁ, 2012. *Medzigeneračné mosty – vstupujeme do roka medzigeneračnej solidarity: Zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou 10. 11. 2011 v Prešove* [online]. 30.10.2012. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. [cit. 2021-03-19]. ISBN 978-80-555-0644-9. Dostupné z: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova5>
- [4] BOČKOVÁ, Petra, 2011. *Ageismus ve společnosti – postoje současné mládeže* [online]. Zlín. [cit. 2021-03-19]. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Eva Šalenová. Dostupné z: <https://stag.utb.cz/portal/studium/prohlizeni.html>
- [5] ČAČKA, Otto, 2000. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-060-0.
- [6] ČELEDOVÁ, Libuše, Zdeněk KALVACH a Rostislav ČEVELA, 2016. *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3404-3.
- [7] ČÍŽKOVÁ, Jitka, 2000. *Přehled sociální psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0150-9.
- [8] DVOŘÁK, Milan, 2018. Právní definice seniora stále chybí – Senioři České republiky, z.s. In: *Senioři České republiky, z.s.* [online]. leden 2018. Copyright © 2018 by Senioři ČR [cit. 2020-11-13]. Dostupné z: <https://senioricr.cz/pravni-definice-seniora-dosud-chybi/>

- [9] ERIKSON, Erik H., 2015. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Přeložil Jiří ŠIMEK. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0786-3.
- [10] FERJENČÍK, Ján, 2010. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Vyd. 2. Přeložil Petr BAKALÁŘ. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-815-9.
- [11] GÁLIK, Stanislav, 2012. *Psychologie přesvědčování*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4247-2.
- [12] GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Přeložil Vladimír JŮVA, přeložil Vendula HLAVATÁ. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- [13] HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2010. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 978-80-87109-19-9.
- [14] HAYES, Nicky, 1998. *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-198-3.
- [15] HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE, 2006. *Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5.
- [16] Charita ČR: Jsme rádi, že chcete pečovat o své blízké, nabízíme vám pomoc - Církev.cz. In: *Církev.cz* [online]. Praha 21. 9. 2016 Copyright © 2021 Česká biskupská konference [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/160921charita-cr-jsme-radi-ze-chcete-pecovat-o-sve-blizke-nabizime-vam-pomoc>
- [17] CHERY, Kendra, 2019. Identity vs. Role Confusion in Erikson's Theory. In: *Verywell Mind – Know More. Live Brighter*. [online]. 7. 12. 2019 [cit. 2020-10-22]. Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/identity-versus-confusion-2795735>
- [18] CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [19] CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5326-3.
- [20] JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-535-0.

- [21] JIRÁSKOVÁ, Věra, 2005. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86861-80-5.
- [22] KISVETROVÁ, Helena, 2019. Postoje ke stáří a stárnutí v současné společnosti. In: *Profese online* [online]. červen 2019, 12(1) [cit. 2020-11-06]. ISSN 1803-4330. Dostupné z: doi: 10.5507/pol.2019.004
- [23] KOHOUTEK, Rudolf, Irena OCETKOVÁ a Jaroslav ŠTĚPANÍK, 1998. *Základy sociální psychologie*. Brno: CERM. ISBN 80-7204-064-2.
- [24] KRAUS, Blahoslav, 2006. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-125-1.
- [25] KRAUS, Blahoslav, 2014. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0643-9.
- [26] LANGMEIER, Josef, Dana KREJČÍŘOVÁ a Miloš LANGMEIER, 1998. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. Jinočany: H & H. ISBN 80-86022-37-4.
- [27] MACEK, Petr, 2003. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál. ISBN 80-7178-747-7.
- [28] MIKESKOVÁ, Tamara, 2016. *Vztahy mladých lidí k seniorům a jejich názory na stáří*. [online]. Zlín. [cit. 2021-03-19]. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Irena Ocetková. Dostupné z: <https://stag.utb.cz/portal/studium/prohlizeni.html>
- [29] MŠMT: Novinky ve školním roce 2020/2021. [online]. Praha. 28. 8. 2020 [cit. 2020-11-11]. MŠMT ČR © 2020 Dostupné z: <https://www.msmt.cz/novinky-ve-skolni-roce-2020-2021>
- [30] MUŽÍK, Jaroslav, 2004. *Androdidaktika*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI. Lidské zdroje. ISBN 80-7357-045-9.
- [31] NAKONEČNÝ, Milan, 2009. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1679-9.
- [32] PLACHÁ, Marie, 2014. *Středoškolská mládež a její vnímání stáří a stárnutí* [online]. Zlín. [cit. 2020-11-16]. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Eva Machů. Dostupné z: <https://stag.utb.cz/portal/studium/prohlizeni.html>

- [33] PÖSCHL, Radko, 2011. *Postoje žáků ke škole: dotazník pro žáky*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání. Evaluační nástroje. ISBN 978-80-86856-70-4.
- [34] PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3470-5.
- [35] PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2008. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. [i.e. Vyd. 5.]. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-416-8.
- [36] ROZSYPAL, Michael a Marián VOJTEK, 2015. Jak děti a mládež vidí seniory: Zdržují ve frontách a vynucují si místo v dopravních prostředcích In: *rozhlas.plus.cz* [online]. 22. 9. 2015 [cit. 2020-10-25]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/plus/ranniplus/_zprava/jakdeti-a-mladez-vidi-seniory-zdrzuji-ve-frontach-a-vynucuji-si-misto-vdopravnich-prostredcich--1535672
- [37] SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ, 2012. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3850-5.
- [38] SEDLÁKOVÁ, Kateřina, 2015. *Prarodiče a jejich místo v životě vnoučat* [online]. Plzeň. [cit. 2020-11-16]. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Alena Pařízková. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11025/19641>
- [39] Senioři nechtějí bydlet s dětmi | i60.cz. *Portál pro aktivní seniory | i60.cz* [online]. Copyright ©2018 i60.cz [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://www.i60.cz/clanek/detail/21279/seniori-nechteji-bydlet-s-detmi>
- [40] SMOLÍK, Josef, 2010. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2907-7.
- [41] Special Eurobarometer 437: Discrimination in the EU in 2015 - Datasets. In: *Data.europa.eu* [online]. [cit. 2020-11-22] Dostupné z: https://data.europa.eu/euodp/cs/data/dataset/S2077_83_4_437_ENG
- [42] STEJSKALOVÁ, Martina, 2014. *Hodnocení stáří očima mladé generace* [online]. České Budějovice. [cit. 2020-11-16]. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce Rostislav Čevela. Dostupné z: https://theses.cz/id/gh0zug/BP_Stejskalova.pdf
- [43] STRNADOVÁ, Jarmila, 2014. *Mezigenerační změny postojů ke stáří* [online]. Olomouc. [cit. 2021-03-19]. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Kateřina Kikalová. Dostupné z: <https://theses.cz/id/dx19it/11477313>

- [44] STUART-HAMILTON, Ian, 1999. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-274-2.
- [45] Sue Ryder. Senioři nechtějí bydlet s dětmi. In: *i60.cz. Portál pro aktivní seniory*. [online]. Praha 18. 11. 2018 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.i60.cz/clanek/detail/21279/seniori-nechteji-bydlet-s-detmi>
- [46] ŠTYGLEROVÁ, Terezie, 2019. Do poloviny století bude o polovinu více seniorů. In: *Statistika&My* [online]. ČSÚ © 2019 [cit. 2020-09-10]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2019/02/27/do-poloviny-stoleti-bude-o-polovinu-vice-senioru/>
- [47] *Terminologický výkladový slovník zo sociálnej pedagogiky*, 2013. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda. ISBN 978-80-8105-514-0.
- [48] TOŠNEROVÁ, Tamara, 2002. *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti. ISBN 80-238-9506-0.
- [49] VÁGNEROVÁ, Marie, 2007. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.
- [50] VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
- [51] VIDOVIČOVÁ, Lucie a Eva GREGOROVÁ, 2008. *My jsme si stáří nezavinili, to čeká každýho... Povaha a prevence diskriminace seniorů v ČR*. 1.vyd. Praha: Život 90. 91 s. Výzkumné zprávy. ISBN 978-80-254-3808-4.
- [52] VIDOVIČOVÁ, Lucie a Ladislav RABUŠIC, 2005. Věková diskriminace – ageismus: Úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh. In: *muni.cz* [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/publication/620364/cs/Vekova-diskriminace-ageismus-uvod-do-teorie-a-vyskyt-diskriminacnich-pristupu-ve-vybranych-oblastech-s-durazem-na-pracovni-trh/Vidovicova-Rabusic>
- [53] VIDOVIČOVÁ, Lucie, 2008. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. ISBN 978-80-210-4627-6.
- [54] VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, 2008. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1428-8.

[55] ZEMANOVÁ, Monika, 2010. *Hodnocení vztahu k prarodičům očima adolescentů* [online]. Olomouc [cit. 2020-11-16]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Martin Lečbých. Dostupné z: <https://theses.cz/id/ca18av/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

%	procento
abs. četnosti	absolutní četnosti
atd.	a tak dále
CNS	centrální nervová soustava
n	absolutní četnost
OSN	Organizace spojených národů
rel. četnosti	relativní četnosti
SŠ	střední škola
tj.	to je
tzn.	to znamená
UNESCO	Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization)
VŠ	vysoká škola
zejm.	zejména
ZŠ	základní škola

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Jednosložková teorie postojů (Hewstone, Stroebe, 2006).....	16
Obrázek 2 Vztah intenzity a frekvence postoje (Nakonečný, 2009)	17

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Seznam bipolárních škál sémantického diferenciálu	59
Tabulka 2 Kognitivní složka postojů ke stáří	86
Tabulka 3 Kognitivní složka postojů k seniorům	88
Tabulka 4 Afektivní složka postojů ke stáří	90
Tabulka 5 Afektivní složka postojů k seniorům	92
Tabulka 6 Konativní složka postojů k seniorům	96
Tabulka 7 Sémantický diferenciál – bodové ohodnocení	97
Tabulka 8 Sémantický diferenciál – posuzované pojmy	98
Tabulka 9 Průměrné hodnoty pro pojem stáří	98
Tabulka 10 Průměrné hodnoty pro pojem mládež	100
Tabulka 11 Průměrné hodnoty pro pojem senior	101

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Zastoupení respondentů dle věku (%)	61
Graf 2 Zastoupení respondentů dle pohlaví a věku	67
Graf 3 Zastoupení respondentů – muži	67
Graf 4 Zastoupení respondentů – ženy	67
Graf 5 Položka č. 3 - Stáří je spojeno s moudrostí	68
Graf 6 Položka č. 4 - Stáří je stejné u mužů i žen	69
Graf 7 Stáří je stejné u mužů i žen – muži	69
Graf 8 Stáří je stejné u mužů i žen – ženy	69
Graf 9 Položka č. 5 - Stáří je spojeno s laskavostí	70
Graf 10 Položka č. 6 - Ve stáří dochází k poklesu inteligence	70
Graf 11 Stáří si zaslouží úctu	71
Graf 12 Senioři jsou důležití pro svá vnoučata	72
Graf 13 Senioři mají dobré postavení ve společnosti	72
Graf 14 Senioři jsou náladoví	73
Graf 15 Senioři jsou ekonomickou zátěží pro společnost	74
Graf 16 Senioři se již nechtějí vzdělávat	74
Graf 17 Svě stáří vidím optimisticky	75
Graf 18 Ve stáří se chci dále vzdělávat	76
Graf 19 Ve stáří bych chtěl/a žít ve společné domácnosti se svou rodinou	76
Graf 20 Mám strach, že budu ve stáří osamělý/á	77
Graf 21 Je mi nepříjemné, když mě osloví senior	78
Graf 22 Senioři jsou pro mě zdrojem životních zkušeností	78
Graf 23 O seniory, kteří potřebují péči, se má postarat rodina	79
Graf 24 Když nastoupí do autobusu senior a já sedím, uvolním mu své místo	80
Graf 25 Šel/šla bych do kina na film o stáří	80
Graf 26 Na stáří se budu připravovat	81
Graf 27 Byl/a bych ochotný/á postarat se o seniora v rodině, kdyby to bylo potřeba	82
Graf 28 Sdílel/a jsem někdy negativní komentáře na adresu seniorů na sociálních sítích ..	82
Graf 29 K seniorům jsem kritičtější než k mladším lidem	83
Graf 30 Zapojil/a bych se do dobrovolnické činnosti zaměřené na pomoc seniorům	84
Graf 31 Když vidím seniora v nesnázích, zeptám se jej, zda potřebuje pomoc	84
Graf 32 Svě prarodiče navštěvuji hlavně proto, že jim pomáhám	85
Graf 33 Kognitivní složka postojů ke stáří (%)	86
Graf 34 Kognitivní složka postojů ke stáří	86

Graf 35 Kognitivní složka postojů k seniorům (%).....	88
Graf 36 Kognitivní složka postojů k seniorům.....	88
Graf 37 Afektivní složka postojů ke stáří (%).....	90
Graf 38 Afektivní složka postojů ke stáří.....	90
Graf 39 Afektivní složka postojů k seniorům (%).....	92
Graf 40 Afektivní složka postojů k seniorům.....	92
Graf 41 Konativní složka postojů ke stáří.....	93
Graf 42 Konativní složka postojů ke stáří.....	94
Graf 43 Konativní složka postojů k seniorům.....	95
Graf 44 Konativní složka postojů k seniorům.....	95
Graf 45 Průměrné hodnoty pro pojem stáří.....	99
Graf 46 Průměrné hodnoty pro pojem mládež.....	100
Graf 47 Průměrné hodnoty pro pojem senior.....	102

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I DOTAZNÍK

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK**Postoje ke stáří a seniorům****1 Jste**

muž žena

2 Věk

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

15 - 16 let 17 - 18 let 19 - 20 let 21 a více let

Na následující výroky odpovězte dle toho, jak silně s nimi souhlasíte či nesouhlasíte. Odpovídejte dle toho, **jak to sami cítíte**.
Neřídte se tím, jak by to mělo být.

1 – úplně souhlasím, 2 – spíše souhlasím, 3 – spíše nesouhlasím, 4 – úplně nesouhlasím

3 Stáří je spojeno s moudrostí.

1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

4 Stáří je stejné u mužů i žen.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

5 Stáří je spojeno s laskavostí.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

6 Ve stáří dochází k poklesu inteligence.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

Postoje ke stáří a seniorům

7 Stáří si zaslouží úctu.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

8 Senioři jsou důležití pro svá vnoučata.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

9 Senioři mají dobré postavení ve společnosti.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

10 Senioři jsou náladoví.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

11 Senioři jsou ekonomickou zátěží pro společnost.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

12 Senioři se již nechtějí vzdělávat (např. navštěvovat kurzy, přednášky, univerzity třetího věku...).

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

13 Svě stáří vidím optimisticky.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

Postoje ke stáří a seniorům

14 Ve stáří se chci dále vzdělávat.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

15 Ve stáří bych chtěl/a žít ve společné domácnosti se svou rodinou.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

16 Mám strach, že budu ve stáří osamělý/á.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

17 Je mi nepříjemné, když mě osloví, např. na ulici, senior.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

18 Seniori jsou pro mě zdrojem životních zkušeností.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

19 O seniory, kteří potřebují péči, se má postarat rodina.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

20 Když nastoupí do autobusu senior a já sedím, uvolním mu své místo.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

Postoje ke stáří a seniorům

21 Šel/šla bych do kina na film o stáří.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

22 Na stáří se budu připravovat (např. spořením, zdravým životním stylem, vhodným bydlením...)

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

23 Byl bych ochotný/ochotná postarat se o seniora v rodině, kdyby to bylo potřeba.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

24 Sdílel/a jsem někdy negativní komentáře na adresu seniorů na sociálních sítích.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

25 K seniorům jsem kritičtější než k mladším lidem.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

26 Zapoji/a bych se do dobrovolnické činnosti zaměřené na pomoc seniorům

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

27 Když vidím seniora v nesnázích, zeptám se jej, zda potřebuje pomoc.

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

Postoje ke stáří a seniorům

28 Své prarodiče navštěvuji hlavně proto, že jim pomáhám (např. s nákupy, úklidem...)

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

1 - úplně souhlasím 2 - spíše souhlasím 3 - spíše nesouhlasím 4 - úplně nesouhlasím

U pojmů STÁŘÍ, MLÁDEŽ a SENIOR zvolte dle vlastních pocitů, ke které ze dvou charakteristik se přikláníte a jak silně .

-2 - zcela se přikláním, -1 spíše se přikláním, 0 - neutrální postoj, 1 - spíše se přikláním, 2 - zcela se přikláním

Postoje ke stáří a seniorům

29 STÁŘÍ

Nápověda k otázce: *Vyberte v každém řádku na stupnici, jak vnímáte pojem STÁŘÍ.*

	-2	-1	0	1	2	
KRÁSNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	OŠKLIVÝ
HODNOTNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	BEZCENNÝ
UŽITEČNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	ZBYTEČNÝ
OPTIMISTICKÝ	☐	☐	☐	☐	☐	PESIMISTICKÝ
DOBŘÝ	☐	☐	☐	☐	☐	ŠPATNÝ
PŘÍJEMNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	NEPŘÍJEMNÝ
VESELÝ	☐	☐	☐	☐	☐	SMUTNÝ
PROBLÉMOVÝ	☐	☐	☐	☐	☐	BEZPROBLÉMOVÝ
SILNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	SLABÝ
BLÍZKÝ	☐	☐	☐	☐	☐	VZDÁLENÝ
ZÁVISLÝ	☐	☐	☐	☐	☐	NEZÁVISLÝ
LEHKÝ	☐	☐	☐	☐	☐	TĚŽKÝ
POMALÝ	☐	☐	☐	☐	☐	RYCHLÝ
PROMĚNLIVÝ	☐	☐	☐	☐	☐	STÁLÝ
ZDRAVÝ	☐	☐	☐	☐	☐	NEMOCNÝ
BOHATÝ	☐	☐	☐	☐	☐	CHUDÝ

Postoje ke stáří a seniorům

30 MLÁDEŽ

Nápověda k otázce: *Vyberte v každém řádku na stupnici, jak vnímáte pojem MLÁDEŽ.*

	-2	-1	0	1	2	
KRÁSNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	OŠKLIVÝ
HODNOTNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	BEZCENNÝ
UŽITEČNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	ZBYTEČNÝ
OPTIMISTICKÝ	☐	☐	☐	☐	☐	PESIMISTICKÝ
DOBRÝ	☐	☐	☐	☐	☐	ŠPATNÝ
PŘÍJEMNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	NEPŘÍJEMNÝ
VESELÝ	☐	☐	☐	☐	☐	SMUTNÝ
PROBLÉMOVÝ	☐	☐	☐	☐	☐	BEZPROBLÉMOVÝ
SILNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	SLABÝ
BLÍZKÝ	☐	☐	☐	☐	☐	VZDÁLENÝ
ZÁVISLÝ	☐	☐	☐	☐	☐	NEZÁVISLÝ
LEHKÝ	☐	☐	☐	☐	☐	TĚŽKÝ
POMALÝ	☐	☐	☐	☐	☐	RYCHLÝ
PROMĚNLIVÝ	☐	☐	☐	☐	☐	STÁLÝ
ZDRAVÝ	☐	☐	☐	☐	☐	NEMOCNÝ
BOHATÝ	☐	☐	☐	☐	☐	CHUDÝ

Postoje ke stáří a seniorům

31 SENIOR

Nápověda k otázce: *Vyberte v každém řádku na stupnici, jak vnímáte pojem SENIOR.*

	-2	-1	0	1	2	
KRÁSNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	OŠKLIVÝ
HODNOTNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	BEZCENNÝ
UŽITEČNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	ZBYTEČNÝ
OPTIMISTICKÝ	☐	☐	☐	☐	☐	PESIMISTICKÝ
DOBRÝ	☐	☐	☐	☐	☐	ŠPATNÝ
PŘÍJEMNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	NEPŘÍJEMNÝ
VESELÝ	☐	☐	☐	☐	☐	SMUTNÝ
PROBLÉMOVÝ	☐	☐	☐	☐	☐	BEZPROBLÉMOVÝ
SILNÝ	☐	☐	☐	☐	☐	SLABÝ
BLÍZKÝ	☐	☐	☐	☐	☐	VZDÁLENÝ
ZÁVISLÝ	☐	☐	☐	☐	☐	NEZÁVISLÝ
LEHKÝ	☐	☐	☐	☐	☐	TĚŽKÝ
POMALÝ	☐	☐	☐	☐	☐	RYCHLÝ
PROMĚNLIVÝ	☐	☐	☐	☐	☐	STÁLÝ
ZDRAVÝ	☐	☐	☐	☐	☐	NEMOCNÝ
BOHATÝ	☐	☐	☐	☐	☐	CHUDÝ

